

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและ
สนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
จังหวัดน่าน”

โดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ

นางสาวสุทธิดา อุดใจ

นางสาวดวงพร ยิ่งรักษ์

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กรกฎาคม 2563

สัญญาเลขที่ RDC62N0001

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและ
สนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
จังหวัดน่าน”

โดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ

นางสาวสุทธิรา อุดใจ

นางสาวดวงพร ยังรักษ์

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กรกฎาคม 2563

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว. 2. เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ภายใต้งบประมาณปี 2561 – 2562 ให้สามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด จำนวน 14 โครงการ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด 3. เพื่อผลักดันให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย RE (การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์) จำนวน 8 เรื่อง

ภายใต้ภารกิจ Ongoing โหนดน่านได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งในด้านการวิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว. กล่าวคือ การนำผลสรุปและบทเรียนการดำเนินงานของโหนดน่าน ทั้งในด้านการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมของจังหวัดน่าน การเครือข่ายเครือข่ายคนทำงานทั้งในระดับพื้นที่และระดับเหนือพื้นที่ เพื่อให้การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่แผนการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ก่อให้เกิดการบูรณาการทำงานร่วมกัน ผลการเครือข่ายเครือข่าย ทำให้เห็นว่า คนเมืองน่านกำลังตื่นตัวกับสถานการณ์ปัญหาของตนเองเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากภัยธรรมชาติและภัยที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น ทำให้เริ่มมีการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและหาทางออกร่วมกัน โดยไม่มุ่งหวังรอรับการแก้ไขปัญหาจากหน่วยงานรัฐเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป โดยเฉพาะการที่คนวิจัยได้มีโอกาสมาพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ทำให้เกิดปัญญาในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการได้แรงบันดาลใจจากพระสงฆ์ ซึ่งถือว่ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่คนเมืองน่าน ยังให้ความเคารพนับถือและเป็นที่กำลังใจ มาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีความผูกพันกับพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต ดังนั้นเมืองน่านจึงถือได้ว่า มีกลุ่มคนหลายกลุ่ม หลาย ๆ องค์กรที่จะมาช่วยกันขับเคลื่อนงานพัฒนาและร่วมกันแก้ไขปัญหา เพื่อให้เมืองน่านเป็นเมืองน่าอยู่ โดยอาศัยเวทีหลายๆ เวที ที่จะมาช่วยกันแสดงความคิดเห็นและร่วมกันผลักดัน ไปสู่แผนกิจกรรมเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของเมืองน่านร่วมกัน

นอกจากนั้นยังรวมถึงการติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงานวิจัยให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ ภายใต้เงื่อนไขระยะเวลา งบประมาณและคุณภาพของงานวิจัย ซึ่งได้ดำเนินการปิดโครงการวิจัยชุมชนได้ทั้งหมด จำนวน 14 โครงการ รวมถึงการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ทั้งในด้านการวิจัย งานพัฒนา ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ ผลการดำเนินการดังกล่าวทำให้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานได้และสามารถส่งต่องานวิจัยดังกล่าว ส่งต่อไปยังสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ทั้งในด้านชุดความรู้ กระบวนการทำงานและการยกระดับต่อยอดงานวิจัย และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ในระดับต่างๆ ทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น ระดับจังหวัดและระดับประเทศ โดยเฉพาะการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในด้านต่างๆ ทั้งในส่วนของ

สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ด้านความรู้ และด้านการเมือง ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ดำเนินการขับเคลื่อนภายใต้โครงการ “ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัย เพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน

บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” ถือว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในด้านมิติงานวิจัยและมิติการพัฒนาและไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่วางไว้ กล่าวคือ

มิติเชิงวิจัย วิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว. บทเรียนที่สำคัญในมิติเชิงวิจัยของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ถือว่าเป็นไปตามยุทธศาสตร์และเป้าหมายที่วางไว้ กล่าวคือ การก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติจริงในพื้นที่ ทั้งในส่วนของทีมงานโหนดและทีมวิจัยชาวบ้าน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ถือได้ว่าโหนดน่าน ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในด้านองค์ความรู้เชิงเนื้อหา และการบริหารจัดการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การบริหารจัดการเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการวิจัย ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ และเศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจชายแดน (AEC) ซึ่งเห็นได้จากโจทย์ข้อเสนอโครงการ ที่ชุมชนให้ความสำคัญในเรื่องฐานทรัพยากรธรรมชาติ มาเป็นอันดับต้น ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต วิธีการผลิตของคนในชุมชน เป็นอย่างมาก รวมถึงประเด็นอื่น ๆ ที่เป็นประเด็นร้อนและทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

นอกจากนั้นในปีงบประมาณ 2563 ภายใต้งาน Ongoing ยุทธศาสตร์โหนดน่าน ที่ต้องการขยับงานด้านภาคีเครือข่ายการทำงานในพื้นที่จังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการขับเคลื่อนในเชิงประเด็นเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ โดยตั้งแต่ปี 60 จนถึงปัจจุบัน (ปี 63) ได้มีการขยับงานร่วมกับ กศน.จังหวัดน่าน พอช.จ.น่าน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดน่าน โครงการขยายผลโครงการหลวง พื้นที่จังหวัดน่าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามยุทธศาสตร์และยุทธการรวมพลังดอกไม้หลากหลาย ซึ่งการขยับงานภาคีเครือข่ายดังกล่าว ได้มีส่วนช่วยเกิดกระบวนการทำงานร่วมกัน ทั้งในด้านมิติงานวิจัยและงานพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติมเต็มข้อมูล ชุดความรู้ของแต่ละเครือข่าย ทำให้การดำเนินงานเป็นไปแบบก้าวกระโดด และเป็นระบบตัวคูณมากขึ้น โดยมีประเด็นการทำงานร่วมกันในระดับพื้นที่ คือ ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ ความมั่นคงทางอาหาร เกษตรอินทรีย์และเศรษฐกิจฐานราก

รวมถึงยังมีการประสานความร่วมมือกับฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย4) ร่วมกับทีมงาน SIAM LAB จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมถึงภาคีการทำงานร่วมกันของอีกหลายๆ จังหวัด ภายใต้โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน โดยใช้พื้นที่งานวิจัยในอำเภอบ่อเกลือ เป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินงาน

โครงการวิจัย ทำให้เกิดความหลากหลายในประเด็นวิจัยและกลุ่มเครือข่ายคนทำงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้ส่งผลดีต่อการดำเนินงานของโหนด ทั้งในมิติองค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพทีมงาน ตลอดจนการเชื่อมโยงเครือข่ายคนทำงานให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย ทั้งในด้านการวิจัยและงานพัฒนา โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การพัฒนาชุมชนเมืองน่านให้ไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน

นอกจากนี้ยังรวมถึงการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2557 - 2562 ซึ่งการทำงานโครงการดังกล่าว ได้ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ทั้งในช่วงต้นน้ำ การชวนน้องๆ ร่วมกันวิเคราะห์ชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอโครงการ ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งงานวิจัยหนึ่งที่เหมาะสมกับศักยภาพของน้องเยาวชน รวมถึงการเติมเต็มชุดความรู้ในช่วงกลางน้ำ เพื่อให้้องๆ ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง จนเกิดเป็นความรู้ของกลุ่มเยาวชน ตลอดจนการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้น้องๆ เกิดทักษะในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงานเป็นทีม การมีส่วนร่วม การคิดวิเคราะห์ การบริหารจัดการทีม/โครงการ รวมถึงการสร้างสำนึกพลเมืองให้เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนจังหวัดน่าน ขณะเดียวกันกลุ่มพี่เลี้ยงก็ได้เรียนรู้กระบวนการทำงาน ที่มีความหลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม ระดับช่วงวัย การใช้เครื่องมือให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ไม่เกิดขึ้นมาลอยๆ หากแต่เกิดจากระบวนการออกแบบการเรียนรู้ร่วมกันของทีมงาน ตลอดจนการเติมเต็มศักยภาพทั้งจากภายในและภายนอก ก่อให้เกิดชุดความรู้ในการทำงานของทีมงาน

รวมถึงติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.เดิม) ให้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนดและเกิดการนำเอาผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาส่งเสริมให้ชุมชนเกิดกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยท้องถิ่นกับองค์กรหรือภาคีต่างๆ เช่น กศน.จังหวัดน่าน พอช.จังหวัดน่าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่ที่มีงานวิจัย

ขณะเดียวกันงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และโทรทัศน์ เช่น รายการ ๑ ในพระราชดำริ ทางช่อง 9 อสมท. ช่อง THAI PBS ช่อง 5 ช่อง 3 ช่อง ETV รายการวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น ทำให้คนในพื้นที่และหน่วยงานในจังหวัด และในประเทศ ได้เห็นกระบวนการทำงานของคนในชุมชน ที่สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ โดยอาศัยชุดองค์ความรู้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้จากภายนอก เข้ามาผสมผสานกัน ก่อให้เกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ อย่างมีเหตุมีผล และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน และเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารโครงการวิจัยใหม่ จาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สู่การขยับงานไปสู่ภายใต้การขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สิ่งหนึ่งที่ต้องแสดงให้เห็นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นย้ำที่โจทย์ต้องมาจากชุมชน การสร้าง

กระบวนการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และมีการทดลองปฏิบัติการ สามารถสร้างการเรียนรู้ให้กับคนเล็กคนน้อยได้ และคนเหล่านั้นสามารถเข้าหาแหล่งทุนวิจัยได้ รวมถึงสามารถนำเอาชุดความรู้จากงานวิจัยไปสู่แนวทางการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำเป็นที่จะต้องอาศัยคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ หน่วยงานอื่นๆ เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในช่วงของงานวิจัย และหนุนเสริมต่อยอดที่นำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งถือว่า วช. จะได้มีโอกาสเห็นและเห็นว่าชาวบ้านทุกคนมีศักยภาพ มีความสามารถ หากแต่ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา กลุ่มคนเหล่านี้ยังขาดโอกาสและเข้าไม่ถึงแหล่งทุน กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นคำตอบที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานวิจัย เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ และเกิดการบริหารจัดการและการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ตอบโจทย์ของ สกสว. วช.และกระทรวงอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมได้เป็นอย่างดี เพราะชุดความรู้ที่ได้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดจากคนในชุมชนร่วมกันค้นหาคำตอบและลงมือแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ย่อมจะมีความมั่นคงและยั่งยืนได้

มิติเชิงพัฒนา ประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน ในการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการทำงาน เป็นลักษณะเล็กเชื่อมโยงใหญ่ ทั้งในในด้านคน ทรัพยากร งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งในเบื้องต้น ได้มีการเชื่อมงานระดับองค์กร เช่น กศน.น่าน พอช.น่าน โครงการชลประทานจังหวัดน่าน สำนักงานพัฒนาที่ดิน จ.น่าน กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานจัดการน้ำภาค 9 จังหวัดพิษณุโลก มูลนิธิสยามกัมมาจล และภาคีอื่นๆ โดยอาศัยการใช้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อมงาน รวมถึงการประสานความร่วมมือหรือการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในพื้นที่จัดขึ้น ทั้งนี้เป็นการมองให้เห็นเป้าหมายเดียวกัน คือ เมืองน่านเข้มแข็งและยั่งยืน

ทั้งนี้เพื่อเป็นการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การถอดบทเรียน การสร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นเพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนากลไกการจัดการพื้นที่ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และแนวทางการการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดน่าน เพื่อหาแนวทางการพัฒนาโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่านให้มีคุณภาพเพื่อพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยท้องถิ่นในพื้นที่ จ.น่าน เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์งานวิจัย (RE) อย่างน้อยโครงการละ 1 เรื่อง รวมถึง สกสว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เดิม) สกสว.ใหม่ ได้ให้ทุนสนับสนุน ให้นักวิจัยจากส่วนกลาง มาร่วมถอดบทเรียนโครงการวิจัยเด่นในพื้นที่ จังหวัดน่าน จำนวน 2 โครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยดงพญาโมเดล และโครงการวิจัย การจัดการน้ำบ้านผาสุข เป็นต้น

ขณะเดียวกัน ในการดำเนินงานช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ก็พบปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง เช่น การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งยังมีหลายโครงการที่เป็นโครงการล่าช้า เนื่องจากมีปัจจัยหลายประการที่เป็นปัญหาทำให้เกิดความล่าช้า เช่น โครงการวิจัยของชาวบ้านไม่สามารถดำเนินการได้ตามช่วงระยะเวลาที่ระบุไว้ในสัญญา ซึ่งมีผลต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยในพื้นที่

นอกจากนั้นยังรวมถึงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานของ สกว.ส่วนกลาง ที่จะต้องถูกยุบไปรวมกับกระทรวงใหม่ คือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ซึ่งยังไม่มีความชัดเจนในนโยบายการทำงานในอนาคต หรือการทำงานใหม่ ภายใต้งานของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ถือว่าเป็นจุดพลิกของการทำงานของโหนด ว่าในอนาคตจะมีการขับเคลื่อนยังไง เพราะกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือว่ามีประโยชน์อย่างมากกับกลุ่มคนเล็กคนน้อยในสังคมไทย หากไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เชื่อได้ว่าชุมชนก็คงกลายเป็นสังคม ชุมชน ที่ยังคงหมกมุ่นอยู่กับการรอความหวังจากนโยบายรัฐเพียงอย่างเดียว “คำว่า โง่ จน เจ็บ” ก็คงกลับมาอีกครั้ง ดังนั้น การติดอาวุธทางปัญญาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับสังคมไทยในยุค 4.0 และกำลังจะก้าวเข้าสู่ ยุค 5.0 ในอีกไม่ช้า

นอกจากนั้นภายใต้สถานการณ์วิกฤตด้านแพร่กระจายของโรคโควิด -19 ก็ถือเป็นปัญหาอุปสรรคอย่างมากในการขับเคลื่อนงาน ทั้งในระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด ระดับภาคและระดับประเทศ ทำให้การลงพื้นที่วิจัยเพื่อติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงานค่อนข้างมีปัญหา ต้องมีการเฝ้าระวังและป้องกันตัวอย่างมาก ซึ่งในความเป็นจริง การติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงาน ต้องมีการทำงานอย่างใกล้ชิดและมีความต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการทำงานและสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หากแต่ในปัจจุบัน การลงพื้นที่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนการทำงานใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ แต่ยังคงยึดโยงกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย เพื่อให้สามารถปิดโครงการได้และโครงการมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลต่อไป

ภายใต้สถานการณ์การเกิดโรคระบาดโควิด -19 จำเป็นต้องมีการปรับรูปแบบการติดตามหนุนเสริมพื้นที่โครงการวิจัย ด้วยการสื่อสารทางไลน์ และให้ทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ดำเนินการวิจัยด้วยความระมัดระวังและป้องกันตัวเอง อยู่ห่างกันในช่วงของการจัดเวที หรือหลีกเลี่ยงการจัดเวที โดยหารีอกันภายในไลน์กลุ่ม นอกจากนี้ พี่เลี้ยงและหัวหน้าโครงการ ทีมวิจัยต้องมีการติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในส่วนของทีมวิจัยและแผนกิจกรรมที่ได้วางไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับระยะเวลาและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ร่วมกัน รวมถึงการลดช่องว่างการทำงานระหว่างพี่เลี้ยงโหนดและทีมวิจัย รวมถึงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและพี่เลี้ยงโหนด ทั้งในด้านการทักษะการเป็นกระบวนกร การจับประเด็น ทักษะการจัดกระบวนการกลุ่มย่อย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการเขียนรายงานวิจัย รวมถึงการกระตุ้นหนุนเสริมทั้งในส่วนของผู้หลักกลุ่มและการมองเป้าหมายร่วมกัน ทั้งในส่วนของความสำเร็จของงานวิจัย และการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ภายใต้ชุดความรู้ท้องถิ่น รวมถึงมีการปฏิบัติการร่วมกันอย่างจริงจังและมีความต่อเนื่อง

นอกจากนั้น การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานของพี่เลี้ยงโหนด ต้องมีความชัดเจน ทั้งในเรื่องกระบวนการบริหารจัดการโหนด การติดตามหนุนเสริมรายโครงการที่ได้รับมอบหมาย และรายงานการเงินโครงการวิจัยและรายงานการเงินโหนด ตลอดจนต้องพัฒนาศักยภาพทีมพี่เลี้ยงโหนด ให้มี

ความรู้ความสามารถ และเท่าทันต่อสถานการณ์ในพื้นที่ ทั้งในเรื่องประเด็นวิจัยและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้น ต้องรอบรู้ทั้งในด้านศาสตร์และศิลป์ในการทำงานร่วมกับชุมชน การเป็นนักเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับหน่วยงานองค์กร อย่างแท้จริง รวมถึงมีการจัดทำรายงานบันทึกการลงพื้นที่ของแต่ละคน เพื่อจะทำให้เห็นพัฒนาการในการทำงานของแต่ละคน และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

บทคัดย่อ

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว. 2. เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ภายใต้งบประมาณปี 2561 – 2562 ให้สามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด จำนวน 14 โครงการ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด 3. เพื่อผลักดันให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย RE (การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์) จำนวน 8 เรื่อง

ผลการดำเนินงานสามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ทั้ง 3 ประเด็น ทั้งในด้านการวิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ โหนดเพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่และอำนาจของ สกสว. รวมถึงการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยจำนวน 14 โครงการ สามารถปิดโครงการและส่งโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้ สกสว. ได้ตามกำหนด และผลักดันให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) จำนวน 8 เรื่อง นอกจากนั้นภายใต้สถานการณ์โรคโควิด – 19 ทำให้การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับต่างๆ ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่และสถานการณ์ประเทศ เพื่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการกระบวนการและเนื้อ รวมถึงคุณภาพของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งที่ผ่านมาต้องยอมรับว่าการทำงานในระดับพื้นที่ค่อนข้างลำบาก ซึ่งแท้จริงแล้วการติดตามหนุนเสริมกระบวนการงานวิจัย ต้องมีความเข้มข้นและมีความสม่ำเสมอในการลงพื้นที่และต้องลงพื้นที่จริง แต่เมื่อสถานการณ์ที่ไม่ปกติจำเป็นต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เท่าทัน

กล่าวโดยสรุป การขับเคลื่อนกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ยังคงให้ความสำคัญในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) การปกป้องพื้นที่อาหาร การจัดการน้ำ ที่มีความเชื่อมโยงกับสถานการณ์ ต้นทุนความรู้ ต้นทุนพื้นที่ บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ จังหวัดน่าน เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำของชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน ภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงานที่เชื่อมโยงภาคีต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีตัวชี้วัดคือชุมชน และชุมชนร่วมกัน ออกแบบ ทั้งในเรื่องของการพัฒนาโจทย์วิจัยให้มีความชัดเจน แลคมคม ตอบโจทย์สถานการณ์ของจังหวัดน่าน ถือเป็นการพัฒนาโจทย์วิจัยที่มีคุณภาพตั้งแต่ระดับต้นน้ำ และหารูปแบบการเชื่อมงานกับภาคีที่หลากหลาย และตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ร่วมของหน่วยงาน ขณะเดียวกันจำเป็นที่จะต้องมีการยกระดับ พัฒนา เพิ่มคุณภาพทั้งในส่วนของทีมงาน นักวิจัยชุมชน คนหนุนวิจัย และภาคีร่วม นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญในเรื่องของคุณภาพเนื้อหางานวิจัย ที่เป็นความรู้ที่เป็นของจริง ใช้งานได้จริง จนนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) ที่หลากหลายและใช้ได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับคำขวัญงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ว่า “สร้างสรรค์ปัญญา(พัฒนาตัวนักวิจัย) (เพื่อนำไป)พัฒนาท้องถิ่น” และตอบโจทย์ชุมชน ตอบโจทย์เชิงนโยบาย ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ สกสว. ยุทธศาสตร์ของ วช. และนำไปสู่ “น่าน มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน คู่ป่าต้นน้ำ”

สารบัญ

	สารบัญ	หน้า
	ข	
บทที่ 1	บทนำ	1
	1.1 ความเป็นมาของโครงการ	1
	1.2 วัตถุประสงค์	4
	1.3 ขอบเขตการศึกษา	4
	1.4 วิธีการดำเนินงาน	6
	1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2	แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
	2.1 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม	9
	2.2 แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	15
	2.3 แนวคิดการจัดการทรัพยากรน้ำ	19
	2.4 ทบทวนกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน	24
	2.5 องค์กรที่ทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน	40
	2.6 สรุปแนวคิดทฤษฎีและแนวทางการปรับใช้กับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พื้นที่จังหวัดน่าน	42
บทที่ 3	กระบวนการดำเนินงาน	44
	3.1 การเตรียมทีมงาน	44
	3.2 ขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมการจัดเวที	46
	3.3 การติดตามสนับสนุนงานวิจัยในพื้นที่ ภายใต้งานโครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน”	47
	3.4 การเข้าร่วมเวทีอื่น ๆ	50
บทที่ 4	ผลการดำเนินงาน	52
	4.1 การพัฒนาศักยภาพทีมงานโหนดน่าน	53
	4.2 เวทีประชุมประจำเดือน ระหว่างทีมงานและที่ปรึกษา	58
	4.3 การสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่	61

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.4 การติดตามสนับสนุนงานวิจัย	64
4.5 การเข้าร่วมเวทีต่างๆของโหนดน่าน	69
4.6 สรุปผลการดำเนินงานภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน”	70
4.7 บทเรียนการดำเนินกิจกรรม	72
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	79
5.1 สรุปผลการดำเนินงาน	78
5.2 วิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผล การศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว.	83
ภาคผนวก	88
ภาพกิจกรรมการดำเนินงานโหนดน่าน	89
RE การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	91

บทที่ 3

กระบวนการดำเนินงาน

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ภายใต้โครงการ ประสานงาน ภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการทำงาน คือ

1. เพื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว.
2. เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ภายใต้งบประมาณปี 2561 – 2562 ให้สามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด จำนวน 14 โครงการ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สูงสุด
3. เพื่อผลักดันให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย RE (การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์) จำนวน 8 เรื่อง

กระบวนการดำเนินงานและวิธีการดำเนินงาน ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้โครงการดังกล่าว ได้เริ่มดำเนินการ ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2562 – มิถุนายน 2563) รวม 9 เดือน มีกระบวนการดำเนินงาน ตามแผนกิจกรรม ดังนี้

1. เตรียมทีมเตรียมงาน

1.1 ประชุมคณะทีมงานและทีมที่ปรึกษา เพื่อปรึกษาหารือกระบวนการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในด้านการบริหารจัดการภายในโหนด การบริหารจัดการภายใต้สถานการณ์ใหม่ (การโอนย้ายภารกิจของ สกสว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สู่ วช. และการปรับเปลี่ยน สกสว.สู่ สกสว. และระบบ ววน. ตลอดจนการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยฯ ที่กำลังดำเนินการอยู่ในช่วงปีงบประมาณ 2561 - 2562 ให้มีประสิทธิภาพ และการเชื่อมประสานการทำงาน ทั้งในด้านงานวิจัยและพัฒนา รวมถึงการพัฒนาศักยภาพคนทำงานโหนดน่านและทีมวิจัยชาวบ้าน โดยมีคุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ (ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน) เป็นผู้ประสานงาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการทบทวนกระบวนการทำงาน ตั้งแต่ระยะเริ่มแรกจนถึงปัจจุบันและวางแผนการทำงานร่วมกันภายใต้สถานการณ์ใหม่ ตลอดจนทิศทางการทำงานในปัจจุบันและอนาคต รวมถึงเจตนารมณ์ที่ดีต่อกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดยมีข้อสรุปในการแบ่งบทบาทหน้าที่ ดังนี้

บทบาทของคณะที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

1. กำหนดกรอบยุทธศาสตร์การทำงานทั้งในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่
2. ให้คำปรึกษาและเสนอแนะต่อคณะทำงาน
3. ประสานการทำงานของศูนย์ฯให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน
4. เชื่อมโยงองค์กรภาคีต่าง ๆ ภายใต้ยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานฯ น่าน

5. ร่วมออกแบบกระบวนการในเวทีคืบข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับจังหวัด เพื่อตอบโจทย์เป้าหมายของการจัดเวทีและเชื่อมโยงแนวทางการทำงานร่วมกันกับหน่วยงาน และภาคีเครือข่าย ทั้งการดำเนินงานร่วมกันในปัจจุบันและการวางแผนการทำงานร่วมกันในอนาคต

บทบาทของผู้ประสานงาน

1. บริหารงานสำนักงานและมองภาพรวมของ Node ทั้งหมด
2. เชื่อมโยงองค์กรภาคีต่างๆ ในแต่ละประเด็น
3. วิทยาการอบรมเวทีต่างๆของแต่ละประเด็นในพื้นที่จังหวัดน่าน
4. ติดตามการดำเนินงานตามประเด็นต่างๆ
5. ให้การสนับสนุนชุดประเด็นการศึกษาในพื้นที่จังหวัดน่าน
6. เชื่อมโยงการทำงานตามยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกสว.ส่วนกลาง
7. เชื่อมโยงการทำงานกับสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ภายใต้เงื่อนไขใหม่ และบริบทการทำงานใหม่

บทบาทของทีมงาน

1. ติดตามหนุนเสริมโครงการทั้งกระบวนการวิจัยแต่ละพื้นที่และบัญชีการเงิน
2. พัฒนาโครงการวิจัยใหม่ในพื้นที่เป้าหมายในจังหวัดน่าน จำนวน 4 โครงการ ภายใต้งานของ วช. และติดตามโครงการขาลง(งาน Ongoing) ในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน 14 โครงการ
3. การเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่จังหวัดน่าน ประกอบด้วย
 - 3.1 การพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นวิจัย ได้แก่ เศรษฐกิจฐานราก เกษตรสัมพันธ์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการน้ำ อื่นๆ
 - 3.2 การเชื่อมประสานหน่วยงานในพื้นที่ ได้แก่ กศน. จังหวัดน่าน และ กศน.ระดับอำเภอ สาธารณสุขจังหวัดน่าน โครงการขยายผลโครงการหลวง ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา อุทยานแห่งชาติขุนน่าน อุทยานแห่งชาติดอยภูคา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานชลประทานน่าน สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดน่าน และองค์กรอิสระที่ดำเนินงานในพื้นที่ เช่น มูลนิธิสยามกัมมาจล ที่เคลื่อนไหวงานด้านเยาวชนจังหวัดน่าน พัฒนาองค์กรชุมชน โดยเป็นการเชื่อมงานในลักษณะการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการทำงานร่วมกัน เป็นต้น
 - 3.5 จัดเวทีสนับสนุนนักวิจัยพร้อมสรุปรายงาน
 - 3.6 งานบริหารสำนักงาน
 - บัญชีการเงินสำนักงาน
 - งานธุรการ

- เขียนรายงานความก้าวหน้า และฉบับสมบูรณ์ Node
- งานอื่นๆที่ สกสว.และเครือข่าย Node ร้องขอ
- ให้การสนับสนุนชุดประเด็นการศึกษาในพื้นที่จังหวัด

ภารกิจร่วม Node

1. วิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว.
2. ติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ภายใต้งบประมาณปี 2561 – 2562 ให้สามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด จำนวน 14 โครงการ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด
3. ผลักดันให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย RE (การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์) จำนวน 8 เรื่อง
4. การเชื่อมโยงกับหน่วยงานราชการที่เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดน่าน

2. ขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมการจัดเวที

2.1 เวทีประชุมประจำเดือน

กลุ่มผู้เข้าร่วม

1. ทีมที่ปรึกษาโหนดน่าน
2. คณะทำงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

1. ผู้ประสานงานโหนด แจ้งวาระการประชุมประจำเดือนให้ผู้เข้าร่วมเวทีทราบ
2. รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานของโหนดในช่วงที่ผ่านมา
3. แลกเปลี่ยนพูดคุยตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้
5. สรุปผลการประชุม
6. นัดหมายการประชุมครั้งต่อไป

วิธีการ/เครื่องมือ

การจัดประชุมประจำเดือนในแต่ละครั้ง จะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนพูดคุยในประเด็นต่าง ๆ เป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ทุกคนได้มีโอกาสพูดคุยกัน ทั้งในเรื่องของกระบวนการทำงาน การลงพื้นที่ การพบปะกับกลุ่มต่าง ๆ มีเรื่องราวอะไรเกิดขึ้นบ้าง มีปัญหาอุปสรรคในเรื่องใด โดยมีคุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ (ผู้ประสานงานโหนด) เป็นผู้ชวนคุย คุณสุทธิดา อุดใจ เป็นผู้สรุปผลการประชุมลงคอมพิวเตอร์ และคุณดวงพร ยังรักษ์ เป็นผู้เขียนลงในกระดานฟลิปชาร์ต และเก็บรวบรวมรูปภาพการประชุมในแต่ละครั้ง รวมถึงร่วมพูดคุยในประเด็นต่าง ๆ และเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมได้มีการสรุปผลการประชุม(AAR) อีกครั้งหนึ่ง

2.2 การติดตามสนับสนุนงานวิจัยในพื้นที่ ภายใต้งานโครงการ ประสานงาน ภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่าย วิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน”

ทิศทางการดำเนินงานของโหนดน่าน ภายใต้งานโครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” จำนวน 14 โครงการ ประกอบด้วย

โครงการปี 2561 จำนวน 7 โครงการ คือ

- 1) โครงการ “การสร้างระบบการจัดการให้เพียงพอต่อภาคการเกษตรของชุมชนลุ่มน้ำแม่จริม บ้านบอน บ้านก้อ บ้านฝาย หมู่ 1 – 3 ตำบลแม่จริม อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”
- 2) โครงการ “ระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านม่วงเนิ้ง ต.อ่าวนาไผ่ อ.เวียงสา จ.น่าน”
- 3) โครงการ “การสร้างมูลคณภาพน้ำประปาที่เหมาะสมกับการอุปโภคบริโภคของชุมชนบ้านนาซาว หมู่ 1 ตำบลนาซาว อำเภอเมือง จังหวัดน่าน”
- 4) โครงการ “การค้นหาระบบการผลิตพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่บ้านป่าเป๋ย หมู่ 4 ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน”
- 5) โครงการ “การจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะบ้านราษฎร์รัฐพัฒนา ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน”
- 6) โครงการ “การปรับปรุงคุณภาพเพื่อเพิ่มผลผลิตเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านหล่ายหนอง หมู่ 9 ตำบลสถาน อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน”
- 7) โครงการ “วิถีคนชายแดนและการปรับตัวสู่สังคมและเศรษฐกิจไร้พรมแดนของชุมชนบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน”

โครงการวิจัยปี 2562 จำนวน 7 โครงการ คือ

- 1) โครงการ “การบริหารจัดการแหล่งน้ำห้วยจ๊วกและห้วยสาขาเพื่อการเกษตร โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน บ้านยาง หมู่ที่ 7 บ้านนาหวาย หมู่ที่ 8 บ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 9 และบ้านป่าคำ หมู่ที่ 11 ตำบลบ่อแก้ว อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน”
- 2) โครงการ “แผนบูรณาการบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำห้วยสาเล็ก – แม่สาคร เพื่อการเกษตร อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน”
- 3) โครงการ “ฟื้นฟูตลาดชุมชนสู่การสร้างเศรษฐกิจฐานราก บ้านห้วยน้ำอุ่น หมู่ที่ 1 ตำบลอ่าวนาไผ่ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน”
- 4) โครงการ “การจัดทำแผนการจัดการลำน้ำมางแบบบูรณาการ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน”

- 5) โครงการ “การจัดการระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะบ้านห้วยฟ่าน ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ”
- 6) โครงการ “การฟื้นฟูแหล่งน้ำต้นทุนลำน้ำแม่จริมและลำห้วยสาขาให้เพียงพอต่อการเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำแม่จริม ตำบลหนองแดงและตำบลหมอเมือง อำเภอมะนัง จังหวัดน่าน”
- 7) การเพิ่มช่องทางการตลาดสำหรับสินค้าเกษตรชุมชนบ้านผาหลัก หมู่ที่ 3 ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน”

การติดตามหนุนเสริมในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่าน จากการทำงานกับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เดิม) ไปสู่การขับเคลื่อนงานภายใต้การกำกับของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ถือเป็นเรื่องที่ไม่คุ้นชิน ทำให้การทำงานติดตามหนุนเสริมค่อนข้างมีเวลาจำกัดเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านการดำเนินงานในส่วนของการเปลี่ยนแปลงและการขับเคลื่อนงานของทีมวิจัยชาวบ้าน ซึ่งส่งผลต่อระยะเวลาและผลลัพธ์การทำงานเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังรวมถึงในช่วงตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2563 จนถึงเดือนพฤษภาคม 2563 เป็นช่วงที่เกิดสถานการณ์โรคโควิด -19 ทำให้การทำงานร่วมกับทีมวิจัยค่อนข้างลำบาก ทั้งในการติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงาน การพัฒนาข้อเสนอโครงการใหม่ ทำให้บางโครงการเกิดความล่าช้า เป็นต้น

ซึ่งการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ทั้ง 2 ประเภท มีรายละเอียดและขั้นตอนการติดตาม ดังนี้

2.3 การติดตามโครงการล่าช้า

- ลงพื้นที่หมู่บ้าน / ชุมชน เพื่อทำความเข้าใจกับทีมวิจัยและชาวบ้าน เพื่อชี้แจงผลการดำเนินงานของโครงการวิจัย ที่ไม่ได้เป็นไปตามเงื่อนไขและช่วงระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัย ทั้งนี้โครงการล่าช้ามีปัจจัยหลาย ๆ อย่างเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในเรื่องของการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการวิจัย ทีมวิจัย การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เป็นตามกรอบแผนงานที่ได้วางไว้ การวางแผนการทำกิจกรรมไม่สอดคล้องกับปฏิทินทางการผลิต หรือช่วงระยะเวลาของคนในชุมชน รวมถึงความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของทีมวิจัย เป็นต้น ทำให้เกิดโครงการล่าช้า หากแต่ในปัจจุบันโครงการล่าช้าดังกล่าว ทางศูนย์ประสานงานวิจัย จ.น่าน ได้ลงพื้นที่ติดตามและสามารถปิดโครงการได้โดยอาศัยความร่วมมือกันทั้ง 2 ฝ่าย โดยเล็งเห็นผลกระทบและผลที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน

- ประชุมร่วมกับทีมวิจัย เพื่อสอบถามความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ทั้งข้อติดขัด ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ที่ไม่สามารถดำเนินงานได้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ โดยกระบวนการประชุมที่นั่น เป็นการพูดคุยถึงภาพรวมของปัญหาทั้งหมด และนำมาจัดเรียงลำดับของปัญหาว่าติดขัดในขั้นตอนใด ใครควรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาและร่วมกันดำเนินการแก้ไขในสิ่งที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การพูดคุยต้องอาศัยการพูดคุยที่เป็นเหตุเป็นผล เพราะในแต่ละพื้นที่ก็มีปัญหาที่แตกต่างกันออกไปตามเหตุและปัจจัย ดังนั้น สิ่งทีที่พึงต้องคำนึงก็คือการสร้างเชื่อมั่นให้เกิด

ขึ้นกับทีมวิจัย ว่า เราสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ ขอเพียงทีมวิจัยมีความร่วมมือกันและเริ่มแก้ไขไปตามกรอบที่วางแผนไว้ร่วมกันและค่อยก้าวเดินไปที่ละขั้น ซึ่งสามารถที่แก้ไขปัญหาได้ นอกจากนั้นการเติมเต็มกำลังใจให้กันและกันก็ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะในความเป็นจริงแล้วชาวบ้านหรือทีมวิจัยมีความรู้และความสามารถในการทำวิจัย หากแต่จะติดขัดในเรื่องของการเขียนรายงาน การสรุปประเด็น การคิดวิเคราะห์ตามหลักวิชาการ ซึ่งพี่เลี้ยงต้องคอยเติมเต็มตรงจุดนี้ให้ได้ และคอยให้กำลังใจและพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย เพื่อให้เป็นผู้ที่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาหรือทำงานวิจัยจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้

- หาทางออกร่วมกัน เพื่อให้โครงการวิจัยสามารถปิดโครงการวิจัยได้ รวมถึงความสมบูรณ์ของเนื้อหาการวิจัยและเอกสารการเงิน ที่สามารถตรวจสอบได้ นั่นคือเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของงานวิจัย เพราะงานวิจัยต้องอาศัยชุดข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้น ในช่วงระหว่างของการทำวิจัยความสำเร็จและความล้มเหลว ถือเป็นบทเรียนสำคัญ ทั้งทีมวิจัยและพี่เลี้ยง ที่จะต้องนำมาปรับใช้ในการดำเนินงานและการดำเนินชีวิต เพราะความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ไขได้ หากเริ่มต้นกระทำ

- ลงมือปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างพี่เลี้ยงและทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์และสามารถปิดโครงการได้ โดยอาศัยแผนปฏิบัติงานร่วมกันและดำเนินงานตามแผนงานที่ได้วางไว้

- สรุปผลการศึกษารายงาน และเขียนบทบาบทหน้าที่ของพี่เลี้ยง ที่คอยให้คำปรึกษาในด้านการเขียนรายงานวิจัยและการทำเอกสารการเงิน ทั้งนี้เนื่องจากงานวิจัยเกือบทุกพื้นที่ จะมีปัญหาในเรื่องของการเก็บข้อมูล การสรุป การวิเคราะห์ข้อมูล และนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ แล้วมาเขียนเป็นรายงานตามกรอบที่กำหนดไว้ โดยปกติแล้วทีมวิจัยสามารถเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านข้อมูล การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แต่ไม่สามารถที่จะนำเอาข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นมาเขียนเป็นตัวหนังสือในรายงานวิจัยได้ ส่วนใหญ่จะพบปัญหาในกลุ่มทีมวิจัยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งไม่สามารถที่จะอ่านออกเขียนได้ แต่เป็นนักเล่าเรื่องได้ดี ดังนั้นการแก้ไขปัญหา จำเป็นที่จะต้องมีการพูดคุยและเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของการทำวิจัย แล้วบันทึกคำพูดต่าง ๆ ลงในเครื่องบันทึกเทปและนำมาแกะ แล้วพิมพ์เป็นตัวหนังสือ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องอาศัยระยะเวลาสักนิดหนึ่ง แต่สิ่งที่ได้กลับคืนมา คือ ชุดความรู้ที่เป็นจริงและเป็นสิ่งที่ชาวบ้านหรือทีมวิจัย ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมในทุกกิจกรรม ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงของการดำเนินงาน ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก ในการนำมาวิเคราะห์ แต่สิ่งที่สำคัญก็คือการค้นหาทีมวิจัย ที่จะมาเป็นผู้เก็บบันทึกข้อมูลและพัฒนาศักยภาพบุคคลนั้น ให้สามารถที่จะบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ได้และสามารถที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยได้

- ตรวจสอบความถูกต้องของรายงานวิจัย ตั้งแต่กระบวนการเก็บข้อมูล ผลการศึกษารายงาน สรุป/อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งต้องสามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ และความถูกต้องของเอกสารการเงิน

- จัดพิมพ์รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พร้อมเอกสารการเงิน เพื่อนำเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เดิม (สกว.) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- ถอดบทเรียนการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่และพี่เลี้ยงฯ ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มวิเคราะห์พื้นที่ การพัฒนาโจทย์วิจัย ช่วงดำเนินงานวิจัยและหลังเสร็จสิ้น

งานวิจัย ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุปบทเรียนในการทำงาน ทั้งกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย การติดตามหนุนเสริม ตลอดจนปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จและไม่สำเร็จและข้อเสนอแนะต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของผู้เลี้ยงและทีมวิจัย ที่จะได้นำไปปรับใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิต

2.4 การติดตามโครงการวิจัยปกติ

- ลงพื้นที่หมู่บ้าน ชุมชน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมกับทีมวิจัย ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนงานที่ได้วางไว้

- ติดตามหนุนเสริมและให้กำลังใจ กับทีมงานวิจัยชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต้องเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งที่มีโอกาส เพราะจะได้ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาและพัฒนาการของทีมวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของผู้เลี้ยงและทีมวิจัย ทั้งในเรื่องของการดำเนินงานวิจัยและการติดตามหนุนเสริม หากพบว่าโครงการกำลังประสบปัญหาและจะได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาได้ทัน่วงที ก่อนที่ปัญหะจะบานปลาย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการงานวิจัยและขอบเขตระยะเวลาตามที่กำหนดไว้

- ให้ความรู้ในเรื่องการออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลและการบันทึกข้อมูล
- แนะนำการจัดการเอกสาร ทั้งเอกสารการเงินและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ติดตามรายงานความก้าวหน้าและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อให้เป็นไปตามกรอบระยะเวลาและกรอบงบประมาณ

ในปีงบประมาณ 2562 มีโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินงานปกติ มีจำนวน 7 โครงการ ซึ่งอยู่ในช่วงระยะที่ 2

3 การเข้าร่วมเวทีอื่น ๆ

การเข้าร่วมการประชุมต่างๆ ของ NODE เป็นบทบาทหนึ่งในการทำงานในพื้นที่ ซึ่งบทบาทของ NODE จะมีหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนความรู้พื้นฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งการสนับสนุนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้เครื่องมือ CBR ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” สามารถสรุปผลการร่วมเวทีต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางแสดงการเข้าร่วมในกิจกรรมประชุม / เสวนา / เวที / อื่น ๆ ของ สกสว.และของภาคีทุกภาคส่วนของ Node น่าน ดังนี้

เดือน	รวม (ครั้ง)	จัดโดย สกสว.				จัดโดย ภาคีความร่วมมือต่าง ๆ			
		รวม	ประเทศ	ภาค	จังหวัด	รวม	ประเทศ	ภาค	จังหวัด
ตุลาคม	1	-	1	-	-			-	
พฤศจิกายน	2		1				1		

เดือน	รวม (ครั้ง)	จัดโดย สกสว.				จัดโดย ภาควิชาความร่วมมือต่าง ๆ			
		รวม	ประเทศ	ภาค	จังหวัด	รวม	ประเทศ	ภาค	จังหวัด
ธันวาคม	1			1					
มกราคม	1				1				
กุมภาพันธ์	1		1						
มีนาคม	2	-	1	1	-		-	-	
เมษายน						2			2
พฤษภาคม						3			3
มิถุนายน						2			2
รวม	15		3	2	1	8	1		7

การเข้าร่วมกิจกรรมเวทีต่าง ๆ ของ NODE นำน เพื่อการจัดการความรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย โดยตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2562 – มิถุนายน 2563) มีทั้งหมด 15 ครั้ง (เป็นเวทีที่นอกเหนือจากแผนงานปกติของ NODE) ซึ่งแยกตามรูปแบบของกิจกรรมเวที ดังนี้

1. เป็นเวทีที่จัดโดย สกสว. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กิจกรรมหลักๆ ได้แก่ เวทีประชุม RC ภาคเหนือ งานวางแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับประเทศ ทิศทางการก้าวเข้าสู่การทำงานกับ วช. และเวทีสังคมไทยไร้คอร์รัปชั่น จัดโดยฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) เป็นต้น จำนวนทั้งสิ้น 8 ครั้ง

2. เข้าร่วมเวทีการประชุมของหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในระดับประเทศ เช่น เวทีพลังเยาวชน (Active citizen) จัดโดยมูลนิธิสยามกัมมาจล

3. เข้าร่วมเวทีการประชุมของหน่วยงานองค์กรต่างๆ ซึ่งเป็นภาคีการทำงานร่วมกันในระดับจังหวัดน่าน

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ/หลักการและเหตุผล

การดำเนิน “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 – 2560 ได้วางยุทธศาสตร์และเป้าหมายในการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่จังหวัดน่านไว้ 4 ด้าน คือ 1) การส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ ในการค้นหาทุนและศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเอง เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน 2) ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ 3) พัฒนาต่อยอดพื้นที่งานวิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น และ 4) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันของหน่วยงานในพื้นที่ โดยมีการขับเคลื่อนงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน มาตั้งแต่ปี 2550 จนถึงปัจจุบัน (ปี 2562) โดยมีโครงการวิจัยที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วกว่า 45 โครงการ และกำลังดำเนินการอยู่จำนวน 14 โครงการ คือโครงการวิจัยในปี 2561 จำนวน 7 โครงการ และปีงบประมาณ 2562 จำนวน 7 โครงการ โดยสามารถจำแนกได้ ดังนี้

การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในปี 2561 ถือเป็นปีแห่งการเริ่มต้นของการวางยุทธศาสตร์การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่กำหนดไว้ 4 ปี (ปี 2561 -2564) คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน และเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า)และความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ กศน.น่าน พอช.น่าน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้าพัฒนา อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติขุนน่าน รวมถึงเชื่อมการทำงานอยู่กับการขับเคลื่อน Thailand 4.0 SDG ยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์จังหวัด

การดำเนินงานในปี 2561 ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์ไว้คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่จังหวัดน่าน และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ โดยเฉพาะ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดน่าน (กศน.น่าน) พัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน (พอช.) อุทยานแห่งชาติขุนน่าน และอุทยานแห่งชาติดอยภูคา โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้าพัฒนา สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า)

และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรมการบูรณาการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่ในการจัดการทรัพยากร สามารถตอบวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการดำเนินงานได้ คือ สามารถพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่านและได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 7 โครงการ ในพื้นที่ 7 อำเภอ ภายใต้ประเด็น การจัดการทรัพยากร การจัดการน้ำ เศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจการค้าชายแดนและการจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย

รวมถึงการขึ้นใจในปี 2561 ได้การทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยเฉพาะ กศน.จังหวัดน่าน ที่ผู้อำนวยการ กศน.จังหวัดน่าน ได้เห็นความสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่จะเป็เครื่องมือหนึ่งในการเสริมสร้างการทำงานของบุคลากร ทั้งในส่วนของการบริหารและเนื้อหา รวมถึงสร้างการทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ เนื่องจาก การทำงานของ กศน.มีการทำงานในระดับชุมชน เป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว แต่เท่าที่ผ่านมา การสร้างโอกาสทางการศึกษา มักจะเป็นหลักสูตรมาจากภายนอก ไม่ได้มีการนำเอาสถานการณ์ในพื้นที่มาเป็นตัวสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนั้นในปี 2561 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 7 โครงการ จึงเป็นโจทย์ที่เป็นการนำเอาสถานการณ์ในชุมชนมาเป็นมาโจทย์วิจัย โดยมีกลุ่มชาวบ้านและครู กศน.ในพื้นที่มาที่มวิจัยร่วม รวมถึงมีหน่วยงานในพื้นที่มาเป็นตัวเสริมในการทำงานร่วมกัน เช่น โครงการขยายผลโครงการหลวง ชลประทานน่าน รพ.สต. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวถือเป็นการสร้าง “ชุมชนวิจัย ชุมชนแห่งการเรียนรู้” อย่างแท้จริง หากแต่การทำงานในปี 2561ถือเป็นปีแห่งการเริ่มต้นที่จะดึงเอาภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่ มาเป็นส่วนสำคัญในการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นการเชื่อมการทำงานร่วมกันโดยมีพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การทำงานร่วม เพราะเป้าหมายสำคัญคือคนในชุมชน จึงถือได้ว่าการทำงานในปี 2561 บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ในระดับหนึ่ง

ในปี 2562 การดำเนินงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน ยังคงให้ความสำคัญกับประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งถือเป็นโจทย์ใหญ่ที่จำเป็นต้องมีการขับเคลื่อนภายใต้ความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกระบวนการวิจัยที่นำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยเฉพาะปัญหาเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาภัยแล้ง น้ำขาดแคลน ทั้งทางด้านการเกษตรและน้ำอุปโภคบริโภค ถือเป็นเรื่องสำคัญ ที่ชาวบ้านในพื้นที่สะท้อนออกมาเป็นโจทย์วิจัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศและปัจจัยต่าง ๆ ล้วนมีผลต่อความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาโดยชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ยังไม่ได้รับการแก้ไขเท่าที่ควร และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมดำเนินการ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อที่จะได้เรียนรู้สถานการณ์และเห็นแนวทางการแก้ไขปัญหาไปด้วยกัน

ดังจะเห็นได้จากการดำเนินงานวิจัยในช่วงปี 2562 ที่มีหลายหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วม เช่น สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 9 จังหวัดพิษณุโลก กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดน่าน

ที่ได้เข้ามาหนุนเสริมในเรื่องแนวทางการพัฒนาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ในพื้นที่โครงการวิจัย ซึ่งก่อให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน และนำไปสู่แนวทางการขับเคลื่อนไปด้วยกัน นอกจากนี้ยังรวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน ที่เข้ามาหนุนเสริมกระบวนการทำงาน และขับเคลื่อน ส่งต่อ ต่อยอดผลการดำเนินงานวิจัยไปสู่แผนการทำงานของหน่วยงาน ถือได้ว่าเป็นแนวทางการเสริมสร้างนวัตกรรมทางสังคม ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่เพียงแค่ ส่งผลต่อสังคมชุมชน แต่เป็นการสร้างสังคมที่เปลี่ยนไป ผ่านกระบวนการความร่วมมือของคนในชุมชน สังคมนั้นๆ และผ่านการปฏิบัติการทางสังคมที่ต้องมีลักษณะของความยืดหยุ่น เปิดกว้างและมีพลวัตในกระบวนการปฏิบัติ ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและสถานการณ์ปัญหา และปฏิบัติซ้ำจนกระทั่งกลายเป็นกิจวัตรของคนในชุมชนสังคม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้นกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงถือเป็นเครื่องมือที่มีส่วนสร้างนวัตกรรมทางสังคม คือ สังคมที่ดำรงด้วยวิถีใหม่ วิถีคิดใหม่ เป็นสังคม/ชุมชนที่ตอบสนองความต้องการของผู้คนและแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ดีกว่าวิถีเก่าๆ และที่สำคัญคือ เป็นนวัตกรรมที่มีผู้คนในชุมชน/สังคม เป็นพันธมิตรและเป็นองค์ประกอบหลักและมีภาคีเครือข่ายเข้ามาหนุนเสริมกระบวนการทำงานที่นำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งอาจมีนวัตกรรมทางเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วมกับองค์ความรู้ท้องถิ่นได้อีกด้วย โดยในปีงบประมาณ 2562 เกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน 7 โครงการ รวมมีโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ตั้งแต่ปี 2561 -2562 จำนวน 14 โครงการ

ในปี 2562 ตามที่สำนักงานราชกิจจานุเบกษา ได้ประกาศพระราชบัญญัติสถานการณ์นโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2562 โดยกำหนดให้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ไปปฏิบัติหน้าที่เป็น “สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)” เมื่อ วันที่ 2 พฤษภาคม 2562 นับเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนระบบการทำงานด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกันด้านสถานการณ์ของประเทศที่ผ่านมา รัฐบาลมีเป้าหมายด้านการสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศ ซึ่งนับเป็นเป้าหมายหลักของการสนับสนุนการวิจัยและการสร้างองค์ความรู้ต่างๆ สำหรับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาโดยตลอด คือ การใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการทำให้ชุมชนและคนในท้องถิ่นสามารถจัดการกับปัญหาของตนเอง และมีทักษะและเครื่องมือที่สามารถพัฒนาตนเองและชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ก่อเป็นเป็นนวัตกรรมการจัดการชุมชนท้องถิ่น สามารถเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความรู้ ที่เป็นประโยชน์ต่อพื้นที่และต่อชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ซึ่งก้าวต่อของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำเป็นต้องมี “การจัดวางตัวตน” ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ภายใต้ พ.ร.บ.ใหม่ ที่สามารถรับการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในระบบวิจัยใหม่ ภายใต้คำว่า “นวัตกรรม” โดยเฉพาะนวัตกรรมชุมชนและสังคม ที่เน้นการสร้างความรู้เชิงนวัตกรรมที่สามารถนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ สามารถสร้างเครือข่ายนักวิจัยและเครือข่ายความร่วมมือ มีการพัฒนาระบบและกลไกการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม รวมไปถึงการทดลองปฏิบัติการ

วิจัยและพัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ รวมไปถึงการสร้าง “ตัวคน ตัวความรู้”สู่การก้าวอย่างสู่ทศวรรษที่ 3 อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และสามารถตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG) รวมไปถึงการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ต่อไป

ดังนั้นในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปี 2563 ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้เงื่อนไขในการปรับเปลี่ยนองค์กรการสนับสนุนใหม่ ซึ่งถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่าน ทำให้ต้องมีการติดตามโครงการวิจัยเดิมที่กำลังดำเนินการอยู่ จำนวน 14 โครงการ ให้สามารถปิดโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพทั้งในด้านการกระบวนการและเนื้อหา รวมถึงสามารถตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยได้ และสอดคล้องกับระยะเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน จะสิ้นสุดโครงการวิจัยในช่วงเดือนพฤษภาคม 2563 จึงถือเป็นพันธกิจของโหนดน่าน ที่จะต้องปิดโครงการให้แล้วเสร็จในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อก้าวไปสู่การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานวิจัยแห่งชาติ (วช.) นอกจากนั้นยังรวมถึงการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายองค์กรต่างๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน เพื่อให้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน สามารถขับเคลื่อนงานได้อย่างมีพลัง และสามารถตอบโจทย์เป้าหมายของพื้นที่จังหวัดน่าน ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว.
- 2) เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ภายใต้งบประมาณปี 2561 – 2562 ให้สามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด จำนวน 14 โครงการ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด
- 3) เพื่อผลักดันให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย RE (การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์) จำนวน 8 เรื่อง

ขอบเขตการศึกษา

1) พื้นที่ดำเนินการ

พื้นที่ดำเนินการ ประกอบด้วย พื้นที่โครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สกสว.เดิม ตั้งแต่ปี 2561 – 2562 จำนวน 14 พื้นที่ ในจังหวัดน่าน

2) ประชากรหรือกลุ่มเป้าหมาย

2.1) ชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอในพื้นที่จังหวัดน่าน ที่ได้รับทุนสนับสนุนงบประมาณวิจัย จาก สกสว.เดิม

2.2) ภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน เช่น กศน.จังหวัดน่าน พัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.น่าน) สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน สำนักงาน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดน่าน สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 9 จ.พิษณุโลก และภาคีเครือข่ายใหม่ทั้งในระดับพื้นที่วิจัยและระดับจังหวัด

ขอบเขตและวิธีการดำเนินงาน

ขอบเขตการดำเนินงาน

1. ขอบเขตการดำเนินงานประกอบด้วย (1) ภาระหน้าที่ (2) จำนวนโครงการ ดังนี้

1.1 ภาระหน้าที่ ได้แก่

- 1) วิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว.
- 2) การบริหารโครงการ Ongoing ให้สำเร็จตามเป้าหมาย โดยดำเนินการจัดประชุมรายงานความก้าวหน้าและร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ จนสามารถปิด สิ้นสุดสัญญาโครงการตามระยะเวลาในสัญญาการวิจัย
- 3) ส่งเสริมสนับสนุนให้ (1) นักวิจัยดำเนินงานวิจัยให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ในสัญญาโครงการวิจัย (2) ขยับเคลื่อนการใช้ประโยชน์งานวิจัย
- 4) ติดตามโครงการล่าช้าผิดสัญญา เพื่อเร่งรัดปิดโครงการและยุติสัญญาการวิจัย
- 5) สนับสนุนภารกิจอื่นๆ ภายใต้ภารกิจ ongoing ของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวนโครงการ การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยทั้งหมด 14 โครงการ ประกอบด้วย
 1. โครงการ “การสร้างระบบการจัดการให้เพียงพอต่อภาคการเกษตรของชุมชนลุ่มน้ำแม่จริม บ้านบอน บ้านก่อ บ้านฝาย หมู่ 1 – 3 ตำบลแม่จริม อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”
 2. โครงการ “ระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านม่วงเนิ้ง ต.อ่าวนาโหล อ.เวียงสา จ.น่าน”
 3. โครงการ “การสร้างมูลคุณภาพน้ำประปาที่เหมาะสมกับการอุปโภคบริโภคของชุมชนบ้านนาซาว หมู่ 1 ตำบลนาซาว อำเภอเมือง จังหวัดน่าน”
 4. โครงการ “การค้นหาระบบการผลิตพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่บ้านป่าเป๋ย หมู่ 4 ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน”
 5. โครงการ “การจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะบ้านราษฎร์รัฐพัฒนา ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน”
 6. โครงการ “การปรับปรุงคุณภาพเพื่อเพิ่มผลผลิตเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านหล่ายหนอง หมู่ 9 ตำบลสถาน อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน”
 7. โครงการ “วิถีคนชายแดนและการปรับตัวสู่สังคมและเศรษฐกิจไร้พรมแดนของชุมชนบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน”

8. โครงการ “การบริหารจัดการแหล่งน้ำห้วยจึกและห้วยสาขาเพื่อการเกษตร โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน บ้านยาง หมู่ที่ 7 บ้านนาหวาย หมู่ที่ 8 บ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 9 และบ้านป่าคำ หมู่ที่ 11 ตำบลบ่อแก้ว อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน”
9. โครงการ “แผนบูรณาการบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำห้วยสาเล็ก – แม่สาคร เพื่อการเกษตร อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน”
10. โครงการฟื้นฟูตลาดชุมชนสู่การสร้างเศรษฐกิจฐานราก บ้านห้วยน้ำอุ่น หมู่ที่ 1 ตำบลอ่าวนาโหล อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน”
11. โครงการ “การจัดทำแผนการจัดการลำน้ำมางแบบบูรณาการ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน”
12. โครงการ “การจัดการระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ละบ้านห้วยพ่าน ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน”
13. โครงการ “การฟื้นฟูแหล่งน้ำต้นทุนลำน้ำแม่จริมและลำห้วยสาขาให้เพียงพอต่อภาคการเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำแม่จริม ตำบลหนองแดงและตำบลหมอมือง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”
14. การเพิ่มช่องทางการตลาดสำหรับสินค้าเกษตรชุมชนบ้านผาหลัก หมู่ที่ 3 ตำบลยอต อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน”

วิธีการดำเนินงาน

การบริหารจัดการงานวิจัย

1. ใช้การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนา การขับเคลื่อน การสร้างรูปธรรม เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดการน้ำ โดยเริ่มตั้งแต่
 - การติดตามโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว.เดิม จำนวน 14 โครงการ
 - การสรุปบทเรียนการดำเนินงาน
2. การจัดประชุมเพื่อหาแนวทางการดำเนินงาน
3. การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนพื้นที่
4. การสนับสนุนองค์ความรู้การดำเนินงานกับผู้สนใจ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลผลิต (Output)

● เชิงการวิจัย

1. เสนอผลการวิเคราะห์ผลการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาปรับปรุงแผน ววน. และเป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญ (Objective and Key: OKR) สำหรับ พ.ศ. 2563 - 2565 และระยะต่อไป

2. สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนแก้ไขปัญหาตนเองผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน ในปีงบประมาณ 61 -62 จำนวน 14 โครงการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด
3. การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนพื้นที่
4. การสนับสนุนองค์ความรู้การดำเนินงานกับชุมชน

● เชิงการพัฒนา

1. การติดตามและสนับสนุนโครงการวิจัย จำนวน 14 โครงการ ให้บรรลุวัตถุประสงค์และให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด
2. เกิดการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยประเด็น การจัดการทรัพยากร การจัดการน้ำ เศรษฐกิจชุมชนที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาของจังหวัดน่าน
3. ได้ภาคีเครือข่ายใหม่ อย่างน้อย 6 ภาคี คือ สำนักงานสาธารณสุขน่าน ทสจ. น่าน กรมพัฒนาที่ดิน/สำนักงานพัฒนาที่ดิน จ.น่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์น่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ วิทยาเขตน่าน วิทยาลัยชุมชนน่าน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จ.น่าน ในการส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การถอดบทเรียน การสร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้ การแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น
4. นักวิจัยเพื่อท้องถิ่นรุ่นใหม่ บุคลากรของหน่วยงานองค์กรภาคีในพื้นที่ เป้าหมาย มีการขยายผลการดำเนินงานสู่พื้นที่อื่นๆ โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในระดับพื้นที่และองค์กร

● ผลลัพธ์ (Outcome)

1. เกิดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ภายใต้ฐานทรัพยากรและชุดความรู้ท้องถิ่นในพื้นที่งานวิจัยอย่างน้อย 6 โครงการ ในพื้นที่จังหวัดน่าน
2. เกิดการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชาวบ้านและสร้างภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานในหลากหลายระดับ
3. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) จำนวน 8 เรื่อง และเกิดการเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณะ

● **ผลกระทบ (Impact)**

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในส่วนของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ผ่านเครื่องมือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่ดำเนินงานวิจัย อย่างน้อย 2 พื้นที่
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นงานวิจัยในพื้นที่ เห็นความสำคัญกระบวนการ ทำงานจากล่างขึ้นบนและเกิดการเชื่อมโยงความรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น จากจุดเล็กๆในระดับชุมชนไปจนถึงระดับนโยบายองค์กร
3. เป็นต้นแบบที่ดีให้กับชุมชนอื่นๆ ที่สามารถนำเอาชุดความรู้แบบชาวบ้านที่ผ่าน การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง
4. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน เป็นจุดเชื่อมการทำงานร่วมกันทั้ง องค์กรภาคีเครือข่ายและองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน
5. การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ในหลายช่องทาง ทั้งด้านการสื่อสาร การ พัฒนา การยกระดับงานวิจัยและนวัตกรรมงานวิจัย รวมถึงการสร้างพื้นที่ รูปธรรมงานวิจัยในประเด็นต่างๆ

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี ยุทธศาสตร์การพัฒนา

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน"พอเพียง เคียงธรรม นาวีถิ่นาน" เป็นศูนย์ประสานงานที่ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการทำงาน โดยเฉพาะประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกันของภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งคณะทำงานได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนบทบาทการทำงานของโหนดน่าน มาส่วนหนึ่งในกระบวนการทำงาน ดังนี้

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมทฤษฎีการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. แนวคิดการบริหารจัดการน้ำ
4. ทบทวนบทบาทการทำงานโหนดน่าน
5. องค์การที่ขับเคลื่อนการทำงานกับชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ในการประชุม ณ องค์การสหประชาชาติ คณะผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นคำที่ไม่อาจนิยามความหมายหนึ่งความหมายใดให้ครอบคลุมได้ เนื่องจากความหมายของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศหรือแม้แต่ประเทศเดียวกันก็ตาม หากจะทำความเข้าใจอย่างชัดเจนแล้วการนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่งๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ให้ความหมายและขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าครอบคลุมประเด็นดังนี้ (ปรัชญา เวสารัชช์, 2528: 3-4)

1. ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิกทุกๆ คนทั้งในชุมชนและในสังคม ได้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งสามารถนำไปสู่และมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและยังต้องเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2. สะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตยในกรณีต่างๆ คือ การเอื้อให้เกิดความพยายามพัฒนา การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียม และการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผน และดำเนินการโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

3. เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุน ลงแรง กับประโยชน์ที่ได้รับ

4. ลักษณะของการมีส่วนร่วม ของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชากรด้วย อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์แก่ประชาชนส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้นำในทุกเรื่อง มีใช้ว่ากำหนดลงไปแล้วทำให้ประชาชนเข้ามาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น แต่ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา ดังเช่นการที่ชาวบ้านถูกผู้นำทางการเมืองหรือข้าราชการเรียกรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมพัฒนาเพราะลักษณะการทำงานเช่นนี้จะเรียกว่า การเกณฑ์แรงงานทางอ้อม (indirect corvee labour) (ปรัชญา เวสารัชช์, 2528: 13)

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 177) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการเกี่ยวข้องกับจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุกระตุ้นให้การกระทำได้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นรวมทั้งทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวอีกด้วย

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 1-2) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่า หมายถึงการที่ประชาชนหรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายการใช้อย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม และได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง ดังนั้นความหมายและหลักการบริหารและการมีส่วนร่วม คือการบริหารที่เปิดโอกาสให้บุคคลหรือเจ้าหน้าที่ขององค์กรได้มีส่วนในการแสดงความคิดเห็นวินิจฉัย ตัดสินใจร่วมกับผู้บริหารหรือหัวหน้าขององค์กรนั้น ๆ

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527: 6) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึงกระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนและชุมชน ทั้งในรูปของส่วนบุคคล กลุ่มคน และองค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

แก้วสรร อติโพธิ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองของรัฐ ที่ส่งผลกว้างไกล โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรวมตัวกันตามผลประโยชน์ หรือแนวทางที่หลากหลายขยายไปทุกระดับทั้งในระดับท้องถิ่นไปจนถึงในระดับชาติ โดยมีจุดเน้นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะต้องมีกระบวนการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครอง ที่สามารถยอมรับสิทธิตามกฎหมายในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และต้องมีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากร (ประวิทย์ ตั้งคงนุษ, 2548: 39-40)

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547: 3-4) ได้สรุปถึงความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลาย ดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจ โดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่างๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติ แต่ไม่ได้มีความคาดหวังว่าจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิพากษ์วิจารณ์โครงการดังกล่าว

2. การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึงการให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือ และตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่นด้วย

3. การมีส่วนร่วม ในเรื่องการพัฒนาชนบท คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา รวมถึงการประเมินผลโครงการด้วย

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจได้อย่างกว้างๆ คือการที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

5. การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่นหรือในชุมชนนั้นๆ

6. การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน กล่าวคือบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมนั้น ได้เป็นผู้มีความคิดริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายาม รวมไปถึงความเป็นตัวของตนเองที่จะดำเนินการตามความคิดริเริ่มนั้น

7. การมีส่วนร่วม คือการที่ได้มีการจัดการ ที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ ในสภาพสังคมนั้นๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการและความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่างๆ

ในการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกเมื่อ ค.ศ. 1992 ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล นานาประเทศได้ลงมติรับรองคำประกาศกรุงริโอ (Rio Declaration) ซึ่งในหลักการข้อ 10 ได้กล่าวว่า หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยหลักการดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการดังนี้คือ 1. การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ 2. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโดยได้รับข้อมูลและอย่างมีความหมาย 3. การเข้าถึงกระบวนการทางศาลและทางปกครองหรือการได้รับการเยียวยาความเสียหาย (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547: 29)

1.2 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

Uphoff ได้มีการมองการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนถึงลักษณะและผลของการเข้าร่วมของประชาชนดังนี้

1. พื้นฐานของการเข้าร่วม ซึ่งลักษณะการเข้าร่วมที่มาจากแรงจูงใจภายในจะเป็นแรงหนุนหรือช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ในอีกด้านการมีส่วนร่วมที่มาจากปัจจัยภายนอกโดยอาศัยอำนาจ บารมี หรือแรงบีบบังคับจากผู้มีอำนาจ ความเกรงใจ หรืออิทธิพลของผู้มีอำนาจนอกชุมชนถึงจะสามารถกระทำได้สำเร็จ แต่ไม่มีผลผูกพันทางจิตใจ ความยั่งยืน ต่อเนื่องของกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ จะลดลง

2. รูปแบบของการเข้าร่วม การเข้าร่วมของประชาชนนั้นเป็นการเข้าร่วมโดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชนเองโดยเฉพาะกิจกรรมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านกลุ่มตัวแทน เช่น กรรมการหมู่บ้าน ซึ่งการเข้าร่วมดังกล่าวจะเป็นลักษณะผู้ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือ

3. ขอบเขตของการมีส่วนร่วมเป็นช่วงเวลาของการมีส่วนร่วม การใช้เวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ จะใช้เวลามากน้อยแตกต่างกัน ความถี่ห่างของจำนวนครั้งที่เข้าร่วม ความสม่ำเสมอและฤดูกาลที่เหมาะสม ช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรมในแต่ละครั้ง

4. ผลของการเข้าร่วม ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดการรวมพลังที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้ชุมชนมีศักยภาพเป็นตัวของตัวเอง สร้างปฏิสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีในมวลสมาชิกของชุมชน (อัญชลี หาญฤทธิ์, 2547: 31-32)

1.3 ระดับของการมีส่วนร่วม

คณีนิจ ศรีบัวเอี่ยม (2545: 26-27) และคณะ แบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุด ออกเป็น 6 ระดับ และจำนวนประชากรที่เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือถ้าระดับของการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะลดลงตามลำดับ ซึ่งระดับของการมีส่วนร่วมเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

1. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชนเพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ วิธีการให้ข้อมูลอาจทำได้หลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว และการทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ

อย่างไรก็ดี เพื่อเป็นการป้องกันรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจดุลพินิจในการให้หรือไม่ให้ข้อมูลดังกล่าวแก่ประชาชน จึงควรมีข้อกำหนดหรือบทบัญญัติให้รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องกระทำและกระทำอย่างทั่วถึงด้วย แต่สามารถยกเว้นข้อมูลบางประเภทได้ เช่น ที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ เป็นต้น

2. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือผู้วางแผนโครงการเชิญชวนประชาชนให้แสดงความคิดเห็นเพื่อสามารถรวบรวมข้อมูลได้มากขึ้นและประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สูงมากขึ้น ซึ่งเป็น การเจรจากันอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชนเพื่อประเมินความก้าวหน้า หรือ ระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ

4. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับการปรึกษาหารือ กล่าวคือ เป็น เรื่องการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างขวางขึ้น ซึ่งมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมการ โครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ ซึ่งการมีส่วนร่วมในระดับนี้เหมาะสมที่จะใช้สำหรับ การพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก

5. ระดับร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่สูงถัดมาจากระดับการวางแผนร่วมกัน คือเป็นระดับที่ ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นตอนการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้ในขั้นต้น

6. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาทั้งหมดที่มีข้อขัดแย้งกัน เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

1.4 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2547: 27) ได้กล่าวถึงการเปิดให้ประชาชน มีส่วนร่วมอาจกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น

1. การแจ้งให้ทราบ
2. การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน
3. การปรึกษาหารือ
4. การเปิดให้แสดงความคิดเห็นโดยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการรับฟังความคิดเห็น หรือข้อวิจารณ์
5. การประชุมรับฟังความคิดเห็น
6. การประชาพิจารณ์
7. การให้มีคณะกรรมการที่ปรึกษาซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนเพื่อแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ
8. การกระจายอำนาจให้ประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
9. การให้สิทธิประชาชนในการร่วมจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ
10. การเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบังคับใช้กฎหมายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการฟ้องร้องดำเนินคดีกับหน่วยงานของรัฐที่ละเลยหน้าที่ตามกฎหมายและกับ เอกชนที่ละเมิดกฎหมายสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังรวมถึงการฟ้องร้องเพื่อเรียกค่าเสียหายหรือมาตรการ เยียวยาอย่างอื่น สำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการละเมิดกฎหมายสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ดี กติกาและระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขและบริบทที่หลากหลายมิใช่เรื่องที่สามารถทำได้

โดยง่าย และเป็นเรื่องที่แต่ละสังคมต้องแสวงหาเพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.5 ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิผลการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547: 2-19) ได้สรุปปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิผลการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

1. โอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วม การได้ข้อมูลที่ชัดเจนถูกต้อง ความไว้วางใจของประชาชนต่อบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนวิธีการชักจูงให้เข้าร่วม
2. ผู้นำชุมชน และบทบาทผู้นำ
3. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก เช่น ด้านการพัฒนาความคิด การให้ความรู้
4. สถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การเกิดปัญหาทรัพยากรลดลง การเกิดความขัดแย้ง การมีโครงการที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน เป็นต้น
5. การได้รับข้อมูลข่าวสารถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการทำ หรือไม่ทำกิจกรรมที่น่าเสนอ
6. ความสนใจและความกระตือรือร้นของคนในชุมชน
7. ปัจจัยด้านสังคมเศรษฐกิจ ประโยชน์ที่จะได้รับ

H. R. Chaturvide and S. K. Mitra ได้เสนอเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการเริ่มต้นการพัฒนาเชิงระบบไว้ 3 ประการ คือ

1. ความช่วยเหลือจากภายนอกระบบ ซึ่งอาจเป็นองค์กรพัฒนาของรัฐ หรือเอกชน นักวิชาการ และนักพัฒนา ในรูปของการช่วยเหลือด้านการเงิน การเมือง และความรู้
2. ความพร้อมภายในระบบ เช่น ผู้นำ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและกายภาพ โอกาสในการมีส่วนร่วม วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น
3. การบำรุงรักษาระบบ ในรูปของสิ่งจูงใจ การบริหาร และจัดการองค์กร กิจกรรม ตลอดจนการแทรกแซงจากภายนอก (อนงค์ พัฒนจักร, 2535: 20)

1.6 ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547: 9-4) ได้ทำการศึกษากรณีตัวอย่าง แล้วสรุปประเด็นปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากรในพื้นที่ของประชาชนและองค์กรท้องถิ่น ได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านกฎหมาย และกฎระเบียบต่างๆ ของราชการที่ไม่เอื้อให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้เต็มที่
2. ปัญหาด้านเศรษฐกิจสังคม หากประชาชนยังคงยากจน หรือชุมชนยังไม่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะทำได้ยาก
3. ปัญหาการขาดผู้นำที่มีความรู้ความเข้าใจ และมีความสนใจแท้จริงที่จะนำกลุ่มประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

4. ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจประเด็นอนุรักษ์ และการเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร

5. ปัญหาความเข้าใจ ความไม่พร้อมของภาครัฐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากร

6. การไม่มีแผนชุมชนรองรับการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนและชุมชน

7. ปัญหาการไม่มีการแพร่ขยายเครือข่ายการดำเนินงาน และแนวคิด ในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติไปสู่พื้นที่อื่น ๆ หรือคนกลุ่มอื่นในชุมชน

2. แนวคิด “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น”

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community- base research) ถือว่าเป็นงานของคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น ดังนั้นการวิจัยท้องถิ่นจะต้องเน้นให้ชาวบ้านเป็นผู้ระบุปัญหาด้วยตนเอง เป็นผู้ลงมือทำงานวิจัยด้วยตนเอง โดยมีพี่เลี้ยง มีผู้ประสานงาน มีนักวิชาการมาร่วมกันทำงานวิจัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเพิ่มพลังปัญญา ร่วมกันทั้งคนนอก (พี่เลี้ยงนักวิจัย นักวิชาการและ ผู้ประสานงาน) และคนในท้องถิ่น กล่าวคือมีลักษณะของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research)นั่นเอง ที่สำคัญต้องพยายามสร้างทีมงานวิจัยในพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูล วางแผนดำเนินงาน การวิเคราะห์และทดลองปฏิบัติ และทางเลือกในการจัดการต่าง ๆ เพื่อนำไปแก้ปัญหของชุมชนท้องถิ่นด้วยชุมชนท้องถิ่นเอง โดยมีขั้นตอนการทำงานวิจัยที่แบ่งได้เป็น3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1. การเตรียมการ เตรียมชุมชน เป็นระยะการเข้าสู่ชุมชน โดยมีการคัดเลือกชุมชน กลุ่ม ประเด็น ปัญหา ที่จะทำงานวิจัย และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนทุกกลุ่ม

ระยะที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย เป็นขั้นตอนที่ต้องมีการเก็บข้อมูลด้านเอกสาร การศึกษาบริบทชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของวิธีการที่จะนำมาแก้ปัญหา รวมถึงการบริหารจัดการเกี่ยวกับผู้รับผิดชอบ ระยะเวลา งบประมาณที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผลแต่ละขั้นตอน

ระยะที่ 3 การสรุปผลและเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งต้องอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ มีการประชุมสรุปงานทุกครั้ง (สินธุ์ สโรบล, ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม, กาญจนา แก้วเทพ และ กาญจนา ทองทั่ว. 2552) จากหนังสือ ลีลาวิจัยไต้หวัน : ถอดบทเรียน ประสบการณ์ คน ทำงานวิจัยท้องถิ่น

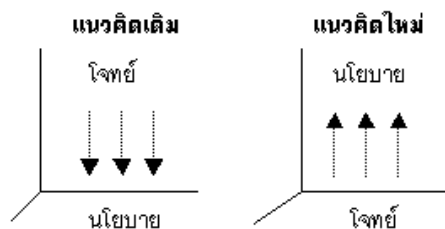
1. แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

หลายสิบปีที่ผ่านมา งานวิจัยในประเทศไทย มักถูกตั้งโจทย์โดยนักวิชาการ หน่วยงานต่าง ๆ เพียงเพื่อทดสอบทฤษฎีบางอย่างหรือต้องการหาคำตอบบางอย่าง ที่กลุ่มคนเหล่านั้นสนใจหรือเข้าไปทำวิจัยในท้องถิ่น เพื่อการวางแผน กำหนดนโยบายบางอย่าง เพื่อคลี่คลายปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ แต่ก็ยังเป็นที่ยกย่องว่า ผลงานวิจัย ได้ถูกนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์กับคนส่วนใหญ่หรือไม่ สามารถตอบคำถาม ในชุมชน และนำไปแก้ไขปัญหาได้จริงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด เพราะหลายๆ ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข และในบางปัญหา กลับดูเหมือนว่าจะรุนแรงมากขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากขาดการคำนึงถึงว่า ชุมชนต้องการจะคลี่คลาย ในสิ่งที่กลุ่มคนภายนอกเข้าไปศึกษาหรือไม่ กล่าวคือ ผู้ที่เกี่ยวข้อง มักจะไม่ได้นำงานวิจัยไปใช้หรือไม่ตอบสนองกับปัญหาของชุมชนนั่นเอง

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงพยายามสร้างสรรค์แนวคิดใหม่ ในการสนับสนุนงานวิจัย คือ “ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ที่จะทำวิจัย โจทย์ควรมาจากชุมชนท้องถิ่น ทำแล้วก่อให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทำให้คนในชุมชน ได้เรียนรู้และเก่งขึ้น” บนฐานคิดตามความหมาย การวิจัยของศาสตราจารย์เฮนรี่ จามริก ที่ได้กล่าวไว้ว่า “วิจัยที่แท้จริงนั้น จะต้องเป็นการวิจัย ที่หมายความว่าถึงการแสวงหาคำตอบที่เป็นระบบเปิด และเรื่องของการพัฒนา จะต้องตั้งโจทย์ที่เป็นระบบเปิด เพราะฉะนั้น นอกจากเข้าไปปัญหา และมองแนวทางในการแก้ปัญหา เราก็มีโจทย์ ในการวิจัยนั้น ซึ่งได้ชี้ช่องทางให้เราเห็นถึง แนวทางการพัฒนา หมายความว่า เป็นการพัฒนาต่อไป เป็นการกำหนดแนวทาง การพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของท้องถิ่นโดยเฉพาะ การทำงานวิจัยในรูปแบบนี้ เราจะต้องมองเงื่อนไข ศักยภาพ เพื่อที่จะให้ท้องถิ่น สามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้” ท้ายที่สุดแล้ว เมื่อมีงานวิจัย มีข้อมูลและประสบการณ์จากหลายๆ พื้นที่ หลายๆ ชุมชนทั่วประเทศเพียงพอ ก็คาดว่าจะสามารถนำไปสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อผลักดัน สู่การเปลี่ยนแปลงนโยบาย ในระดับภาค ระดับประเทศ ทำให้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นคลี่คลายในที่สุด

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นองค์กร นอกกระบบราชการ บริหารงานโดยอิสระ ภายใต้การกำกับ ของสำนักนายกรัฐมนตรี ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2536 เพื่อให้การสนับสนุนการวิจัย ด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และงานวิชาการด้านต่างๆ เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยมีการแบ่งเป็นฝ่ายงานต่างๆ ได้แก่ฝ่าย นโยบายชาติ และความสัมพันธ์ข้ามชาติ ฝ่าย 2 เกษตร ฝ่าย 3 สวัสดิภาพสาธารณะ ฝ่าย 4 ชุมชน ฝ่าย 5 อุตสาหกรรม และฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ที่สำคัญคือ สกว.ภาค จะต้องเน้นการจัดการ และประสานให้เกิดความเชื่อมโยง ระหว่าง “ปัญญา” (นักวิจัย) และ “พัฒนา” (นักพัฒนา) ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับชาติ ที่ดำเนินงานแบบแยกส่วน ต่างคน ต่างทำอยู่ ในปัจจุบัน ดังคำขวัญ “สร้างสรรค์ปัญญา พัฒนาท้องถิ่น” เพื่อให้ “สังคมไทย ได้ใช้ความรู้และข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ในการแก้ไขปัญหา และตัดสินใจ แทนการใช้ความรู้สึก หรืออารมณ์” นำไปสู่ความสามารถ ในการแก้ปัญหา พัฒนาตนเอง และพึ่งตนเองได้ในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจน การพัฒนาประเทศชาติ ที่ยั่งยืนในที่สุด

เปรียบเทียบแนวคิด

ระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. หลักการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึงระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ว่า จะต้องมีส่วนประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ระบบทรัพยากร

ต้องมีระบบทรัพยากรที่มาจากส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น

2. หน่วยงานจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ต้องมีหน่วยงานจัดการ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่สามารถเรียนรู้ และพัฒนาศาสตร์และศิลป์ ในการจัดการ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เชื่อมโยง กับการจัดงานวิจัย ในภาพรวมของประเทศ ซึ่ง หน่วยงานจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ อาจมีหน่วยงานเดียว ครอบคลุมทั้งประเทศ หรืออาจแยกเป็น 2 – 3 หน่วยงาน บางพื้นที่ก็ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

3. นักบริหารวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เนื่องจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในประเทศไทยเป็นเรื่องใหม่ นักวิจัยเองยังไม่สันทัด ไม่คุ้นเคย และคนในท้องถิ่นเอง ก็ยังไม่คุ้นเคย จึงต้องการนักบริหารงานวิจัย เข้าไปจัดกระบวนการ แปรความต้องการ ของชาวบ้านให้เป็นโจทย์วิจัย จัดกระบวนการ เพื่อกำหนดกระบวนการ หรือวิธีวิจัย และ แปลผลการวิจัย ตลอดจนนำผลการวิจัย ไปใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น ซึ่งนักบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะต้องมีความรู้เฉพาะหลายด้าน ที่แตกต่าง ไปจากนักบริหารงานวิจัยโดยทั่วไป

4. สถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ต้องมีการจัดตั้ง และส่งเสริมความเข้มแข็ง ขององค์กรทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรวิจัย และเทคโนโลยี เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นกลไก ในการรับใช้ชุมชนท้องถิ่น ในการส่งเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการสร้างฐานความรู้เพื่อท้องถิ่น

5. นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ควรประกอบด้วย นักวิจัยจากหลายหลายสาขาวิชา หลายพื้นฐานประสบการณ์ แต่มีส่วนที่เหมือนกัน หรือมีเจตนารมณ์ร่วมกันคือ ต้องการเข้ามาอำนวยความสะดวก ให้ชาวบ้านสร้างความรู้ เพื่อใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นของตน

6. นักวิจัยเชิงทฤษฎี

นักวิจัยเชิงทฤษฎีจะต้องเข้ามาจับภาพรวม ภาพใหญ่ พัฒนาเป็นทฤษฎีที่สร้างขึ้นเอง ภายในประเทศ จากข้อมูลท้องถิ่น ซึ่งในขณะนี้แทบจะไม่มีทฤษฎีทางสังคมที่สร้างขึ้นเองภายในประเทศ

จากข้อมูลท้องถิ่นเลย

7. ระบบข้อมูลเพื่อการวิจัยท้องถิ่น

ข้อมูลส่วนหนึ่ง (ซึ่งเป็นข้อมูลส่วนใหญ่ที่ต้องการ) คือ ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั่วประเทศ ประเด็นที่สำคัญ คือ ความแม่นยำและทันสมัยของข้อมูล จะต้องมีการจัดเก็บและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ และมีการประมวลและใช้ข้อมูลในแต่ละท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์

ระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเทศไทย ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น จึงยังต้องการการพัฒนาอีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการบริหารจัดการ จึงควรเป็นระบบเปิด ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว เป็นการนำไปสร้างความรู้ เท่ากับว่าผู้ที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันพัฒนาระบบนี้ โดยมีเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ คือ “สังคมไทย มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน บนฐานความรู้ และการสร้างความรู้ในทุกส่วนของสังคม”

3. ความหมายและกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภายใต้แนวคิด และหลักการดังกล่าว จึงเกิดคำนิยามใหม่สำหรับงานวิจัยว่าเป็น “กระบวนการ” ที่ให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปคำตอบและถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป นั้นหมายความว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชน เข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด ตั้งคำถาม การวางแผน และการค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ โดยมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Action Research) ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้ผลงานและเก่งขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเอง ตลอดจนยกระดับการแก้ปัญหาให้มีความน่าเชื่อถือสูง และสามารถ ใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น มีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุ เป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็คือเน้นที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้าน ได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง ให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน และเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุมเสวนา ถกเถียง) เป็นเครื่องมือ เพื่อให้คนในชุมชน ได้มี ส่วนร่วม ทั้งกลุ่มชาวบ้าน ครู โรงเรียน เ็นจีโอ สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ข้าราชการ หรือกลุ่มคน อื่นๆ ที่จะเข้ามาร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

โดยสรุป “กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงาน อย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็น ว่าข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำ การ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้ว อาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่เกี่ยวข้อง” คนในท้องถิ่นนั่นเอง

วิธีการนี้เป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่ง ที่ไม่ติดขัดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น มุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการ

บันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้ จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ที่จะขอตำแหน่ง ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดา ที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ 38 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี

กิตติชัย (2549) กล่าวว่า พื้นที่ลุ่มน้ำ หมายถึง หน่วยของพื้นที่ซึ่งล้อมรอบด้วย สันปันน้ำ เป็นพื้นที่รับน้ำฝนของแม่น้ำสายหลักในลุ่มน้ำนั้นๆ เมื่อฝนตกลงมาในพื้นที่ลุ่มน้ำ น้ำจะไหลลงสู่ลำธารสายย่อยๆ (Sub-order) แล้วรวมกันออกสู่ลำธารสายใหญ่ และรวมกัน ออกสู่แม่น้ำสายหลัก (Mainstream) จนไหลออกปากน้ำ (Outlet) ในที่สุด

การจัดการลุ่มน้ำ เกษม (2539) ได้ให้ความหมายของการจัดการลุ่มน้ำ หมายถึง การจัดการพื้นที่เพื่อให้ ได้น้ำที่มีปริมาณมากพอ คุณภาพดีการไหลสม่ำเสมอ พร้อมทั้งควบคุมเสถียรภาพของดิน ลดความเสียหายจากน้ำท่วม และจัดการใช้ทรัพยากรลุ่มน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการลุ่มน้ำ จึงเปรียบเสมือนการจัดการทั้งโครงสร้างและบทบาท/หน้าที่ เป็นการจัดการแบบผสมผสาน หมายถึง ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำทุกชนิดหรือทุก ประเภท ต้องวางแผนการจัดการแบบผสมผสานทั้ง แนวตั้งและไม่ว่าจะเป็นการจัดการป่าไม้ สัตว์ป่า ดินและที่ดิน หินและแร่ เมือง/ชุมชน อุตสาหกรรม ฯลฯ ในทำนองเดียวกันต้อง วางแผนการจัดการแบบผสมผสานระหว่างพื้นที่สูง ที่เนินและที่ราบ ให้รองรับและสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน ถ้าเกิดความผิดพลาดในการจัดการตอนหนึ่งตอนใดของลุ่มน้ำ มักส่งผลกระทบ ต่อตอนอื่นๆ เสมอ

เกษม (2539) ได้ให้ความหมายของปรัชญา หมายถึง ความสำนึกปฏิบัติถ้าทำในสิ่งนั้นๆ แล้วจะประสบความสำเร็จ และสัมฤทธิ์ดังที่ตั้งเป้าประสงค์เอาไว้ ดังนั้น ปรัชญาการ จัดการลุ่มน้ำ คือ ความเชื่อได้กระทำการกิจกรรมทางการจัดการลุ่มน้ำที่ตั้งเป้าเอาไว้สัมฤทธิ์ผล ทางจัดการลุ่มน้ำ นั้นคือ ลักษณะการไหล/การมีให้และคุณภาพเป็นไปตามต้องการโดย ต้องมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปตามหลักวิชาการ ซึ่งปรัชญาทางการ จัดการลุ่มน้ำ คือ “เก็บน้ำไว้ในดิน เก็บดินไว้กับที่และลดน้ำฤดูฝน เพิ่มน้ำฤดูร้อน” การกำหนดขอบเขตของพื้นที่ลุ่มน้ำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี 39 2.6.3 หลักการจัดการลุ่มน้ำ

เกษม (2539) กล่าวว่า การจัดการลุ่มน้ำ เป็นการจัดการพื้นที่ ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมหลากหลายรวมกันอยู่ เป็นระบบพื้นที่ลุ่มน้ำ หรือระบบนิเวศลุ่มน้ำ ดังนั้นถ้าจะกล่าวว่า การ จัดการลุ่มน้ำก็คือการจัดการสิ่งแวดล้อมในระบบลุ่มน้ำเพื่อให้ทำงานร่วมกัน สร้างผลผลิต หรือแสดงบทบาทของลุ่มน้ำในการ “ให้น้ำ” ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ความสามารถและประสิทธิภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อมในระบบลุ่มน้ำ เป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนตลอดไป ให้น้ำและ ผลผลิตอื่นๆ ควบคู่กันไปอย่างสม่ำเสมอ ทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้หลักการจัดการลุ่มน้ำทั้ง 3 ขั้นตอน ได้แก่

1) การวางแผนการใช้ที่ดิน/การแบ่งเขตลุ่มน้ำ พื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละแห่งแต่ละพื้นที่มีลักษณะทั้งสมบัติทางเคมีฟิสิกส์และชีววิทยา แตกต่างกัน จึงทำให้ดินแต่ละแห่งหรือแต่ละจุดมีสมรรถนะ

ในการนำมาใช้ประโยชน์ที่ แตกต่างกันไป ในการจัดการลุ่มน้ำ จึงจำเป็นต้องแบ่งชั้นประเภทที่ดินทั้งลุ่มน้ำตามสมรรถนะ การใช้ประโยชน์ก่อนการดำเนินการใดๆ ทั้งสิ้น เพื่อให้การจัดการลุ่มน้ำได้รับผลตอบแทน ตามวัตถุประสงค์อย่างแน่นอน

2) การใช้ทรัพยากรลุ่มน้ำ และมาตรการควบคุมตามวิธีการอนุรักษ์ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกต้องตามหลักการและวิธีการอนุรักษ์วิทยา ไม่ฟุ่มเฟือย และเป็นไปด้วยความระมัดระวัง เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยป้องกันมลพิษสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำ เพื่อให้การกำหนดแผนการใช้ทรัพยากรที่ถูกต้อง ควรจะมีหลักดำเนินการตามประเภทของ ทรัพยากรเป็นสำคัญ ดังนี้

2.1) ทรัพยากรที่ใช้แล้วไม่รู้จักหมดสิ้น ซึ่งได้แก่ อากาศ ดิน น้ำ เป็นต้น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์และสัตว์ต่างๆ ที่มีใช้ตลอดเวลา แต่ถ้าใช้แบบสุรุ่ยสุร่าย ไม่ระมัดระวัง ทรัพยากรเหล่านี้มีการปนเปื้อนจนไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ต่อไป จึง ต้องมีหลักการใช้ให้ถูกต้อง

(1) ต้องใช้ทรัพยากรนั้นๆ ปราศจากการปนเปื้อนของมลพิษ เพื่อให้การ ใช้นั้น ไม่มีพิษมีภัยต่อร่างกาย และทรัพยากรอื่นๆ

(2) ต้องรักษาทรัพยากรที่สัมพันธ์หรือที่เกี่ยวข้องกันไม่สร้างปัญหา สภาพแวดล้อม

(3) ต้องรักษาชนิด ปริมาณ สัดส่วน และการกระจาย ของทรัพยากร ลุ่มน้ำให้สามารถรักษาสมดุลทางธรรมชาติให้ดีที่สุด

2.2) ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป ซึ่งได้แก่ สินแร่ น้ำมันปิโตรเลียม ก๊าซธรรมชาติ เป็นต้น การใช้ทรัพยากรเหล่านี้นอกจากจะทำให้เกิดปัญหาการลดน้อยลงของทรัพยากรเหล่านี้ แล้ว ของเสียจากทรัพยากรเหล่านี้ มักก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงด้วย เช่น ทำให้น้ำเสีย อากาศเสีย ดินเสีย หลักการในการใช้ทรัพยากรเหล่านี้คือ 40 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี (

1) ต้องใช้ทรัพยากรเหล่านี้ตามความจำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย ด้วยความระมัดระวัง

(2) ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ (3) ต้องใช้ไม่ให้เกิดปัญหามลพิษ

2.3) ทรัพยากรที่ใช้แล้วมีทดแทนได้ ซึ่งได้แก่ ทรัพยากรประมง ป่าไม้มนุษย์ สัตว์ เป็นต้น เป็นทรัพยากรที่ค่อนข้างอ่อนแอ เมื่อมีภัยมากระทบก็จะส่งผลกระทบตามมา หลักการใช้ทรัพยากรเหล่านี้คือ

(1) ต้องใช้ส่วนที่เพิ่มพูนของทรัพยากรนั้นๆ

(2) ต้องควบคุมและรักษาส่วนที่เป็นต้นทุน (stock) ให้มีศักยภาพในการ ผลิตส่วนที่เพิ่มพูนได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดไป

(3) ต้องกำจัดมลพิษที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่อต้นทุน (stock) ของ ทรัพยากรนั้นๆ (4) ใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมต่อทรัพยากรนั้นๆ

3) การควบคุมของเสียและมลพิษสิ่งแวดล้อม ในการจัดการลุ่มน้ำขั้นตอนที่สำคัญที่ จำเป็นต้องมีคือมาตรการควบคุมมลพิษ สิ่งแวดล้อม ซึ่งการควบคุมในที่นี้มิใช่เป็นพิษที่เป็นสารเคมีที่

เป็นเชื้อโรค หรือลักษณะ กายภาพมิให้เปลี่ยนไป แต่อาจเป็นการป้องกันมลพิษทางสังคม และเศรษฐกิจ ด้วย ภาพที่ 2-3 ขั้นตอนการดำเนินการในการจัดการลุ่มน้ำ ที่มา: หลักการจัดการลุ่มน้ำ (เกษม, 2539)

การจัดการลุ่มน้ำ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สถานภาพทรัพยากรลุ่มน้ำ

ขั้นที่1 การวางแผนการใช้ที่ดิน/ การแบ่งเขตลุ่มน้ำ

ขั้นที่2 การใช้ทรัพยากรลุ่มน้ำและ มาตรการควบคุมตามวิธี การอนุรักษ์ ขั้นที่3 การควบคุมของเสียและ มลพิษสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษา พื้นที่ลุ่มน้ำชี 41 2.6.4 แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้กำหนดไว้ในเรื่องของการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

1) การบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ

1.1) การสร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกการบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบ โดยต่อยอดภาคประชาสังคมจังหวัด ขยายออกเป็นภาคประชาสังคมลุ่มน้ำ ที่ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง พร้อมทั้งเชื่อมโยงให้เป็นเครือข่าย ในการร่วม บริหารจัดการและใช้ประโยชน์ ร่วมกับลุ่มน้ำใกล้เคียงเพื่อเฉลี่ยน้ำต้นทุนระหว่างกัน

1.2) การสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นจัดทำแหล่งน้ำขนาดเล็กและฝายแม้ว (check dam) เพื่อชะลอน้ำ เสริมความชุ่มชื้น เพื่อคืนความสมบูรณ์ให้กับป่า และดักตะกอน

1.3) การจัดระบบฐานข้อมูลน้ำให้ทันสมัยให้สามารถใช้ประโยชน์การวางแผน สนับสนุน กิจกรรมของภาคการผลิต และในการเป็นระบบเตือนภัยถึงสถานการณ์น้ำ

1.4) กำหนดให้ทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคิดรวมค่าบำบัดน้ำเสียไว้ใน ค่า น้ำประปา โดยให้คิดในอัตราที่ก้าวหน้า โดยสนับสนุนให้มีการปรับปรุงประสิทธิภาพของ ระบบรวบรวม และบำบัดให้มีประสิทธิภาพ และครอบคลุมพื้นที่ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้มี ระบบบำบัดน้ำเสีย ณ แหล่งกำเนิด ทั้งจากภาคอุตสาหกรรม ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ภาคบริการ และครัวเรือน

1.5) การใช้โอกาสในการมีความร่วมมือในระดับภูมิภาคกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อบริหารจัดการลุ่มน้ำระหว่างประเทศให้ต่างได้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น การเจรจากับจีน เวียดนาม กัมพูชา ลาว และพม่า ภายใต้อนุสัญญาความร่วมมือของกลุ่มประเทศในภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง (Greater Mekhong Sub-region : GMS) เพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในการบริหาร จัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำใน ลุ่มน้ำโขงร่วมกัน เป็นต้น

2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพหุภาคีโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง โดยให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก กับการเข้าร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชนภายในท้องถิ่น ทั้งนี้ภายใต้ขอบเขตแห่ง สิทธิและหน้าที่ที่ชัดเจนตลอดกระบวนการเข้ามีส่วนร่วม โดยจะต้อง ไม่เป็นการลดทอนผลประโยชน์ของ คนทั้งชาติโดยรวม 42 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี

(มูลนิธิชัยพัฒนา) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นที่ยอมรับนับถือกันโดยทั่วไปว่า พระองค์คือ ปราชญ์ในเรื่องน้ำของแผ่นดินอย่างแท้จริง ตลอดระยะเวลาอันยาวนานของการทรงงานหนักตรากตรำอย่างไม่ทรงเคยหยุดหย่อนนั้น งานพัฒนาที่สำคัญยิ่งของพระองค์คือ งานที่เกี่ยวข้องกับน้ำ ศาสตร์ทั้งปวงที่เกี่ยวกับน้ำไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาและจัดหาแหล่งน้ำ การเก็บกัก การระบาย การควบคุม การทำน้ำเสียให้เป็นน้ำดี ตลอดจนการแก้ไขปัญหาทั่วมนั้น ย่อมประจักษ์ชัดและได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของพระองค์นั้นหาผู้เสมอเหมือนได้ยากยิ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับน้ำนี้ใคร่ขอหยิบยกแนวคิดทฤษฎีที่ทรงดำเนินการเกี่ยวกับน้ำในลักษณะต่างๆ กัน มาแสดงให้เห็นพอสังเขป ณ ที่นี้เพียง 2-3 ประการ เช่น แนวคิดเรื่อง น้ำดีไล่น้ำเสีย ในการแก้ไขมลพิษทางน้ำนั้น ทรงแนะนำให้ใช้หลักการแก้ไขโดยใช้น้ำที่มีคุณภาพดีจากแม่น้ำเจ้าพระยา ให้ช่วยผลักดันและเจือจางน้ำเน่าเสียให้ออกจากแหล่งน้ำของชุมชนภายในเมืองตามคลองต่างๆ เช่น คลองบางเขน คลองบางซื่อ คลองแสนแสบ คลองเทเวศน์ และคลองบางลำภู เป็นต้น วิธีนี้จะกระทำได้ด้วยการเปิด ปิดประตูอาคารควบคุมน้ำ รับน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงจังหวะน้ำขึ้นและระบายน้ำสู่แม่น้ำเจ้าพระยาในระยะน้ำขึ้นลง ผลก็คือน้ำตามลำคลองต่างๆ มีโอกาสไหลถ่ายเทหมุนเวียนกันมากขึ้น น้ำที่มีสภาพทรงอยู่กับที่และเน่าเสียก็จะกลับกลายเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีขึ้น ด้วยวิธีธรรมชาติง่ายๆ อย่างที่ไม่มีผู้ใดคิดมาก่อนเช่นนี้ ได้มีส่วนทำให้น้ำเน่าเสียตามคูคลองต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร มีสภาพดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในปัจจุบัน วิธีการง่ายๆ เช่นนี้ คือการนำระบบการเคลื่อนไหลของน้ำตามธรรมชาติมาจัดระเบียบแบบแผนขึ้นใหม่ เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่เรียบง่าย

ไถธรรมชาติ ของกรุงเทพมหานคร ที่บึงมักกะสัน ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของแนวความคิดในเรื่องการบำบัดน้ำเสียของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยได้ทรงวางแนวพระราชดำริพระราชทานไว้ว่า เมืองใหญ่ทุกแห่งต้องมี ปอด คือสวนสาธารณะไว้หายใจหรือฟอกอากาศ ในขณะที่เดียวกันก็ควรมีแหล่งน้ำไว้สำหรับกลั่นกรองสิ่งโสโครกเน่าเสีย ทำหน้าที่เสมือนเป็น ไถธรรมชาติ จึงได้ทรงใช้ บึงมักกะสัน เป็นแหล่งน้ำที่รองรับน้ำเสียจากชุมชนในเขตปริมณฑลและในกรุงเทพมหานคร โดยทรงเปรียบเทียบว่า บึงมักกะสัน เป็นเสมือนดัง ไถธรรมชาติ ของกรุงเทพมหานคร ที่เก็บกักและฟอกน้ำเสียตลอดจนเป็นแหล่งเก็บกักและระบายน้ำในฤดูฝน และที่บึงแห่งนี้เองก็ได้โปรดให้มีการทดลองใช้ผักตบชวา ซึ่งเป็นวัชพืชที่ต้องการกำจัดอยู่แล้วมาช่วยดูดซับความสกปรก ปนเปื้อน รวมตลอดทั้งสารพิษต่างๆ จากน้ำเน่าเสีย ประกอบเข้ากับเครื่องกลบำบัดน้ำเสียแบบต่างๆ ที่ ได้ทรงคิดค้นประดิษฐ์ขึ้นเองโดยเน้นวิธีการที่เรียบง่ายประหยัด และไม่สร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนในพื้นที่นั้น มีพระราชกระแสในเรื่องนี้ว่า สวนสาธารณะ ถือว่าเป็นปอด แต่นี้ (บึงมักกะสัน) เป็นเสมือนไถฟอกเลือด ถ้าไถทำงานไม่มีเราก็ตาย อยากให้เข้าใจหลักการของความคิดนี้ ... บึงมักกะสันในปัจจุบันได้ทำหน้าที่ ไถธรรมชาติ ของกรุงเทพมหานครอย่างมีประสิทธิภาพ ได้มีส่วนช่วยบรรเทามลพิษทางน้ำ และเป็นแหล่งศึกษาทดลองด้านการแก้ไขปัญหาสังแวดล้อม การส่งเสริมอาชีพ และการนำของเสียมาใช้ให้ก่อประโยชน์ได้อย่างยิ่ง.....

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องน้ำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีอยู่มากและหลายหลายดังได้กล่าวไว้แล้วเป็นปฐม โดยนับตั้งแต่แนวความคิดในโครงการเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ของประเทศ เช่น โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเกิดจากน้ำพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยถึงปัญหาวิกฤตการณ์น้ำที่จะเกิดขึ้นแก่ประเทศไทยในอนาคต คือปัญหาน้ำท่วมกับปัญหาน้ำแล้ง ซึ่งเกิดขึ้นสลับกันอยู่ตลอดเวลา สร้างความสูญเสียอันยิ่งใหญ่แก่เกษตรกรและประชาชนโดยทั่วไปอยู่เป็นประจำ จึงจำเป็นที่จะต้องดำเนินการจัดสร้างโดยเร่งด่วน เพื่อเป็นแหล่งต้นทุนน้ำชลประทานในการเกษตรกรรมในฤดูแล้ง เพื่อป้องกันและบรรเทาอุทกภัยในบริเวณลุ่มน้ำป่าสักและลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างในฤดูน้ำหลาก เพื่อบรรเทาปัญหาน้ำเน่าเสียในเขตกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ในภาคกลาง และเพื่อผลประโยชน์ทางอ้อมนานัปการที่จะบังเกิดขึ้น สำหรับในเรื่องนี้ได้เคยมีพระราชกระแสไว้ด้วยความห่วงใยว่า...หากประวิงเวลาต่อไปไม่ได้ทำ เราก็ต้องอดน้ำแน่ จะกลายเป็นทะเลทราย และเราก็จะอพยพไปไหนไม่ได้ โครงการนี้คือ สร้างอ่างเก็บน้ำ 2 แห่ง แห่งหนึ่งคือที่แม่น้ำป่าสัก อีกแห่งหนึ่งคือ ที่แม่น้ำนครนายก 2 แห่งรวมกันจะเก็บน้ำเหมาะสมพอเพียงสำหรับการบริโภค การใช้น้ำในเขตกรุงเทพฯ และเขตใกล้เคียงในที่ราบลุ่มของประเทศไทย...แนวความคิดหลักในเรื่องที่จะต้องมีการมีแหล่งเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้งและป้องกันบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากนั้น ก็เนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า แม่น้ำป่าสักมีปริมาณน้ำไหลเฉลี่ยทั้งปี ประมาณ 2,400 ล้านลูกบาศก์เมตร เฉพาะปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยในเดือนกันยายนและตุลาคมจะมีถึงประมาณ 1,600 ล้านลูกบาศก์เมตร เนื่องจากเป็นฤดูฝน แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่าปริมาณน้ำเหล่านี้ถูกปล่อยทิ้งลงทะเลโดยเปล่าประโยชน์ แทนที่จะได้เก็บกักไว้ใช้เพื่อการเกษตรกรรม การอุปโภคบริโภค และอื่นๆ ในฤดูแล้งและช่วยลดความสูญเสียจากอุทกภัยซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำได้ ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีระบบเก็บกักน้ำที่สมบูรณ์นั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นย้ำหลายครั้งและให้ความสำคัญแก่โครงการนี้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากหากดำเนินการได้สำเร็จโดยเร็ว ปัญหาและวิกฤตการณ์เกี่ยวกับน้ำในทุกรูปแบบของประเทศไทย ก็จะบรรเทาเบาบางลงได้แน่นอน นอกเหนือไปจากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักแล้ว ทางภาคใต้ของประเทศไทยก็ประสบกับปัญหาของน้ำท่วม น้ำจืด น้ำเปรี้ยว น้ำเค็ม อันเป็นผลทำให้เกษตรกรไม่ได้ผลดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่โดยรอบเขตพรุและที่ใกล้กับเขตดินพรุและที่ใกล้กับเขตดินพรุ เช่น บริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง และบริเวณลุ่มน้ำบางนรา เป็นต้น โดยมีหลักการสำคัญให้วางโครงการและก่อสร้างระบบแยกน้ำ 3 ระบบ ออกจากกันคือ สร้างระบบป้องกันน้ำเปรี้ยวจากพรุทำให้พื้นที่เกษตรกรรมเป็นกรด ระบบป้องกันน้ำเค็มบุกรุก และระบบส่งน้ำจืดช่วยเหลือพื้นที่เกษตรกรรม และเพื่อการอุปโภคบริโภค เกี่ยวกับโครงการฯ นี้ได้ทรงวางแนวคิดและวิธีการในเรื่องการแยกน้ำแต่ละประเภทในพื้นที่เดียวกันให้แยกออกจากกันด้วยวิธีการที่แยบยล อันแสดงถึงพระอัจฉริยภาพในศาสตร์ของน้ำอย่างแท้จริง

4. ทบทวนกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน"พอเพียง เคียงธรรม นาวีถิ่นาน" เป็นศูนย์ประสานงานที่ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการทำงาน โดยมีโครงการวิจัยเกิดขึ้นในพื้นที่ จังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี 2551 -2562 จำนวน 55 โครงการ โดยเฉพาะประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร เศรษฐกิจฐานราก รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกันของภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งคณะทำงานได้มีการทบทวน ทั้งในส่วนเนื้อหา กระบวนการ ข้อมูล ความรู้ การนำไปปฏิบัติ ตลอดจนการนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ดังนี้

1. บริบทและสถานการณ์เมืองน่านสู่โจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่น

จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ ร้อยละ 87 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่เป็นภูเขา และมีที่ราบร้อยละ 13 ในจำนวนนี้มีพื้นที่ป่าไม้ 8,393 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,245,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 69 ของพื้นที่ทั้งหมด

ปัจจุบัน (2561) พื้นที่ป่าเมืองน่านหายไปประมาณ 28 % ของพื้นที่ป่าทั้งหมด และมีแนวโน้มลดลง ตัวเลขของสำนักประชาสัมพันธจังหวัดน่าน (2559) ระบุว่า จังหวัดน่านมีการใช้สารเคมีด้านการเกษตรมีปริมาณสูงถึงปีละ 2,400,000 กิโลกรัมต่อปี และจากสุ่มตรวจปลาในแม่น้ำ พบสารเคมีไกลโฟเซต ซึ่งเป็นยาฆ่าหญ้าชนิดดูดซึม มีปริมาณสูงกว่า 10,000 ไมโครกรัมต่อกิโลกรัม ที่สำคัญคือมีปริมาณความเข้มข้นที่เกินค่ามาตรฐาน ก่อเกิดปัญหามลพิษ น้ำท่วม น้ำแล้ง ดินถล่ม ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ คำถามสำคัญคือ....จะคลี่คลายปัญหาเมืองน่านได้อย่างไร

2. ก่อร่างสร้างตัวภายใต้ยุทธศาสตร์และเป้าหมายโหนดน่าน

ปี 2555 จัดตั้งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน โดยมี ยุทธศาสตร์และเป้าหมาย ดังนี้

- 1) ส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ ในการค้นหาทุนและศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเอง เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน
- 2) ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้
- 3) พัฒนาต่อยอดพื้นที่งานวิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น
- 4) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน

3. บทบาทการทำงานของโหนดนำ

สนับสนุน อำนาจความสะดวกในการทำวิจัยของชุมชนพื้นที่

1. พัฒนาโจทย์วิจัย (ชุด แหลคมคม ตอบโจทย์ปัญหาชุมชน) ภายใต้สถานการณ์ในพื้นที่ชุมชนวิจัย มีความหลากหลายในเรื่องของสถานการณ์ ทั้งทุกข์ร่วมของชุมชนและทุนหรือของดีที่มีอยู่ในชุมชน การวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อให้ได้โจทย์วิจัยที่มีความชัดและแหลมคมพอ จึงเป็นโจทย์ร่วมของทีมงานโหนดนำ ที่จะต้องตั้งคำถามร่วมกับคนในชุมชน เพื่อให้เห็นสถานการณ์ที่แท้จริง เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้คนในชุมชน ได้มองเห็นตัวเอง เห็นฉากของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การที่จะให้คนในชุมชนได้มองเห็นปัญหาที่แท้จริง จึงจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลา และมีกระบวนการที่ค่อยๆฉายภาพให้เห็น การเร่งรีบเอาคำตอบหรือโจทย์วิจัย จึงไม่ใช่สิ่งที่พึงกระทำ แต่สิ่งที่จะต้องทำคือ การที่ชวนคิดชวนมอง ให้เห็นสิ่งที่เป็นไปได้ในชุมชน จนกลายเป็นสถานการณ์ร่วมที่ชุมชนอยากแก้ไข และอยากเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรก และก้าวเข้ามาสู่บทบาทการเป็นนักวิจัยท้องถิ่น

โจทย์วิจัยท้องถิ่น มีหลากหลายประเด็น แต่ประเด็นที่สำคัญและเป็นทุกข์ร่วมของชุมชน ต้องมีแค่ประเด็นเดียว ที่สามารถหลอมรวมคนในชุมชนได้ และบุคคลภายนอกหรือหน่วยงานในพื้นที่อยากเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาจึงเป็นสิ่งที่ต้องแยกแยะ และชวนชาวบ้านมอง เมื่อตกผลึกทางความคิดแล้ว การกระทำการร่วมกันย่อมจะเกิดขึ้น นอกจากนั้นยังต้องคำนึงถึงปัจจัยเงื่อนไขต่างๆที่แวดล้อมตัวนักวิจัยและสถานการณ์ปัญหา เช่น ศักยภาพของทีมวิจัย ระยะเวลาการวิจัย งบประมาณการวิจัย และการติดตามหนุนเสริม การเติมเต็มศักยภาพนักวิจัย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะมีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการวิจัย

ดังนั้น การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหา จึงเป็นสิ่งจำเป็นและต้องดำเนินการ เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะไม่เกิดขึ้น ถ้างานวิจัยนั้นไม่ใช่วิทยาของชุมชนอย่างแท้จริง จึงเสมือนกับว่า “เราเขาไม่ถูกที่ค้น ชาวบ้านจึงไม่หายคัน”

นอกจากนั้น การตั้งโจทย์วิจัยของชุมชนจึงไม่ได้เป็นเพียงคำถามอะไรก็ได้ แต่เป็นคำถามที่มาจากความเป็นจริงของชีวิตที่ชาวชุมชนกำลังหาคำตอบอะไรบางอย่างที่สำคัญต่อชีวิต ถามและค้นหาในสิ่งที่ชุมชนไม่รู้ หรือไม่เชื่อในความรู้ที่ตนเองหรือสังคม ว่าจะตอบคำถามของชุมชนได้จริง และสิ่งนั้นมีความสำคัญในการเปลี่ยนชีวิตของพวกเขา พลั้งของความกระหายใคร่รู้ในสิ่งที่สำคัญยิ่งนั้นจึงจะสร้างปัญญาใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นได้ และต้องเป็นความรู้ที่ “กินได้” คือ สัมพันธ์กับบริบทของชุมชนนั้นๆ และนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้จริง การตกผลึกทางความคิดของชุมชนอาจไม่ได้มาจากการนั่งครุ่นคิดทางปรัชญา ไม่ได้ได้มุ่งหาธรรมชาติ หรือกฎเกณฑ์อันเป็นนามธรรม หรือการสร้างหลักเกณฑ์การนิยามความหมาย การจำแนกแยกแยะสรรพสิ่ง แต่มาจากการอ่านความหมายชีวิตของ

ตนเอง ชุมชน และสังคมที่ดำเนินไปตามวิถีที่เป็นจริง หรือจากการทดลองปฏิบัติการบางอย่างที่ชุมชนออกแบบขึ้น

ดังนั้นความหมายเบื้องหลังโจทย์ที่เรียบง่ายจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง กระบวนการกำหนดโจทย์วิจัยของชุมชนจึงเป็นกระบวนการใคร่ครวญสะท้อนคิดอย่างลงลึก ทั้งการไปหาความคิด ข้อมูล ประสพการณ์จากที่ต่างๆ แล้วมาถกเถียง กลั่นกรองเจียรไนจนเกิดความชัดเจนว่า นี่คือนั่นที่เราไม่รู้อย่างไร การเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นจะเป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนเรา หากจะทำเชิงลึกการตั้งโจทย์จึงไม่ควรแค่ระดมความคิด สำรวจปัญหาความต้องการเบื้องต้น แล้วตั้งเป็นโจทย์วิจัยเลย แต่ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาโจทย์ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงลึกที่สำคัญของชุมชน ฝ่ายสนับสนุนงานวิจัยเองหากมุ่งหมายให้ชุมชนศึกษาเชิงลึกก็ควรส่งเสริมให้เกิดกระบวนการพัฒนาโจทย์ของชุมชนอย่างจริงจัง ไม่รวบรัด ฉาบฉวย นอกจากนั้น กระบวนการตั้งโจทย์และตอบคำถามเชิงลึกจะนำไปสู่การสำรวจตัวตนของชุมชนในหลายด้าน ในบางด้านชุมชนจะพบคุณค่าทางภูมิปัญญา วิถีชีวิตของชุมชนอย่างไม่เคยตระหนักมาก่อน

2. การติดตามหนุนเสริม (เรียนรู้ไปด้วยกัน) บทเรียนการทำงานของโหนดผ่านมาในประเด็นการติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงานของทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ ถือเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากจะเป็นการติดตามงานตามภารกิจแล้ว แต่สิ่งที่ทีมโหนดจะต้องมีความใส่ใจคือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำอยู่ ไม่ใช่เป็นเรื่องของหน้าที่ แต่เป็นสิ่งที่เราอยากจะทำไปร่วมเรียนรู้กับทีมวิจัย เพราะการติดตามงานวิจัยในแต่ละที่แต่ละประเด็น เราจะได้เรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ อยู่เสมอ ถือเป็นการเรียนรู้ไปด้วยกัน เพราะในแต่ละพื้นที่แต่ละประเด็น จะมีผู้รู้ผู้อยู่มากมายที่จะคอยเป็นครูสอนเรา การสะสมประสบการณ์ในการทำงานจึงเริ่มต้นขึ้นที่ชุมชน ขอเพียงเราเปิดใจและพร้อมที่จะเรียนรู้ไปกับชุมชน สิ่งเหล่านั้นจะกลายเป็นความรู้ที่มีคุณค่าเสมอ

นอกจากนั้นการลงพื้นที่แต่ละครั้ง ทีมโหนดต้องมีการเตรียมตัวในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นที่ชาวบ้านกำลังศึกษาวิจัย สถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงความรู้ที่เราต้องมีความรู้มากกว่าคนในชุมชน หากมีน้อยกว่าเราก็จะกลายเป็นคนตามหลัง เราไม่สามารถที่จะไปให้ความรู้อะไรกับชาวบ้านได้ จนเขาเกิดความไม่เชื่อมั่นว่า พี่เลี้ยงจะพาคนในชุมชนไปถึงฝั่งฝันได้อย่างไร

3. การพัฒนาศักยภาพ (วิธีวิทยา เครื่องมือ ความรู้ การบริหารจัดการโครงการ)

วิธีวิทยาเป็นวิถีทางยุทธศาสตร์เพื่อตอบโจทย์วิจัย มีความกว้างและลึกกว่าเครื่องมือทางเทคนิค การเก็บข้อมูลชุมชน เช่น การจัดประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ การทำแบบสอบถาม การใช้แผนที่ การจัดทำเส้น timeline และอื่นๆ เทคนิคเหล่านั้น เป็นเพียงเครื่องมือการเก็บข้อมูลซึ่งอยู่ชั้นปลายสุด หลังจากเราชัดเจนในเรื่องโจทย์วิจัย และวิธีวิทยาแล้ว

วิธีวิทยาคือการตอบคำถามให้ได้ว่า ถ้าเราสนใจจะตอบโจทย์เรื่องนั้นๆ เราจะต้องไปดูจากอะไร ดูจากใคร เหตุการณ์แบบไหน ในสถานะอะไร ถ้าชุมชนต้องการเข้าใจภูมิปัญญาในเวทีของตนเองให้ลึกซึ้ง วิธีวิทยามีหลายประการ เช่น การไปดูที่การเรียกชื่อ จำแนกแยกแยะ ให้ความหมายต่อนิเวศของชุมชน การจำแนกและการบ่งบอกคุณค่าของนิเวศและทรัพยากรสะท้อนถึงความรู้ทางนิเวศของชุมชนได้ลึกซึ้ง ไม่เพียงแต่การศึกษาในวิถีชีวิตยามปกติ วิธีวิทยาการเข้าใจนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน ควรต้องดูยามที่ชุมชนเผชิญวิกฤติธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง อุทกภัย ไฟป่า ฯลฯ ที่ทำให้เกิดการขาดแคลนอาหาร ทรัพยากร หรือเสี่ยงต่อการดำรงชีพ วิธีการที่ชุมชนเผชิญกับปัญหา หากชุมชนจะศึกษาความหมาย ประเพณี พิธีกรรมของชุมชนตนเอง วิธีวิทยา คือ การอ่านความหมายของประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ ว่าสัมพันธ์กับการดำรงชีพของชุมชน โครงสร้างสังคม กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างไร และดูต่อไปว่าประเพณี พิธีกรรมได้ “ให้บริการทางสังคม” (จัดสรรทรัพยากร ผลิตซ้ำคุณค่าชุมชน พื้นที่การแสดงออกในภาวะยกเว้น ฯลฯ) อย่างไรกับชุมชน เมื่อเข้าใจรหัสหมายของประเพณี พิธีกรรมแล้ว จึงนำมาสู่การออกแบบว่า หากจะใช้ประเพณี พิธีกรรมให้มีบทบาทหน้าที่ทางสังคมในสถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนไป อะไรคือแก่นแกนของการสร้างความหมายผ่านประเพณี พิธีกรรม และชุมชนต้องคำนึงถึงเงื่อนไข ปัจจัยอะไรบ้าง

หากชุมชนต้องการเข้าใจความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจของชุมชนและกับภายนอก วิธีวิทยา คือการไปดูเรื่องอำนาจต่อรองในการเข้าถึง ครอบครองทรัพยากร จัดสรรทรัพยากร ปัจจัยการผลิต การควบคุมเทคโนโลยี และอำนาจในการต่อรองตลาดทั้งด้านผลิตผล ราคา การควบคุมคุณภาพ ปริมาณ ช่วงเวลา และกลไกการแลกเปลี่ยน เป็นต้น มีใครเข้าถึงและมีใครถูกกีดกันจนนำไปสู่สถานะความเหลื่อมล้ำ ทั้งผู้เข้าถึงและถูกกีดกันตีความหมายสถานะดังกล่าวอย่างไร จึงจะนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นความคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมจากมุมมองของชุมชน

หากชุมชนต้องการเข้าใจและหาคำตอบเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งหรือแสวงหาทางสร้างความ เป็นปึกแผ่นของชุมชน วิธีวิทยาที่เหมาะสมไม่ใช่การไปดูในชีวิตประจำวันเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเน้นไปดูยามสถานะที่ชุมชนเผชิญวิกฤติว่าชุมชนจัดการความขัดแย้งกันอย่างไร ความขัดแย้งบางลักษณะที่ซึ่มลึก ไม่ปรากฏในสภาพทั่วไป เช่น ความขัดแย้งในหมู่เครือญาติ ตระกูล ในประเด็นต้องห้าม เช่น เรื่อง เพศ วัฒนธรรม การเมือง ฯลฯ วิธีวิทยาที่เหมาะสมไม่ใช่การศึกษาในชีวิตส่วนรวมที่มักจะเก็บความขัดแย้งไว้ได้พรม แต่ต้องมุ่งไปทำความเข้าใจมุมมอง ทักษะของแต่ละฝ่าย นำมาวิเคราะห์สาเหตุ และสร้างพื้นที่การเรียนรู้ต่อรองที่เป็นอิสระ และเท่าเทียมกัน

หากชุมชนกำลังเผชิญปัญหาใหม่ๆ ที่ไม่เคยประสบมาก่อน เช่น ภาวะโลกร้อนที่กระทบต่อการผลิต ปัญหาจากเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัญหาแรงงานต่างชาติ ฯลฯ วิธีวิทยาที่ดีไม่ใช่เพียงการย้อนกลับไปดูบทเรียน ภูมิปัญญาหรือประสบการณ์ในอดีต เพราะชุมชนยังไม่ได้สร้างความรู้กับปัญหาเหล่านั้น แต่ควรศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันที่กระทบต่อคนกลุ่มต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนซึ่งมีการ

ปรับตัวแตกต่างกันไปตามเงื่อนไข และอาจต้องอาศัยความรู้จากภายนอกมาประยุกต์ด้วย ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า วิธีวิทยา คือ การแสวงหาวิธีการในเชิงยุทธศาสตร์ที่จะตอบโจทย์เป้าหมายได้อย่างเจาะจงกับสถานการณ์ บริบท ด้วยคำถามพื้นฐานว่า ดูจากอะไร ดูจากใคร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร โดยชุมชนร่วมกันออกแบบวิธีวิทยาให้ชัดเจน เมื่อมั่นใจว่าวิธีวิทยาหรือยุทธศาสตร์การตอบโจทย์ชัดแล้ว ชุมชนจึงค่อยออกแบบรายละเอียดในทางเทคนิคว่า จะใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลอย่างไร จะใช้เส้นเวลาประวัติศาสตร์ดี แผนที่ทรัพยากร แผนผังชุมชน การสัมภาษณ์ดี หรือประชุมกลุ่มย่อยดี ก็แล้วแต่พิจารณาให้เหมาะสม

โจทย์ วิธีวิทยา และเครื่องมือเก็บข้อมูลที่ทรงพลังของชุมชน จะเห็นได้ในประสบการณ์ชีวิตของชุมชน ที่ยามที่พวกเขาเผชิญปัญหา หรือสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ด้วยวิถีชีวิตที่พวกเขาเผชิญ การออกแบบโจทย์ วิธีวิทยา และเครื่องมือเก็บข้อมูลที่สมควรเป็นการสังเคราะห์จากประสบการณ์ชีวิตเขาให้ชัดเจนและนำมาพัฒนาจุดที่ยังเป็นข้อจำกัด พร้อมกับออกแบบกระบวนการให้แนบเนื่องไปกับการดำรงชีวิตหรืออาจพัฒนาวิถีดำรงชีวิตใหม่อันเป็นวิถีวัฒนธรรมทางปัญญาแบบชุมชน ที่มุ่งแสวงหาความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงแนวคิดนามธรรมและปฏิบัติการไปพร้อมกัน เพื่อยกระดับอำนาจทางปัญญาของชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นไป

4. การเชื่อมประสานองค์กรเครือข่าย (นอก – ใน) การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน เราไม่สามารถที่ดำเนินการเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ หรือมีแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เพียงลำพัง บางเรื่องอาจแก้ไขปัญหได้ด้วยตัวของชุมชนเอง แต่บางเรื่องที่เป็นปัญหาที่ใหญ่เกินกำลังความสามารถของคนในชุมชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง มาร่วมดำเนินการตั้งแต่ต้น ในฐานะที่เป็นพี่เลี้ยงงานวิจัย การเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับองค์กรเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้าร่วมดำเนินการตั้งแต่เริ่มแรก ภายใต้อุทธศาสตร์ยุทธการ “รวมพลังดอกไม้หลากหลาย” ที่เอาชุมชนเป็นตัวตั้งและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาหนุนเสริม บางช่วงบางเวลาในยามที่ชาวบ้านร้องขอ แต่ไม่ใช้การไปช่วยเหลือทุกอย่าง เหมือนกับเช่นในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง และกลายเป็นผู้ที่รอรับการช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว แต่สิ่งสำคัญคือต้องสร้างความมั่นใจให้กับคนในชุมชนว่า ทุกคนมีศักยภาพ มีความสามารถ เพียงแต่ยังขาดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันอย่าแท้จริงเท่านั้น

ประเด็นสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การลดลงของพื้นที่ป่า การเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการน้ำ ที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง ภัยพิบัติต่าง ๆ ถือเป็นประเด็นร่วมของคนเมืองน่าน คนภาคเหนือ และปัญหาระดับประเทศ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินการทำงานร่วมกันขององค์กรภาคีต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดน่านและภาคีภายนอก ซึ่งหากมองเชื่อมโยงทั้งในด้านสถานการณ์จังหวัด ต้นทุนความรู้ ต้นทุนพื้นที่การดำเนินงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน ดังที่กล่าวมา

ข้างต้น สิ่งที่ยังเป็นช่องว่างของปัญหาที่ยังไม่ถูกแก้ไข คือขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และการขาดการยอมรับในองค์ความรู้ท้องถิ่น ของหน่วยงานในพื้นที่

ซึ่งจากการดำเนินงานในระยะ 7 ปีของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน พบว่า นอกจากองค์ความรู้ของชุมชน องค์ความรู้ใหม่จากภายนอก พลังของคนรุ่นใหม่อย่างเด็กและเยาวชนที่กำลังก่อร่างสร้างตัว สิ่งหนึ่งที่เป็นฟันเฟืองสำคัญที่จะขับเคลื่อนเมืองน่านไปสู่ความเป็นเมืองที่สมบูรณ์ได้คือกลไกสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ โดยเข้ามาร่วมเป็น “ดอกไม้หลากสี” ในแจกันเดียวกัน ผลสำเร็จจากพื้นที่ต้นแบบที่ตำบลบ่อเกลือเป็นภาพที่ชัดเจนที่สุด ชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา ทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกัน นำข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาแต่ละด้าน ขณะเดียวกัน หน่วยงานที่รับผิดชอบก็ดูว่ามีบทบาท และภารกิจนั้นอย่างไร ภายใต้ความร่วมมือดังกล่าวเป็นการ “เกาถูที่คัน” เพราะเป็นการเข้าไปคลี่คลายปัญหาที่ชุมชนต้องการ

ดังนั้นเป้าหมาย การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในปี 2561-2564 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้วางยุทธศาสตร์และเป้าหมายของการทำงาน คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน และเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า)และความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ กศน.น่าน พอช.น่าน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน ทรัพยากรจังหวัดน่าน และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัด รวมถึงเชื่อมการทำงานกับการขับเคลื่อน Thailand 4.0 SDG ยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์จังหวัด ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดเห็นผลเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านการวางยุทธศาสตร์ร่วมกัน การขับเคลื่อนงาน เครื่องมือและชุดความรู้ ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดน่านที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ภายใต้คำว่า “ประชาคมน่าน รู้จักรากเหง้าของชุมชนและสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด”

5. สรุปถอดบทเรียนสู่ชุดความรู้ท้องถิ่น (งานวิจัยกินได้) หัวใจสำคัญของการใช้เครื่องมือกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น นับตั้งแต่การพัฒนาโจทย์วิจัยที่มีความคมชัด แหลมคม และตอบโจทย์ชุมชนได้ ซึ่งถือเป็นช่วงต้นน้ำ ส่วนช่วงกลางน้ำ เป็นช่วงของการติดตามหนุนเสริม เติมเต็มศักยภาพ และการให้กำลังใจการทำงานซึ่งกันและกัน และช่วงของปลายน้ำ ถือเป็นช่วงที่ต้องมีการสรุปผลการศึกษาวิจัยและรายงานผลการวิจัย แต่หัวใจสำคัญอีกอย่างหนึ่งของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การถอดบทเรียนการทำงาน ทั้งในระดับกิจกรรมและหลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัย ทั้งนี้ด้วยการตั้งคำถามง่าย ๆ คือ

- เราารู้สึกอย่างไรกิจกรรมที่ทำหรือโครงการวิจัยที่เราเข้ามาร่วม
- สิ่งใดที่เราคิดว่าเราทำได้ดี ทั้งในระดับส่วนตัวและทีมวิจัย
- อะไรที่เราอยากรู้คิดว่ายังทำได้ไม่ดี เพราะอะไร

- ถ้าจะทำให้ดีกว่านี้เราต้องมีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขอย่างไร
- มีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างไรกับกิจกรรมที่ทำ
- เราได้เรียนรู้อะไรบ้างกับกิจกรรมหรืองานวิจัยที่เราทำ (ทั้งในระดับบุคคลและทีมวิจัย ซึ่งการตั้งคำถามเหล่านี้ จะช่วยให้ทีมวิจัยได้มีการทบทวนบทเรียนและแตกความคิด

ไปเรื่อย ๆ แล้วสุดท้ายก็จะทำให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและประมวลเป็นชุดความรู้ที่มีต่อโครงการวิจัยและการเรียนรู้ของตัวเอง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ให้กับคนอื่น ๆ ได้ นั่นถึงเรียกว่า “งานวิจัยกินได้”

6. แปรผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ คือ การนำไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในโครงการ/โครงการวิจัย และรายงานการวิจัยอย่างถูกต้อง สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจนถึงการนำไปใช้ จนก่อให้เกิดประโยชน์ได้จริงตามวัตถุประสงค์ และได้การรับรองการใช้ประโยชน์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน ส่วนใหญ่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะในเรื่องต่าง ๆ ที่ทำให้ คุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้น ได้แก่ การใช้ประโยชน์ด้านสาธารณสุข ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ด้านการบริหารจัดการน้ำ ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยภาคประชาชน ด้านศิลปะและวัฒนธรรม ด้านวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังรวมถึงการใช้ประโยชน์สาธารณะ ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ ผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ บทความ หนังสือพิมพ์ รายการโทรทัศน์ เช่น การบริหารจัดการน้ำบนพื้นที่สูง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหาร เป็นต้น ซึ่งสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมายและเชิงพื้นที่ รวมถึงมีการขยายผลไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในระดับอำเภอจังหวัดและระดับประเทศ

7. สร้างพื้นที่ต้นแบบ “งานวิจัยกินได้”

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้ดำเนินงานเริ่มแรกที่ อำเภอป่อเกลือ เมื่อปี 2551 และได้สร้างพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหารที่ “อำเภอป่อเกลือ” คือ ตำบลดงพญา และขยายแนวคิดไปยังพื้นที่อีก 3 ตำบลในอำเภอป่อเกลือ คือ ตำบลป่อเกลือใต้ ตำบลป่อเกลือเหนือ และตำบลภูฟ้า

สุดท้ายในภาพรวมของอำเภอป่อเกลือ คือ การจัดตั้งสมาคมคนต้นน้ำ ซึ่งเป็นการรวมพลังของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอป่อเกลือและผู้นำชุมชน ตลอดจนชาวบ้าน ที่ร่วมกันปกป้อง อนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร โดยมีพื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ต้นแบบ “งานวิจัยกินได้” ภายใต้รางวัลโครงการวิจัยเด่น ประจำปี 2558 และ ปี 2559 ดังนี้

1. โครงการ แนวทางในการสร้างพื้นที่รูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นภูเขาร้อยละ 87.2 ของพื้นที่ทั้งหมด และมีที่ราบร้อยละ 12.8 ของพื้นที่ จากข้อมูลของกรมป่าไม้ พบว่าในปี พ.ศ.2519 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด 5,280.625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.94 ของพื้นที่ทั้งหมด และในปี 2548 ได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน พบว่า ในปี พ.ศ.2548 จังหวัดน่าน มีพื้นที่ป่าไม้ 8,393 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,245,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 69 ของพื้นที่ทั้งหมด สถานการณ์ด้านทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านล่าสุดในปี 2556 พบว่า จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ 7,036,280 ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ 57.32 ของพื้นที่ทั้งหมด

สถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ มีแนวโน้มลดลง ซึ่งปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีข้อจำกัดของพื้นที่ ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ที่สัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรที่มากขึ้น นโยบายการพัฒนาประเทศที่เกิดขึ้น ที่มุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการถั่งโถมเข้าของระบบทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และการทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีจำนวนมาก ล้วนแต่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำของจังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้น

ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำที่สายน้ำหลักอย่างลำน้ำว้าไหลไปลงน่านและไหลไปลงแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเป็นพื้นที่ที่ถูกจับตามองอย่างมากจากสังคมภายนอก หากชาวบ้านเปลี่ยนวิธีการทำเกษตรหันมาปลูกข้าวโพดหมด พื้นที่ป่าต้นน้ำผืนสำคัญและผืนสุดท้ายจ.น่าน จะไม่เหลืออะไรเลย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างความคิดความเชื่อและความรู้ใหม่ให้กับชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่ระบบการจัดการแบบใหม่ก่อนที่จะไม่เหลืออะไรในอนาคต ที่มวิจัยชุดนี้จึงประกอบด้วยคนในพื้นที่ทั้งหมดเป็นหลักเพราะเป็นผู้ที่จะอยู่กับปัญหา เป็นการจัดการปัญหาของตนเอง ประกอบไปด้วยชาวบ้าน แกนนำชุมชน เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบล

ใช้ความรู้ใหม่ผสมผสานความรู้เดิม

ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ มีประชากรตั้งบ้านเรือนอยู่ราว 3,379 คน แต่ละครอบครัวมีพื้นที่ทำกิน 40-50 ไร่ แต่ก็ยังไม่มากพอสำหรับการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน และฤดูน้ำหลาก ในช่วงฤดูฝนโดยเฉพาะในเดือนสิงหาคม กันยายน ฝนตกชุกทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่การเกษตร ดินพังทลายและหลุดตัวการเกษตรจึงไม่ค่อยได้ผล รายได้ส่วนหนึ่งจึงมาจากปศุสัตว์ เช่นการเลี้ยงโค

กระบือ หมู ไก่ อีกส่วนมาจากค้าขาย รับจ้าง ก่อสร้าง และก็มีบางรายหันไปปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่าง “ข้าวโพด”

การจะจัดการให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดี พร้อมกับการดูแลรักษา ดิน-น้ำ-ป่า และไม่ปลูกข้าวโพด จึงเป็นโจทย์ใหญ่ของคนในพื้นที่ตำบลดงพญาที่ต้องร่วมกันจัดการ จะสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้อย่างไรบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในพื้นที่ ผู้นำทั้งตัวแทนองค์กรการบริหารส่วนตำบลดงพญา และชาวบ้านในหลายหมู่บ้านของตำบลดงพญา จึงได้ร่วมกันใช้องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้ใหม่ทางวิชาการทางการเกษตร และใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมดำเนินงานเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การลงพื้นที่สำรวจสภาพพื้นที่ จัดประชุมกลุ่มชุมชน กลุ่มผู้เกี่ยวข้องระดับต่างๆ วิเคราะห์สรุปผล เติมความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้อง ทดลองปฏิบัติ สรุปผลซ้ำ ให้ความรู้กับชาวบ้าน นำเสนอผลต่อสาธารณะ

ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การปลูกข้าวโพด มักทำแบบตาม ๆ กันไป เพราะ “ง่ายดี” ในแต่ “ความง่าย” ชาวบ้านขาด “ความรู้” และ “ความเข้าใจ” ต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับป่า กับแหล่งต้นน้ำ ทางออกคือที่วิจัยนำเสนอ “ความรู้” ในการจัดการพื้นที่เพื่อความมั่นคงทางอาหารประกอบไปด้วยรูปแบบการรักษาผืนป่าที่เป็นป่าต้นน้ำ บนฐานความเชื่อวัฒนธรรมจารีตเดิมที่เป็นข้อห้ามต่างๆ พร้อมกำหนดการรักษาแบบใหม่ด้วยกฎระเบียบ ข้อตกลง ไม่มีการตัดไม้ ไม่มีการเลี้ยงสัตว์ ไม่มีใช้น้ำบนป่าต้นน้ำ จัดตั้งคณะกรรมการดูแลร่วมกัน

รูปแบบการรักษาแหล่งน้ำ ให้ความสำคัญกับการใช้สารเคมีไม่ให้ลงไปแหล่งน้ำ ออกกฎระเบียบของชุมชน ห้ามให้มีการใช้สารเคมีบริเวณแหล่งน้ำ ห้ามจับสัตว์น้ำในแหล่งอนุรักษ์

- รูปแบบการดูแลสัตว์ป่า มีข้อตกลงร่วมกันคือการห้ามล่าสัตว์ในเขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์
- รูปแบบการเกษตร สำรวจเมล็ดพันธุ์ให้จัดเก็บเมล็ดพันธุ์กันเองตั้งแต่ระดับครัวเรือน เพื่อเก็บรักษาพันธุ์ท้องถิ่น ปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตร ปลูกพืชชนิดอื่นนอกเหนือจากข้าวเพื่อสร้างรายได้ เช่น กาแฟ สตรอเบอร์รี่ พริกหยวก พริกหวาน และการทำเกษตรแบบลดการใช้สารเคมี ชาวบ้านทั้งตำบลมีข้อตกลงร่วมกันที่เป็นกติกาของตำบลดงพญาห้ามการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่โดยเด็ดขาด ตำบลดงพญาจึงเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่ปลอดข้าวโพด 100% ของจังหวัดน่านเพียงแห่งเดียว
- ด้านเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งผู้นำละชาวบ้านใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีรายได้แต่ชาวบ้านก็ทำมาหากินบนฐานความสุข เน้นการพึ่งพาตนเอง มุ่งปลายทางคือ “ความสุข” เป็นหลัก

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยชุดนี้แม้จะมีโจทย์อยู่ที่การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารเป็นหลัก แต่เป้าหมายสูงสุดที่ต้องการทำให้เกิดคือ รูปแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตำบลดงพญา แหล่งอาหารของชุมชนท้องถิ่นล้วนเชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติแทบทั้งสิ้น หากชาวบ้านไม่มีการจัดการดูแลรักษา

ทรัพยากรดิน-น้ำ-ป่า ไว้ให้ยั่งยืนได้แหล่งอาหารก็จะหมดลงไปมากที่สุด กระบวนการวิจัยได้สร้างวิธีคิดใหม่ๆ และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนตำบลดงพญา ซึ่งผลจากการทำงานวิจัยร่วมกัน ก่อให้เกิดผลดังนี้

วิธีคิดใหม่ : หมายถึงหัวใจคนดงพญาที่เป็นหนึ่งเดียวกัน คือการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รักษาสัตว์ป่า พันธุ์พืช ทุกสิ่งร่วมกัน ที่เป็นเป้าหมายร่วมของคนดงพญา ที่คนในพื้นที่พยายามให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ปราศจากข้าวโพด 100 % ซึ่งมีการปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ อีกทั้งความเชื่อ วิถีวัฒนธรรม ยังรักษาให้เป็นสิ่งเดียวกัน

องค์ความรู้ใหม่ : ด้านการจัดการรักษาผืนป่า ด้านการรักษาแหล่งต้นน้ำ ด้านการดูแลสัตว์ป่า ด้านการทำเกษตรรูปแบบใหม่ไม่มีข้าวโพด ด้านการจัดการพื้นที่ทำกินในเขตป่าที่มีการจัดทำแผนที่จับพิกัดแบ่งเขตทำกินที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ

กระบวนการใหม่ : กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น(องค์การบริหารส่วนตำบล) เมื่อต้องมีการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่จะมีการประชุมร่วมกับชาวบ้านก่อนเพื่อระดมความคิดเห็นร่วมกัน วิเคราะห์สถานการณ์พื้นที่ร่วมกัน วางเป้าหมายร่วมกัน จัดทำแผนร่วมกัน เพื่อเกิดประโยชน์ต่อชาวบ้าน และงบประมาณด้านการพัฒนาในพื้นที่ได้จริง

นวัตกรรมการพัฒนาพื้นที่ : ระดับตำบลตามบริบทของ ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน **“ดงพญาโมเดล”** ประกอบด้วย ทรัพยากร ระบบเกษตร สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ทั้ง 5 ด้าน ถือเป็นพื้นฐานของการขับเคลื่อนโมเดล ซึ่งนำไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพ และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี บนพื้นฐานของความรู้ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

จัดทำข้อบัญญัติชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : จำนวน 8 ข้อ ประกอบไปด้วย

- 1) ห้ามตัดไม้ ห้ามจับสัตว์บก สัตว์น้ำ หาชของป่าบริเวณป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ในแต่ละหมู่บ้าน
- 2) ห้ามไปใช้ประโยชน์ในบริเวณป่าต้นน้ำ เช่น ชักผ้า หรือเลี้ยงสัตว์
- 3) ในบริเวณป่าใช้สอยผู้ที่ตัดไม้เพื่อสร้างบ้านจะต้องแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน และแจ้งจำนวนที่ต้องการ ห้ามตัดต้นไม้ที่ขึ้นกับป่าใช้สอย ผู้ที่ต้องการไม้เพื่อใช้สอย จะต้องดูแลต้นไม้ในบริเวณนั้น 3 ปี ติดต่อกัน หากผู้ใดไม่ทำตามจะตดสิทธิในการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเป็นเวลา 3 ปี
- 4) ป่าที่ทำกินใครแผ้วถางหรือเผาพื้นที่ทำกิน จะต้องทำแนวกันไฟ และก่อนเผาจะต้องแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านและชุมชนให้ทราบก่อน หากไปลุกลามไปจุดอื่นโดยไม่ได้แจ้ง ผู้เผาต้องรับผิดชอบ

5) การเผาไร่/พื้นที่ทำกินในแต่ละที่จะต้องมีการประชุมของคณะกรรมการตำบลตงพญา เพื่อกำหนดวันเวลาและสถานที่ การเผาพื้นที่ทำกินอย่างชัดเจนตามวงรอบของแต่ละหมู่บ้าน ห้ามแต่ละหมู่บ้านเผาก่อนถึงวันเวลาที่กำหนด และจะเผาได้เฉพาะช่วงเวลา 15.00น.-17.00 น. เท่านั้น

6) ขอความร่วมมือในการไม่ใช้สารเคมี ฆ่าฆ่าแมลงในการเพาะปลูกพืชทุกชนิดในเขตพื้นที่ตำบลตงพญา

7) ขอความร่วมมือไม่ให้มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่ายในพื้นที่ตำบลตงพญา

8) ห้ามพ่นยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลงภายในบริเวณหมู่บ้านในเขตตำบลตงพญา นอกจากนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลตงพญา นำเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำ ป่า ดิน สัตว์ป่า บรรจุเป็นแผนในการสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลป่า การส่งเสริมอาชีพ โดยงบประมาณที่สนับสนุนประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ 250,000 บาทต่อปี ด้านทรัพยากร 100,000 บาทต่อปี และให้ชาวบ้านหมู่บ้านละ 100,000 บาทในการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน เป็นพื้นที่ศึกษาดูงานของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ ด้านการจัดการ ลด-ละ-เลิก การปลูกข้าวโพด

ท้ายที่สุดเกิดการจัดตั้ง “สมาคมคนต้นน้ำ” เป็นการสร้างเครือข่ายระดับอำเภอ โดยมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ต้องการให้คนในพื้นที่ลุกขึ้นมาจัดการดิน น้ำ ป่า ร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของภาคีเครือข่ายงานวิจัย 39 หมู่บ้านในอำเภอบ่อเกลือ เป็นการขยายผลจากเครือข่ายวิจัย และใช้สมาคมเป็นตัวขับเคลื่อนขยายผลเครื่องมือวิจัยท้องถิ่นให้กับชุมชนอื่นในตำบล

2. โครงการวิจัย การพัฒนาระบบการจัดการน้ำให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตรของชุมชนบ้านผาสุข ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

บ้านผาสุข ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด รองลงมาประกอบอาชีพ รับจ้างทั่วไปและหาของป่า โดยประชากรส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และจากสถานที่ตั้งของหมู่บ้านนั้น ยังคงพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมาหลายชั่วอายุคน ทั้งที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน รวมถึงแหล่งอาหาร โดยเฉพาะแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยมีลำห้วยน้อยใหญ่ประมาณ 20 ลำห้วยที่อยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้าน รวมถึงมีลำน้ำว้าและลำน้ำมางไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งชุมชนถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และ แหล่งอาหารมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการใช้น้ำจากแหล่งน้ำในผืนป่าธรรมชาติ ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์และเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญ ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันอนุรักษ์และรักษาไว้ประมาณ 2,500 ไร่ สำหรับใช้ประโยชน์ในหลายๆ ด้าน

แต่ในปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา สถานการณ์น้ำของชุมชน เริ่มประสบกับปัญหาในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะปัญหาการจัดการน้ำด้วยระบบประปาภูเขาที่เริ่มไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้าน

โดยเฉพาะฤดูแล้ง ด้วยสาเหตุสำคัญมาจาก 2 สาเหตุ คือ 1) การลดลงของทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งถือเป็นแหล่งน้ำต้นทุนของชุมชน การจัดการการส่งน้ำที่เกิดจากการรุกร้าการขยายพื้นที่ทำกินของคนในพื้นที่ และ 2) การจัดการน้ำที่ยังไม่เป็นระบบและยังไม่มีประสิทธิภาพที่ดีพอ ดังนั้น จึงทำให้คนในชุมชนเกิดการแย่งชิงน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภค และเพื่อการเกษตร ตลอดจนคนในชุมชนยังไม่เห็นข้อมูลข้อเท็จจริงของปัญหาในเรื่องของการจัดการน้ำของชุมชน ทั้งในด้านการจัดการด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติที่จะนำไปสู่การปรับพฤติกรรมการใช้้ำของคนในชุมชน ถึงแม้ว่า ในระยะเวลาที่ผ่านมาผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการน้ำ และชาวบ้านบางส่วนได้พยายามแก้ไข โดยเฉพาะในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านทุกครั้ง ปัญหาเรื่องของการจัดการน้ำมักถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุยอยู่เสมอ และได้ร่วมกันลงมือแก้ไขแต่ยังไม่สำเร็จเท่าที่ควร เช่น การร่วมกันพัฒนาระบบการจัดส่งท่อน้ำ การล้างฝายชะลอน้ำ (การขุดลอกตะกอนหน้าฝาย) การสร้างฝายชะลอน้ำ การตรวจเวรป่าต้นน้ำ แต่จนถึงปัจจุบันปัญหาในเรื่องนี้ก็ยังเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขให้ตรงจุดได้ จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ทางผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านและ คณะกรรมการน้ำชุมชนบ้านผาสุข ต่างเห็นว่าการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการสืบค้นปัญหาอย่างจริงจังและเป็นระบบผ่านกระบวนการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน น่าจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่จะทำให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนและรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงการปลูกจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนรักและหวงแหนทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และท้ายที่สุดจะนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการน้ำของชุมชนได้ โดยคนในชุมชนและเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัยและประโยชน์ที่จะได้รับ การวิจัยในครั้งนี้ ต้องการที่จะให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและคุณค่าของน้ำ และเห็นข้อมูลข้อเท็จจริงในเรื่องของการจัดการน้ำ ที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการใช้้ำของคนในชุมชน มีจิตอาสา/จิตสาธารณะในการจัดการน้ำร่วมกัน และเพื่อให้มีการพัฒนาระบบการจัดสรรน้ำทั้งในด้านการเกษตรและเพื่อการอุปโภค-บริโภคอย่างเป็นระบบและเป็นธรรม ตลอดจนเพื่อให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำอย่างมีคุณภาพและมีระบบกลไกการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคที่เกี่ยวข้อง

วิธีการวิจัยและเครื่องมือวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยที่จัดอยู่ในกลุ่ม Research & Develop (R&D) ที่เน้นการใช้เครื่องมือ Participatory Action Research : PAR) ร่วมกับการใช้ทักษะเชิงเทคนิคด้านวิศวกรรมอย่างง่าย (การวางท่อส่งน้ำ) และการบำรุงรักษา ซึ่งเป็นการใช้เครื่องมืองานวิจัยทางด้านสังคมและด้านเทคนิควิชาการที่ผสมผสานสอดรับ ในการพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ ตลอดจนเป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจ พัฒนาระบบวิธีคิดด้วยการใช้เหตุและผลที่มาจากข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง สู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างสันติวิธี

โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย 1) การจัดเวทีชี้แจงความเข้าใจ เป้าหมายและแผนการดำเนินงานวิจัยและการบริหารจัดการงบประมาณโครงการวิจัยอย่างโปร่งใส 2) การเก็บข้อมูล ด้วยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยชุมชนและตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ในประเด็นสถานการณ์ปัญหา แหล่งน้ำต้นทุน ปริมาณการใช้น้ำ (ตลอดทั้งปี) พฤติกรรมการใช้น้ำ (ทั้งในช่วงปกติและช่วงขาดแคลน) การบริหารจัดการน้ำที่ผ่านมา (ระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน ทั้งในส่วนของกฎกติกา / กลุ่มคนทำงาน / งบประมาณที่ใช้บริหาร) และบทบาทและการหนุนเสริมระหว่างชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการน้ำของชุมชน 3) การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของเอกสารทางวิชาการจากหน่วยงานในพื้นที่ ที่เคยมีโครงการ การแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนบ้านสุข 4) การปฏิบัติในพื้นที่ในการสำรวจแหล่งต้นน้ำ การวัดปริมาณการใช้น้ำ (ของแต่ละครัวเรือน) ด้วยการใช้ความรู้ทางวิชาการอย่างง่าย (ที่ได้รับการถ่ายทอดจากนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง) ซึ่งเป็นความรู้ใหม่ที่ชุมชนไม่เคยลงมือปฏิบัติ 5) การวิเคราะห์ข้อมูลและบททวนวิธีการบริหารหรือการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาของชุมชน 6) จัดเวทีชี้แจงข้อมูลที่ได้จากการวิจัย เพื่อสร้างการรับรู้ สร้างความตระหนัก สร้างความเข้าใจและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (ตั้งแต่การรับฟัง การแสดงความคิดเห็น การออกแบบการทดลองการแก้ไขปัญหา การตกลง/ยอมรับในการปฏิบัติร่วมกัน) 7) ทดลองการบริหารจัดการน้ำด้วยหลักธรรมาภิบาล (เน้นศีลธรรม) และปรับวิธีการวางระบบท่อส่งน้ำ – บำรุงรักษา (ตามหลักวิศวกรรม) ให้กับทุกครัวเรือนในชุมชน 8) สรุปผลการทดลอง โดยจัดเป็นเอกสาร/โปสเตอร์ กฎกติกการบริหารจัดการน้ำในชุมชนและนำเสนอเข้าสู่เวทีประชุมประจำเดือนของชุมชน

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยของโครงการวิจัยนี้ มีโจทย์ปัญหาที่ต้องการแก้ไข “การบริหารจัดการน้ำให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคให้กับคนในชุมชนบ้านผาสุก” แต่เป้าหมายสูงสุดของการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการดำเนินงานวิจัยของโครงการนี้ คือ ต้องการลดความขัดแย้งของคนในชุมชนและลดความขัดแย้งของคนในชุมชนกับโครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้า ตลอดจน สร้างจิตสำนึก เปลี่ยนวิธีคิดไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนบ้านผาสุก ให้ฟื้นฟู รักษาป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะสร้างให้คนอยู่กับป่าได้อย่างยั่งยืน และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างวิธีการคิดไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและเกิดเป็นผลงานดังนี้

วิธีคิดใหม่สู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งฟื้นฟู รักษา ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) อย่างรู้คุณค่าและขยายผลความคิดนี้สู่ชุมชนใกล้เคียงในพื้นที่ตำบลภูฟ้า ตลอดจนจัดตั้งเป็น “สมาคมป่าต้นน้ำบ่อเกลือ อ.บ่อเกลือ จ.น่าน” ร่วมกับเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

องค์ความรู้ใหม่ ด้านการบริหารจัดการน้ำด้วยหลักธรรมาภิบาล (เน้นศีลธรรม) ที่ผสมผสานความรู้ทางภูมิปัญญาในอดีต (ความรู้ภูมิปัญญาแก่เหมือนผาย) ความเชื่อในหลักศาสนาพุทธ ความรู้ทางวิชาการ (เทคนิคการวางระบบท่อส่งน้ำที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และการบำรุงรักษา รวมถึง ความรู้

ด้านระบบนิเวศน์ การบริหารจัดการ (การเงิน) การเก็บข้อมูลเชิงเทคนิค (การวัดปริมาณ/ตรวจสอบคุณภาพน้ำ)

กระบวนการลดความขัดแย้งด้วยสันติวิธี โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนและเจ้าหน้าที่ศูนย์ภูฟ้า หน่วยการจัดการป่าต้นน้ำ (กรมป่าไม้) เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลในพื้นที่ นักวิชาการด้านวิศวกรรมและด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการใช้กระบวนการวางแผนการเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนได้รับรู้ ร่วมคิด ร่วมหาทางออกร่วมกันด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากข้อเท็จจริง ตลอดจนนำไปสู่การใช้ข้อมูลจากงานวิจัยขั้นนี้ มาร่วมออกแบบ วางแผน เสนอบประมาณไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในระดับต่อไป

นวัตกรรมการพัฒนาในพื้นที่ ระดับตำบลภูฟ้า ได้ใช้รูปแบบกระบวนการลดความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่ตำบลภูฟ้า อำเภอปอเกือ จังหวัดน่าน ทั้งนี้ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งทั้งในระดับคนในชุมชน และลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในพื้นที่

การใช้ประโยชน์ผลการวิจัย

ด้านชุมชน

- ปรับเปลี่ยนวิธีคิดสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ น้ำ ทั้งน้ำที่ใช้ในการอุปโภค บริโภค และการเกษตร
- สร้างกฎ กติกาของชุมชนด้วยการใช้หลักธรรมาภิบาล (เน้นศีลธรรม) มาปกครองคนในชุมชนในการเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า)
- เกิดการจัดขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยแบ่งการใช้ประโยชน์จากป่า เป็น 3 ส่วน ได้แก่ ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย โดยป่าชุมชนและพื้นที่ทำกินนั้นผ่านการจัดทำโฉนดชุมชน
- เกิดการฟื้นฟูป่า โดยการเพิ่มปริมาณต้นไม้ ด้วยการปลูกป่าร่วมกับหน่วยการจัดการป่าไม้ในพื้นที่

ด้านพื้นที่

- รับงบประมาณตำบลละ 5 ล้าน ในการแก้ไขปัญหาเรื่องการแย่งน้ำเพื่อการเกษตร บริเวณฝั่งตรงข้ามหมู่บ้านโดยเป็นการสร้างท่อส่งน้ำไปยังพื้นที่เกษตร เพื่อสนับสนุนการปลูกพืชหลังนา โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจำนวน 136,000 บาท ซึ่งสามารถส่งน้ำเข้าพื้นที่การเกษตร การทำนา จำนวน 70 ไร่ ซึ่งเป็นผลมาจากการนำเอาข้อมูลความรู้จากการศึกษาวิจัยด้านการบริหารจัดการน้ำนำเสนอต่อชุมชน ซึ่งทำให้คนในชุมชนได้เห็นข้อมูลและแนวทางการแก้ไขปัญหา จึงนำไปสู่การจัดทำแผนจัดการน้ำเป็นประเด็นหลักและเร่งด่วน

- รับงบประมาณจากโครงการพระราชรัฐ จำนวน 250,000 บาท เพื่อสร้างระบบท่อส่งน้ำ ระยะทาง 12,00 เมตร เพื่อแก้ไขปัญหาการแย่งน้ำเพื่อการเกษตรบริเวณลำน้ำมางกับห้วยป่าแ้ว ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาสำหรับการเกษตรได้จำนวน 23 ไร่ ทั้งนี้เกิดจากการนำผลงานวิจัย ที่พบว่า จำเป็นที่จะต้องมีการจัดสรรน้ำแยกกันระหว่างน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งจะช่วยให้การบริหารจัดการน้ำมีประสิทธิภาพและสามารถลดปัญหาในการแย่งชิงน้ำของกลุ่มเกษตรกร รวมถึงสามารถที่จะเพาะปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี
- ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูฟ้า ภายใต้โครงการภัยแล้ง ในการซ่อมแซมท่อส่งน้ำฝายห้วยเมียง จำนวน 8,000 บาท
- ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูฟ้า ในการสร้างฝายและระบบท่อส่งน้ำ ขนาดท่อ 2 นิ้ว ระยะทาง 1,900 เมตร งบประมาณ 270,000 บาท จากลำห้วยน้ำตะ ส่งเข้าพื้นที่การเกษตรบริเวณลำน้ำว่า ซึ่งสามารถช่วยให้มีน้ำเพื่อการเกษตรตลอดปี
- ได้รับงบประมาณจากกรมชลประทาน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน โดยเป็นการจัดเวทีประชาคมร่วมกัน 3 ฝ่าย คือ ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน และชาวบ้านผาสุก ซึ่งชาวบ้านได้นำเสนอแนวคิดและแนวทางการแก้ไขปัญหาไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค และน้ำเพื่อการเกษตร โดยผ่านการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการน้ำของชุมชน ซึ่งภายหลังสำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน ได้เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการสร้างฝายและระบบท่อส่งน้ำ จากลำห้วยแก้ว (ห้วยสาบ) ถึงหมู่บ้านผาสุก บ้านสบมาง และบ้านห้วยล่อม เพื่อแก้ไขปัญหาสำหรับการอุปโภคบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร โดยมีระยะทาง 8 กิโลเมตร งบประมาณทั้งหมด 27 ล้านบาท ซึ่งการสนับสนุนงบประมาณดังกล่าว ชาวบ้านและทีมวิจัย ได้นำเสนอข้อมูลการศึกษาวิจัย ทั้งในประเด็นการเก็บข้อมูลทั้งด้านสถานการณ์ ทุกข์ ทนในพื้นที่ แผนการดำเนินงาน รวมถึงผลลัพธ์ของการดำเนินงานวิจัย รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะในเรื่องแผนการจัดการน้ำทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยการจัดทำแผนที่น้ำสำรองหากเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ซึ่งแผนที่น้ำสำรองที่ทีมวิจัยได้ทำ ทั้งแผนที่ทำมือและแผนที่ตามหน่วยงานของรัฐ

8. ผลการดำเนินงานวิจัย ผ่านศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน เกิด

โครงการวิจัยในพื้นที่น่าน จำนวน 55 โครงการ จำนวน 63 หมู่บ้าน ภายใต้ประเด็นสำคัญหลัก ๆ ดังนี้

- การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) สิ่งแวดล้อม
- ความมั่นคงทางอาหาร
- เกษตรกรรมยั่งยืน

- สุขภาพชุมชน
- เศรษฐกิจชุมชน
- เศรษฐกิจการค้าชายแดน
- การท่องเที่ยวชุมชน

โดยกระจายอยู่ในเขตอำเภอบ่อเกลือ อำเภอแม่จริม อำเภอสันติสุข อำเภอภูเพียง อำเภอเมือง อำเภอท่าวังผา อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอบ้านหลวง อำเภอเวียงสา อำเภอนาน้อย อำเภอเชียงกลาง อำเภอนาหมื่น อำเภอสองแคว อำเภอปัว

9. สร้างคนรุ่นใหม่...เสริมพลังเมืองน่าน

นอกจากจะมีการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับชุมชนแล้ว ในปี 2557 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ได้ร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ ดำเนินโครงการ **“เสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชน จังหวัดน่าน”** เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ ให้เติบโตมาเป็น “พลังของเมือง” โดยเปิดโอกาสให้เยาวชน ได้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชนผ่านการทำโครงการ ซึ่งกระบวนการภายใต้โครงการดังกล่าว ทำให้เยาวชนสามารถเชื่อมโยงตัวเอง ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กระทั่งเกิดสำนึกที่จะสืบสาน สืบทอด และร่วมดูแล ในฐานะที่เป็นพลเมืองรุ่นใหม่ และเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาเมืองน่าน ทั้งนี้ การดำเนินงานด้านเด็กและเยาวชนในช่วง 3 ปี ที่ผ่านมา ได้เกิดแกนนำเยาวชนในพื้นที่ ทั้งหมด 252 คน คนในชุมชน 987 คน กรรมการโครงการ 12 คนและที่ปรึกษาโครงการ จำนวน 52 คน โดยมีประเด็นที่สำคัญ คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สังคมวัฒนธรรม เกษตร สัมมาชีพ และการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งหมด 43 โครงการ

ผลสำเร็จที่เกิดขึ้น ได้ก่อให้เกิดคุณลักษณะพลเมืองเยาวชนจังหวัดน่าน โดยเฉพาะเรื่องของการทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของเยาวชนในศตวรรษที่ 21 มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ มีศักยภาพในการบริหารจัดการ มีทักษะในด้านการสื่อสาร ความสามารถในการช่วยเหลือตัวเองและผู้อื่นได้ มีทักษะความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เคารพในความเท่าเทียมกันของคนต่างวัฒนธรรม และสิ่งสำคัญคือ การมีสำนึกพลเมืองที่มีความภูมิใจในรากเหง้าของตนเองและสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด...น่านบ้านฉัน ซึ่งปัจจุบันมี “เครือข่ายเยาวชนเมืองน่าน” ที่จะเข้ามาเป็นกลไกขับเคลื่อนและพัฒนาเมืองน่านต่อไปในอนาคต

10. ข้อค้นพบ

1. นอกจากองค์ความรู้ของชุมชน องค์ความรู้ใหม่จากภายนอก พลังของคนรุ่นใหม่อย่างเด็กและเยาวชนที่กำลังก่อร่างสร้างตัว สิ่งหนึ่งที่เป็นฟันเฟืองสำคัญที่จะขับเคลื่อนเมืองน่านไปสู่ความเป็นเมืองที่สมบูรณ์ได้คือกลไกสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ โดยเข้ามาร่วมเป็น “ดอกไม้หลากหลายสี” ในแจกันเดียวกัน

2. ผลสำเร็จจากพื้นที่ต้นแบบที่อำเภอบ่อเกลือเป็นภาพที่ชัดเจนที่สุด ชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา ทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกัน นำข้อมูลเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการแก้ไขปัญหาแต่ละด้าน ขณะเดียวกัน หน่วยงานที่รับผิดชอบก็ดูว่ามีบทบาท และภารกิจนั้น อย่างไร

3. ภายใต้ความร่วมมือดังกล่าวเป็นการ “เกาถูที่คัน” เพราะเป็นการเข้าไปคลี่คลายปัญหาที่ ชุมชนต้องการอย่างแท้จริง

4. ถึงแม้โครงการวิจัยที่ดำเนินการในพื้นที่จะประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาของ ชุมชนได้ แต่ข้อค้นพบที่สำคัญคือ การดำเนินงานของชุมชนยังขาดพลังอีกมาก โดยเฉพาะประเด็นการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ และเกษตรอินทรีย์ ที่ไม่สามารถผลักดันเข้าไปสู่แผนพัฒนาใน ระดับต่างๆ ได้ ตั้งแต่แผน อบต. แผน อบจ. แผนงานพัฒนาจังหวัด ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการที่ผ่านมา ยังเป็นการดำเนินงานในระดับหมู่บ้าน ยังไม่มีการทำงานในระดับเครือข่าย ทำให้การเชื่อม ประสานงานกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องยังไม่ดีพอ ดังนั้นการขับเคลื่อนงานวิจัยในระยะต่อไป จำเป็นต้องเป็นการทำงานในระดับเครือข่าย ภายใต้ประเด็นเดียวกัน เช่น เครือข่ายการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ เครือข่ายการจัดการน้ำในระดับลุ่มน้ำขนาดเล็กและขนาดกลาง โดยเชื่อม ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มแรก และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ตลอดจนเชื่อมโยงการทำงานวิจัยกับแผนงานหรือนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

5. องค์กรที่ขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดน่าน

มูลนิธิฮักเมืองน่าน ฮักเมืองน่านเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มพระสงฆ์กลุ่มชาวบ้านและ กลุ่มเยาวชนที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีพัฒนาการกลุ่มของตนในด้านต่าง ๆ ก่อนที่จะมา รวมตัวกันเป็นกลุ่มฮักเมืองน่านในปัจจุบันซึ่งสามารถจำแนกพัฒนาการของกลุ่มออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

1. ระยะเริ่มต้นก่อตัว (ก่อนปี 2533) โดยกลุ่มแต่ละกลุ่มได้มีการดำเนินงานของตนเองอย่าง อิสระในการพัฒนากลุ่มและชุมชนซึ่งพอแยกตามแกนนำ ได้ดังนี้ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มองค์กร ชาวบ้าน กลุ่มลูกหลานชาวบ้าน

2. ระยะที่สอง (ระหว่างปี 2533 – 2534) หลังจากทีกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มพระสงฆ์ กลุ่ม ชาวบ้าน กลุ่มลูกหลานชาวบ้านได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และร่วมกิจกรรมกันในบาง โอกาส จึงเกิดการรวมตัวกันเฉพาะกิจขึ้น เพื่อจัดการบวชป่าชุมชน ขึ้นเป็นครั้งแรกของจังหวัดน่านที่ บ้านกิม่วง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข ในปี 2533 หลังจากนั้นพิธีกรรมบวชป่าเป็นที่สนใจของคนทั่วไป ทั้งในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่นมีการติดต่อประสานงานด้านแนวคิดและมีการสนับสนุนเงินทุนต่าง ๆ เข้า มายังกลุ่มมากมาย กลุ่มจึงเห็นพร้องต้องกันว่าจะมีการตั้งองค์กรขึ้นมาเป็นรูปเป็นร่างอย่างจริงจัง จึง ได้ก่อตั้งเป็นองค์กรชื่อว่า “กลุ่มฮักเมืองน่าน” ขึ้นมาโดยมีศูนย์ประสานงานอยู่ที่วัดอรุณญาวาส อำเภอ เมือง จังหวัดน่าน ถือว่าเป็นระยะแห่งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ

3. ระยะที่ 3 (ระหว่างปี 2535 – 2536) ทางกลุ่มฮักเมืองน่านได้ดำเนินโครงการสืบชะตาแม่น้ำน่าน ณ บริเวณริมแม่น้ำน่าน หน้าค่ายสุริยพงษ์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เพื่อเป็นการเผยแพร่กิจกรรมและส่งเสริมให้ประชาชนมาสนใจร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติ ทั้งนี้ ได้มีการร่วมมือจากกลุ่มต่าง ๆ ทั้งพระสงฆ์ ชาวบ้าน รัฐ เอกชน ผลจากโครงการสืบชะตาแม่น้ำน่าน ดังกล่าวได้เกิดองค์กรที่ช่วยในการดูแลแม่น้ำ และรักษาพันธุ์สัตว์น้ำมากขึ้น รวมทั้งกลุ่ม อนุรักษ์ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีกมากมาย เกิดเครือข่ายกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในกลุ่มฮักเมืองน่านอีกหลายเครือข่าย จนได้ตั้งสำนักงานชั่วคราวของกลุ่มฮักเมืองน่านขึ้นโดยเช่าอาคารสำนักงานมีหน้าที่ประสานงานและเลขานุการของกลุ่มปฏิบัติงานประจำ และรับผิดชอบในการดำเนินงานด้านบริหารจัดการต่าง ๆ รวมทั้งมีการจัดโครงสร้างขององค์กรให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4. ระยะที่ 4 (ปี 2536 – 2538) ระยะนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญอย่างยิ่งอีกจุดหนึ่งของกลุ่มฮักเมืองน่านหลังจากที่มีสำนักงานและมีโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนขึ้นแล้วได้มีการระดมทุนจากหน่วยงานทั้งในและต่างประเทศมาสนับสนุนและบริหารจัดการงานของกลุ่มฮักเมืองน่าน และยังให้การช่วยเหลือด้านงบประมาณแก่กลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการดำเนินงานเช่น ด้านการอนุรักษ์ป่า การอนุรักษ์พันธุ์ปลา การเกษตรผสมผสาน การออมทรัพย์ การรวมกลุ่มของเยาวชน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดกิจกรรมสู่ชุมชนมากขึ้น เริ่มมีผู้มาศึกษาดูงานกลุ่มมากขึ้นจนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ ถือเป็นการเรียนรู้ข้ามองค์กร

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิ

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนคนเมืองน่านโดยไม่แบ่งแยกเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา
2. เพื่อส่งเสริมให้มีการดำรงรักษาสีงแวดล้อม
3. เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ท้องถิ่น

4. ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือมีส่วนร่วมกับองค์กรการอื่น ๆ เพื่อสาธารณะประโยชน์
5. ไม่ดำเนินการเกี่ยวกับการเมืองแต่ประการใด

เป้าหมายของมูลนิธิฮักเมืองน่าน

1. เพื่ออนุรักษ์ป่าและเพิ่มปริมาณป่า
2. พื้นฟูแหล่งต้นน้ำและที่พักอาศัยของพืชพรรณ และสัตว์ป่า
3. อนุรักษ์และปรับปรุงสภาพของดินให้คงสภาพสมบูรณ์ตามธรรมชาติ
4. ลดค่าใช้จ่ายของเกษตรกรและมีรายได้จากกิจกรรมอื่น ๆ นอกภาคเกษตรด้วย

5. เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเป้าหมาย
6. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความเหมาะสม
7. ลดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมืองหลวง
8. เพิ่มบทบาทของกลุ่มสตรี เด็กและเยาวชน

แผนงานหลัก

1. แผนงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม
2. แผนงานพัฒนาด้านการเกษตร
3. แผนงานด้านการพัฒนาอาชีพและธุรกิจชุมชน
4. แผนงานด้านการป้องกันโรคเอดส์และยาเสพติด
5. แผนงานด้านศิลปวัฒนธรรม
6. แผนงานด้านการเผยแพร่ศาสนาและจริยธรรม
7. แผนงานด้านเยาวชน
8. แผนงานด้านการออมทรัพย์
9. แผนงานด้านสื่อและการรณรงค์

6. สรุปแนวคิดทฤษฎีและแนวทางการปรับใช้กับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พื้นที่จังหวัดน่าน

กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่เน้นให้ชาวบ้านเป็นผู้ระบuproblem ด้วยตนเอง เป็นผู้ลงมือทำงานวิจัยด้วยตนเอง โดยมีพี่เลี้ยง มีผู้ประสานงาน มีนักวิชาการมาร่วมกันทำงานวิจัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเพิ่มพลังปัญญา ร่วมกันทั้งคนนอก (พี่เลี้ยงนักวิจัย นักวิชาการและ ผู้ประสานงาน) และคนในท้องถิ่น กล่าวคือมีลักษณะของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) นั่นเอง ที่สำคัญต้องพยายามสร้างทีมงานวิจัยในพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูล วางแผนดำเนินงาน การวิเคราะห์และทดลองปฏิบัติ และทางเลือกในการจัดการต่างๆเพื่อนำไปแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นด้วยชุมชนท้องถิ่นเอง

ดังนั้นแนวคิดและทฤษฎีที่เข้ามามีบทบาทในการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน จำเป็นที่จะต้องอาศัยแนวคิดการมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง การที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกัน โดยเริ่มตั้งแต่ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมกันประเมินผลการทำงาน ซึ่งแนวคิดการมีส่วนร่วมจะทำให้การขับเคลื่อนการทำงาน มีเป้าหมายและมีทิศทางในแนวทางเดียวกัน นั่นคือ การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผ่านการลงมือปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมบนฐานของความรู้ ทั้งที่เป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นและองค์ความรู้วิชาการสมัยใหม่ และเน้นกระบวนการทำงานแบบแนวราบ จากล่างขึ้นบน โดยมีแนวคิดความเชื่อร่วมกันว่า “ชุมชนมีศักยภาพ มีพลังในการทำงานร่วมกันและสามารถแก้ไขปัญหาของเขาได้ เพียงแต่เปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน และคำตอบจะอยู่ที่ชุมชน” นอกจากนั้นแนวคิดในเรื่องของงานวิจัยที่ประสบ

ความสำเร็จ จะต้องขึ้นอยู่กับกระบวนการคิด จึงจะทำให้กระบวนการศึกษาวิจัยสมบูรณ์ ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ได้ทรงยกย่องความคิดดี ที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ เป็นอริยมรรค คือหนทางอันสูงส่งอันหนึ่ง และเป็นหนทางอันแรกของอริยมรรคทั้งหลาย ในการประกอบภารกิจการหนึ่งให้สำเร็จ

ซึ่งกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน ชุมชนต้องเป็นเจ้าของปัญหา เป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง ผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การนำหลักคิดหรือทฤษฎีต่าง ๆ เข้ามาใช้ในกระบวนการทำงานกับชุมชน เพื่อยกระดับความคิดของชุมชน จำเป็นต้องอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยอธิบายด้วยภาษาที่ชาวบ้านเข้าใจ และอาจจะต้องปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้การทำความเข้าใจชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

ขณะเดียวกันการบริหารจัดการโครงการวิจัย ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน โดยเฉพาะการบริหารจัดการโครงการวิจัยให้บรรลุเป้าหมายตามแผนกิจกรรมที่วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของงบประมาณที่สอดคล้องกับระยะเวลาและกำลังความสามารถของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกันการบริหารจัดการโหนด ทั้งในเรื่องของทีมงานและการบริหารจัดการงบประมาณ คุณภาพงาน ก็ถือมีความสำคัญเช่นกัน ดังนั้นการอาศัยหลักคิดมาช่วยในการให้เกิดกระบวนการทำงานที่เป็นรูปธรรม จึงมีความจำเป็นที่โหนดนั้นต้องนำมาปรับใช้และเลือกใช้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อความสำเร็จของการทำงาน ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการทีม การบริหารจัดการโครงการวิจัย ตลอดจนการเข้าไปหนุนเสริมกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน

แนวทางการนำแนวคิดมาใช้ในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น นั่นคือ การนำเอาหลักคิดมาเชื่อมกับกระบวนการทำงาน ซึ่งจะมีประโยชน์ในการช่วยอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้น ให้เป็นไปตามหลักวิชาการ และนำเอาแนวคิดต่าง ๆ มาอ้างอิงเพื่อยกระดับคุณค่าของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และในขณะเดียวกัน ชาวบ้านซึ่งเป็นทีมวิจัยก็จะได้เรียนรู้แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยของตนเองมากขึ้น และจะมีส่วนเสริมสร้างทักษะและความคิดของชาวบ้านวิจัยอีกทางหนึ่งด้วย ภายใต้แนวคิดที่ว่า “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใคร ๆ ก็ทำได้”

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว. 2. เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ภายใต้งบประมาณปี 2561 – 2562 ให้สามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด จำนวน 14 โครงการ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด 3. เพื่อผลักดันให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย RE (การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์) จำนวน 8 เรื่อง

ในปี 2562 ตามที่สำนักงานราชกิจจานุเบกษา ได้ประกาศพระราชบัญญัติสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มาตรา 43 โดยกำหนดให้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ไปปฏิบัติหน้าที่เป็น “สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)” เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2562 ทำหน้าที่รับผิดชอบงานวิชาการและงานธุรการของคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กสว.) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสนับสนุน และขับเคลื่อนระบบการวิจัยและนวัตกรรมของประเทศด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสหวิทยาการ เพื่อสร้างองค์ความรู้ พัฒนานโยบายสาธารณะ และสนับสนุนการนำผลงานวิจัยและนวัตกรรมไปใช้ในเชิงเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืน

นับเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนระบบการทำงานด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกันด้านสถานการณ์ของประเทศที่ผ่านมา รัฐบาลมีเป้าหมายด้านการสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศ ซึ่งนับเป็นเป้าหมายหลักของการสนับสนุนการวิจัยและการสร้างองค์ความรู้ต่างๆ สำหรับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาโดยตลอด คือ การใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการทำให้ชุมชนและคนในท้องถิ่น สามารถจัดการกับปัญหาของตนเอง และมีทักษะและเครื่องมือที่สามารถพัฒนาตนเองและชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ก่อเป็นเป็นนวัตกรรมการจัดการชุมชนท้องถิ่น สามารถเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความรู้ ที่เป็นประโยชน์ต่อพื้นที่และต่อชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ซึ่งก้าวต่อของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำเป็นต้องมี “การจัดวางตัวตน” ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ภายใต้ พ.ร.บ.ใหม่ ที่สามารถรับการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในระบบวิจัยใหม่ ภายใต้คำว่า “นวัตกรรม” โดยเฉพาะนวัตกรรมชุมชนและสังคม ที่เน้นการสร้างความรู้เชิงนวัตกรรมที่สามารถนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ สามารถสร้างเครือข่ายนักวิจัยและเครือข่ายความ

ร่วมมือ มีการพัฒนาระบบและกลไกการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม รวมไปถึงการทดลองปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ รวมไปถึงการสร้าง “ตัวคน ตัวความรู้”สู่การก้าวอย่างสู่ศตวรรษที่ 3 อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และสามารถตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG) รวมไปถึงการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

ผลจากการปรับเปลี่ยนองค์กรใหม่ ทำให้การดำเนินงานของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน จำเป็นที่จะต้องมีการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยของชาวบ้าน ที่ได้รับทุนสนับสนุนงบประมาณจาก สกว.เดิม หรือ สกสว. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้สามารถปิดโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ภายใต้ขอบเขตระยะเวลาที่กำหนด จึงเกิดโครงการประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” ขึ้น โดยมีผลการดำเนินงาน ดังนี้

4.1 การพัฒนาศักยภาพทีมงานโหนด

การพัฒนาศักยภาพทีมงานโหนด ถือเป็นพันธกิจและยุทธศาสตร์หนึ่ง ซึ่งได้ดำเนินการไปตามกรอบ การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ในลักษณะของ On the job training ซึ่งกรอบการดำเนินงานที่ถือเป็นการพัฒนาศักยภาพดังกล่าวได้แก่ กิจกรรมการพัฒนาโครงการวิจัย การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย การบริหารจัดการ NODE การพัฒนาศักยภาพผ่านเวที RC ภาคเหนือ หรือเวทีที่ทาง สกสว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) งานด้านธรรมาภิบาลท้องถิ่น จัดขึ้น รวมถึงการพัฒนาศักยภาพผ่านโครงการเยาวชนน่าน ซึ่งจัดโดยมูลนิธิสยามกัมมาจล ร่วมกับฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงการเชื่อมงานกับองค์กรภาคีต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก โดยการพัฒนาศักยภาพจะถูกกระจายบทบาทตามศักยภาพของเจ้าหน้าที่แต่ละคน ทั้งทางด้านการเป็นวิทยากรกระบวนการ การพัฒนาโจทย์วิจัย การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ชุมชน การเขียนรายงานโหนด รายงานการเงิน เป็นต้น

กระบวนการทำงานของโหนดน่าน ซึ่งในการลงพื้นที่หรือการทำกิจกรรมในแต่ละครั้ง จะมีการวางแผนการดำเนินงาน วางเป้าหมายการทำงานร่วมกัน (Before Action Review) รวมถึงภายหลังการดำเนินงานแต่ละกิจกรรมและในแต่ละเดือน จะมีการสรุปประเมินผลการพัฒนาศักยภาพ และการสรุปบทเรียน (After Action Review) ร่วมกับทีมงานที่ปรึกษา เพื่อให้เห็นความก้าวหน้า ปัญหา และอุปสรรค เพื่อวางแผนหาแนวทางออกร่วมกัน ถือเป็นการยกระดับการพัฒนาศักยภาพในกรณีนั้นๆ รวมถึงการเติมเต็มทักษะความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของคนทำงาน ทั้งในส่วนของเอกสาร หนังสือ วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้จะเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มทักษะการทำงานในแต่ละด้านอีกทางหนึ่ง

4.1.1 การพัฒนาศักยภาพผ่านการปฏิบัติงานจริง (On the job training)

การพัฒนาศักยภาพทีมงาน NODE น่าน ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” สามารถแสดงรายละเอียดการดำเนินงานได้ดังตาราง

ตารางแสดงกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ ระหว่างเดือน ตุลาคม 2552 - มีนาคม 2563 รวม 6 เดือน ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน”

ที่	ประเด็นเนื้อหาการพัฒนาศักยภาพ	อภิสิทธิ์	สุทธิรา	ดวงพร
1	การติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงาน NODE ให้ดำเนินงานตามแผนงาน / การจัดบทบาทหน้าที่ผู้ช่วยผู้ประสานงานฯ ตามศักยภาพเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านต่างๆ	/	/	/
2	ติดตามโครงการ	/	/	/
3	การบริหารจัดการ NODE / การเผยแพร่ความรู้ เป็นแหล่งค้นคว้าความรู้	/	/	/
4	งานเครือข่าย (JSN) ภาคเหนือ ติดตามความเคลื่อนไหวรายงานผล	/	/	/
5	การเชื่อมประสานความร่วมมือ และเชื่อมงานในพื้นที่ระหว่างพื้นที่ NODE กับ NODE	/	/	
6	การเชื่อมประสานกับองค์กรภาคีในพื้นที่จังหวัดน่าน	/	/	
7	การเชื่อมงานกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เช่น วิทยาลัยชุมชนน่าน มหาลัยชีวิต จ.น่าน มทร.ล้านนา น่าน มจร. น่าน ม.ราชภัฏ น่าน กศน.น่าน เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรมจังหวัดน่าน โรงเรียนมัธยม ฯลฯ	/	/	
8	การเชื่อมงาน และประสานงานตามนโยบายของรัฐ ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้อง	/	/	
9	การสนับสนุนการดำเนินกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	/	/	/

การเรียนรู้หรือการพัฒนาศักยภาพทีมงาน **NODE** ผ่านการปฏิบัติงานจริง ดังได้
เสนอในตาราง มีเป้าหมายสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1. การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติอย่างแท้จริง เพื่อยกระดับความสามารถในการ
ดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) เริ่มตั้งแต่ เทคนิคการเข้าชุมชน การวางตัว มารยาททางสังคม
ความสามารถในการใช้เครื่องมือให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และเนื้อหา การวิเคราะห์พื้นที่ การพัฒนา
โครงการ การติดตามโครงการ ทั้งระบบ ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวจะนำไปสู่ความเข้าใจในกระบวนการ
ทำงานอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน และจะเป็นผลให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุกชิ้นมีคุณภาพ สามารถนำ
ความรู้ไปจัดการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนได้อย่างแท้จริง ขณะเดียวกันทีมงานโหนดก็จะได้พัฒนา
ศักยภาพในแต่ละด้านไปพร้อมๆกัน โดยผ่านการเรียนรู้จากพี่ๆและเรียนรู้จากชุมชน รวมถึงโจทย์วิจัยที่
มีความหลากหลาย

2. การพัฒนาทักษะความสามารถในการบริหารจัดการสำนักงาน งานหลักที่เน้น
คือ การจัดการระบบเอกสาร ข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้น ให้จัดเก็บเป็นระบบ สามารถค้นหาและนำไปใช้
ประโยชน์ได้สะดวก รวดเร็ว ทั้งในระบบเอกสาร และระบบไฟล์ข้อมูล รวมถึงทักษะการจดบันทึกข้อมูล
ภาคสนามตลอดจนการสื่อสารการทำงานโหนดให้สังคมภายนอกได้รับรู้ ผ่านช่องทางสื่อสารต่างๆ

3. การพัฒนาศักยภาพความสามารถด้านการจัดการความรู้ การเป็นกระบวนการ
การสร้างพลังกลุ่ม การจับประเด็น การตั้งคำถาม (**กว้าง กระชับ ลงลึก ช้อน เชื่อมโยง**)

กว้าง หมายถึง การชวนพูดชวนคุยในเรื่องราวต่างๆที่อยู่ในชุมชน เช่น การ
ทำงาน การทำมาหากิน ครอบครัว ชุมชน ความสัมพันธ์ ซึ่งการชวนคุยแบบเป็นกันเอง จะทำให้เกิด
ความสนิทสนมคุ้นเคยกันมาก และขณะเดียวกันชาวบ้านก็จะถามตอบเราได้ด้วย ซึ่งถือเป็นการสร้าง
บรรยากาศที่ดีในการแลกเปลี่ยนพูดคุย จากนั้นจึงค่อยกระชับเข้าสู่ประเด็นที่สามารถลงลึกใน
รายละเอียดได้ หรือเป็นประเด็นร่วมของชุมชน ทั้งในส่วนของทุกซ์ – ทูทางสังคมในพื้นที่

กระชับ หมายถึง ในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน เราไม่สามารถที่จะไป
ชวนคุยถึงสถานการณ์บางอย่างได้โดยตรง หรืออาจจะพูดไปเรื่อย ๆ จนหาที่ลงไม่ได้และไม่ตอบโจทย์
เวทีการพูดคุย การพูดให้กระชับอยู่ในประเด็นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อมีการแลกเปลี่ยนพูดคุย
ร่วมกัน จะมีบางประเด็นหรือประโยคที่สำคัญ ที่เรามองเห็นว่าจะเป็นการระดมหรือเป็นประเด็นที่
สามารถจะเป็นประเด็นร่วมของคนในชุมชน ทั้งในส่วนของทุกซ์และทุนในพื้นที่ เราก็จะกระชับคำถามลง
ในประเด็นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ซึ่งที่ผ่านมามีการชวนคุยจนทำให้เกิดความกระชับ
ในเนื้อหาของบทสนทนาแลกเปลี่ยนจะช่วยให้เกิดเป็นประเด็นร่วม และทุกคนสามารถเห็นร่วมกันได้
มาก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาข้อเสนอโครงการ เพื่อให้เกิดการเห็นภาพร่วมกันของคนในชุมชน

ลึก หมายถึง ในระหว่างที่มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน มักจะมีบรรทัดหรือวลี
เด็ดที่จะเป็นทั้งส่วนของสถานการณ์หรือทุนที่ดีของชุมชน ที่เป็นประเด็นร่วมกัน ทีมพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่

เป็นคนตั้งคำถาม จะต้องจับประเด็นให้ได้ว่าอะไรคือสาระสำคัญของการพูดคุย เมื่อได้ประเด็นแล้ว จะต้องตั้งคำถามเพื่อลงลึกในรายละเอียด เพื่อที่จะได้เห็นในส่วนที่มีความละเอียดในประเด็นที่มีความคิดเห็นร่วมกัน ทั้งนี้การตั้งคำถามของพี่เลี้ยงจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียด และเห็นสถานการณ์ปัญหาที่แท้จริงได้ ดังนั้น ทักษะในการตั้งคำถาม การชวนพูด ชวนคิด ชวนคุย และการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างเป็นขั้น จึงเป็นคุณลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญของการเป็นพี่เลี้ยงนักวิจัย

ข้อ หมายถึง การสนทนาแลกเปลี่ยนในเวทีการวิเคราะห์ชุมชนในแต่ละครั้ง มักจะมีประโยคเนื้อหาที่สำคัญที่จะเป็นประเด็นให้เกิดการแลกเปลี่ยนในวงได้ กระบวนการหรือพี่เลี้ยงจะต้องชวนคำพูดนั้นๆ เพื่อเป็นคำถามในการถามต่อ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่หลากหลายและลงลึกในรายละเอียดให้มากที่สุด

เชื่อมโยง หมายถึง การจัดเวทีแต่ละครั้ง ย่อมมีความหลากหลายทางความคิด และคำพูด ดังนั้นบทบาทพี่เลี้ยงในฐานะที่เป็นคนชวนพูดชวนคุย จะต้องเชื่อมโยงคำพูดจากเวทีเสวนาในแต่ละประเด็น ให้มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ รวมถึงเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนกับสิ่งที่อาจจะพัฒนาต่อยอดเป็นโจทย์วิจัยต่อไป โดยทั้งนี้ จำเป็นที่จะต้องมีการขึ้นฟรึบชาร์ดการพูดคุยกัน ตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อให้เห็นกระบวนการพูดคุย และเนื้อหาประเด็นการพูดคุย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้เห็นประเด็นและสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น และเป็นการคิดเชื่อมโยงระหว่างความคิดของหลายๆ คน จนตกผลึกเป็นความคิดร่วมของคนในชุมชน โดยมีเครื่องมือที่จะช่วยทำให้เห็นภาพร่วมกันได้ คือ การเขียนเป็น MIND MAP STORY BOARD TIME LINE ฯลฯ ซึ่งจะช่วยทำให้ชุมชนมองปัญหา ครอบคลุมทุกมิติและมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งในบางครั้ง บางกรณี จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันผ่านงานวิจัย บางปัญหาอาจไม่จำเป็นต้องทำวิจัยก็ได้ เพราะมีหลายๆ ชุมชนที่ประสบกับปัญหาที่คล้ายกันและสามารถแก้ได้ และนำเอามาเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหของชุมชน และบางปัญหาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยหลายๆ ภาคส่วนเข้ามาช่วยแก้ไข หรือ ดำเนินงานทั้งในส่วนของการงานวิจัยและงานพัฒนาควบคู่กันไป ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุด คือ การมองปัญหาให้ทะลุและลงลึกในรายละเอียด รวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่เริ่มกระบวนการ ซึ่งจะช่วยให้เห็นเป้าหมายหรือธงที่ชุมชนอยากไปให้ถึง เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

นอกนั้นยังรวมถึง การเขียนแผนที่ความคิด (Mind Map) การเขียนฟรึบชาร์ด time line รวมถึงการแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการหนุนเสริมโครงการวิจัย การพัฒนาข้อเสนอโครงการ งานเครือข่ายภาคประชาสังคม รวมสามารถผลิตเอกสาร ผลิตสื่อความรู้จากการสรุปรายงานเชิงสังเคราะห์จากการประชุมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์

4. การพัฒนาขีดความสามารถในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานองค์กร
ภาคีต่างๆที่เกี่ยวข้องในประเด็นงาน ไม่ว่าจะเป็นในระดับพื้นที่ หรือนอกพื้นที่ ทั้งหน่วยงานรัฐ หรือ เอกชน เป็นการแสวงหาภาคีร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งทางไหนคนมีความตระหนักดี

ว่า การพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาในชุมชน/พื้นที่ จำเป็นที่จะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เข้ามามีบทบาทในการหุ้หนกระบวนการทำงานของชุมชน โดยอาศัยทักษะความรู้ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย มาเป็นเครื่องมือและแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

5. การพัฒนาด้านการปรับตัวกับการทำงานร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วย

5.1 เปิดใจเรียนรู้สิ่งใหม่ เมื่อต้องทำงานร่วมกับผู้อื่น แม้ว่าจะเป็นคนที่เราไม่คุ้นเคยมาก่อน เราก็ควรแสดงความเป็นมิตร เพื่อให้เขาอยากสอนงานเรา หรือทำงานร่วมกับเราด้วยความเต็มใจ หากเป็นไปได้ให้ใช้รอยยิ้ม เป็นตัวช่วยให้เรากล้าที่จะพูดคุยกับเพื่อนใหม่ และเปิดใจให้กว้าง อย่ามีอคติกับการเรียนรู้ บางคนจะรู้สึกว่าคุณเองก็มีความรู้ในงานที่ตัวเองทำอยู่แล้ว ทำไมจึงต้องไปเรียนรู้กับคนอื่นอีก ในการทำงานเป็นทีมเราต้องคิดว่าการทำงานร่วมกัน คือการแบ่งปันความรู้กัน ไม่ใช่การเอาความรู้มาอวดกัน หากเราเปิดใจให้กว้างเราจะได้รับความรู้ใหม่อีกมากมาย ซึ่งเราสามารถนำมาปรับใช้กับการทำงานของตัวเองได้ อีกทั้งการเปิดใจเรียนรู้สิ่งใหม่ ยังทำให้เราได้รับการยอมรับจากคนในทีมได้เร็วขึ้นด้วย

5.2 เรียนรู้และจดจำอย่างเป็นระบบ เมื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของทีม เราต้องพยายามเรียนรู้ว่าทีมของเรามีระบบการทำงานอย่างไร แล้วจึงค่อย ๆ จดจำ เรียนรู้อย่างเป็นระบบ ในเบื้องต้นเราอาจจะทำได้ไม่ดี เนื่องจากเพิ่งจะคุ้นเคยกับระบบ แต่ครั้งต่อ ๆ ไปเราต้องทำงานให้ดีขึ้นมากกว่าเดิม โดยพยายามจดจำให้มากที่สุด แต่ในการเรียนรู้งานนั้นควรทำอย่างเป็นระบบ ทำความเข้าใจก่อน แล้วจึงเรียบเรียงออกมาเป็นคำพูดของตัวเอง เราจะเข้าใจระบบการทำงานได้ง่ายขึ้น จากนั้นไม่นาน เราก็จะทำงานร่วมกับทีมได้ดีขึ้น

5.3 ยอมรับคำวิจารณ์ เมื่อเกิดความผิดพลาดในการทำงาน เราควรเปิดใจเพื่อยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์อันอาจจะเกิด คำวิพากษ์วิจารณ์การทำงานเกี่ยวกับการทำงานเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แต่ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะต้องการตำหนิเพื่อให้เราได้รับความอับอาย แต่เพราะต้องการให้เรารับรู้ข้อผิดพลาด เราจึงต้องเปิดใจให้กว้าง โดยไม่มีอคติ เพราะหากเรายังคงมีอคติเกิดขึ้นภายในใจ เราก็จะไม่สามารถทำงานได้ เพราะเราจะรู้สึกว่าเรากำลังโดนตำหนิ หรือคิดว่าเราทำงานได้ไม่ดี เราก็จะไม่สามารถเข้ากับทีมได้ สิ่งที่เราควรทำคือการยอมรับคำวิจารณ์ และนำมาปรับปรุงตัว เพื่อให้สามารถทำงานได้ดีขึ้น

5.4 ยอมรับความสามารถของคนอื่น การเชื่อว่าเราคือคนที่ทำงานเก่งที่สุด ดีที่สุด และมีความสามารถมากกว่าคนอื่น ๆ ภายในทีม จะทำให้เราเข้ากับทีมได้ค่อนข้างยาก เพราะเราจะไม่เชื่อว่าคนอื่นสามารถทำงานได้ดี หรืออาจจะทำงานผิดพลาดได้ หากเราคิดเช่นนั้น เราจะทำงานร่วมกับทีมไม่ได้ หากเราเป็นหัวหน้างาน เราก็จะรู้สึกว่าลูกน้องของเราทำงานไม่ดีเลยสักอย่าง ผิดพลาดตลอด ทั้ง ๆ ที่เขาเพิ่งจะทำงานได้ไม่นานเท่าไร ยังไม่ทันได้เห็นความสามารถทั้งหมดของเขา ก็กังวลไปก่อนแล้วว่าเขาอาจจะทำไม่ได้ เราควรปล่อยให้เขาได้ทำงานเสียก่อน แล้วค่อยดักเตือนทีหลัง หากเกิดความผิดพลาดในการทำงานเกิดขึ้น ในการทำงานเป็นทีม เราต้องเชื่อมั่นว่าคนอื่นทำงานได้ดี และมีความสามารถไม่ต่างจากเรา การทำงานเป็นทีมจึงจะราบรื่น

5.5 รับผิดเมื่อเกิดความผิดพลาด หากเราต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของความผิดพลาดในการทำงาน สิ่งแรกที่เราควรทำ คือการกล่าวคำขอโทษที่ทำให้ทีมได้รับการตำหนิ หรือเกิดความล่าช้าในการทำงาน อย่าตั้งต้นที่จะปฏิเสธ หรือโยนความรับผิดชอบให้คนอื่น เพราะเราจะสูญเสียความเชื่อถือจากคนในทีมได้ เราต้องยึดถ้อยยอมรับความผิดนั้น รับปากว่าจะแก้ไขความผิดพลาดนั้นอย่างไร และจะไม่ให้ความผิดเช่นนั้นเกิดขึ้นอีกในอนาคต เมื่อเราทำงานผิดพลาดไม่ต้องพยายามที่จะหาข้อแก้ตัว แต่ให้พยายามหาข้อแก้ไข เพื่อให้งานที่ผิดพลาดนั้นดีขึ้น แล้วจำไว้เป็นบทเรียนว่าอะไรที่ทำให้เกิดความผิดพลาด เราจะไม่ทำอีก เพียงเท่านี้เพื่อนร่วมทีมก็จะไวใจให้เราทำงานเช่นเดิม การทำงานเป็นทีมให้มีประสิทธิภาพต้องมาจากการเตรียมพร้อม และเริ่มต้นให้ดี ก้าวแรกที่มีนัยยะส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงาน หากเรามีความมุ่งมั่น เต็มใจที่จะเรียนรู้ และยอมรับความคิดเห็นของทีม เราก็จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับทีม แล้วทำงานร่วมกับองค์กรได้อย่างราบรื่นมากขึ้น

ดังนั้น โหนดนาน งวดที่ 1 จึงได้เน้นการเชื่อมงานกับภาคีเครือข่าย ทั้งในจังหวัดและส่วนกลาง ซึ่งในช่วงระยะแรก ได้มีการเชื่อมโยงการทำงานกับทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่าย ชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) โดยเป็นการเชื่อมงานภายใต้โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน มูลนิธิสยามกัมมาจล ภายใต้โครงการ Active Citizen โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน รวมถึงการเชื่อมงานประเด็นการศึกษา กับทางสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดน่าน (กศน.จ.น่าน) และสภาพัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน (พอช.น่าน) ภายใต้ยุทธศาสตร์และยุทธการ “รวมพลังดอกไม้หลากสีเพื่อเมืองน่านบ้านเกิด”

4.2 เวทีประชุมประจำเดือน ระหว่างทีมงานและที่ปรึกษา

ภายหลังการดำเนินงานแต่ละกิจกรรมหรือแต่ละเดือน จะมีการสรุปประเมินผลการดำเนินงาน และการสรุปบทเรียน (After Action Review) เพื่อให้เห็นความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรค เพื่อวางแผนหาแนวทางออกร่วมกัน ซึ่งในช่วงระยะที่ 1 ภายใต้โครงการ โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” ตั้งแต่วันที่ ตุลาคม 2562 – เดือนมิถุนายน 2563) ได้มีการจัดประชุมประจำเดือน ดังนี้

ครั้งที่	วัน เดือน ปี	ประเด็นการประชุม
1	10 ตุลาคม 2562	- การทบทวนบทเรียนการทำงานในปี 2562 และแนวทางการดำเนินงานของ NODE น่าน ในปีงบประมาณ 2563 - ทิศทางและยุทธศาสตร์การทำงานของ สกสว. / วช. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและโหนดนาน - การจัดการภาพรวม NODE น่าน (บทบาทหน้าที่รับผิดชอบ)

ครั้งที่	วัน เดือน ปี	ประเด็นการประชุม
		- โครงสร้างการทำงานของ NODE น่าน และทีมที่ปรึกษา - บทบาทหน้าที่การทำงานของทีมงานโหนดรายบุคคล - การติดตามงานงานวิจัยชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดน่าน - การขึ้นโครงการในปี 63 ภายใต้การทำงานในร่มของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่มุ่งเน้นการสร้างการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีในพื้นที่ ภายใต้แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ และโครงการวิจัยสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ร่วมกับฝ่าย 4 (ฝ่ายชุมชนและสังคม) - การขยับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้ประเด็นที่ตอบสนองกับสถานการณ์ในพื้นที่ที่ตอบโจทย์การพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ - การเชื่อมงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน กศน.จ.น่าน สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดน่าน โครงการชลประทานน่าน โครงการขยายผลโครงการหลวง อ.แม่จริม สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 9 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีพื้นที่ดำเนินการวิจัย - การทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล /ฝ่ายชุมชนและพื้นที่(ฝ่าย 4) - พัฒนาโครงการวิจัยใหม่ในพื้นที่ จ.น่าน จำนวน 3 โครงการ - ติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยน่าน ปี 61 – 62 จำนวน 14 โครงการ
2	5 พฤศจิกายน 2562	- การดำเนินงานของโหนดน่าน ภายใต้สถานการณ์ใหม่ โดยเฉพาะการทำงานร่วมกับ วช.และการหนุนเสริมจาก สกสว. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น - การเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่จะนำผลการศึกษาวิจัยไปสู่การพัฒนา - รายงานความก้าวหน้าโครงการล่าช้าและการติดตามโครงการปกติ - สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของ สกสว.สู่กระทรวงใหม่
3	3 ธันวาคม 2561	- การพัฒนาข้อเสนอโครงการภายใต้การดำเนินงานของ วช. จำนวน 4 โครงการ - บทบาทการทำงานของทีมงาน NODE น่าน ภายใต้เงื่อนไขของ วช. - การติดตามโครงการ Ongoing จำนวน 14 โครงการ
4	7 มกราคม 2562	- บทบาทการทำงานภายใต้เฟลตฟอร์ม 4 การพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะการขึ้นโจทย์วิจัยใหม่ภายใต้การทำงานของ วช. - การหนุนเสริมการทำงานวิจัยชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน 14 โครงการ - การขับเคลื่อนงานด้านโครงการเยาวชนร่วมกับ SCB/ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น - ทิศทางการดำเนินงานวิจัยท้องถิ่นภายใต้การเปลี่ยนแปลงของ สกสว. - การเขียนรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยชุมชน

ครั้งที่	วัน เดือน ปี	ประเด็นการประชุม
5	7 กุมภาพันธ์ 2561	- การพัฒนาโครงการวิจัยในพื้นที่เป้าหมาย ปี 63 จำนวน 4 โครงการ - ทิศทางการขับเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ของ สกสว.และ วช. - การติดตามโครงการล่าช้าและโครงการปกติในปีงบประมาณ 2561-62 จำนวน 14 โครงการ (Ongoing) - การขับเคลื่อนงานร่วมกับภาคีเครือข่าย เช่น กศน.น่าน มูลนิธิสยามกัมมาจล
6	5 มีนาคม 2562	- ทิศทางการทำงานของ สกสว./งานวิจัยท้องถิ่นภายใต้งาน วช. - ทบทวนการผลการดำเนินงานระยะที่ 1 และวางแผนการทำงานระยะที่ 2 - การบริหารจัดการโหนด (งานขาขึ้น ขาลง แผนงาน การเงิน) - จัดส่งรายงานความก้าวหน้าโหนด/โครงการวิจัยชาวบ้าน - การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยน่าน ปี 63 ภายใต้ทำงานของ วช. - แนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของ สกสว. - แนวทางการหนุนเสริมของกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ภายใต้งาน วช.
7	10 เมษายน 2563	- การทำงานภายใต้สถานการณ์โรคโควิด – 19 กับการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยชุมชน จำนวน 14 โครงการ - การปิดโครงการวิจัยชุมชนให้เสร็จสิ้นภายในเดือนมิถุนายน 2563 - การพัฒนาข้อเสนอโครงการใหม่ จำนวน 4 โครงการ ภายใต้ประเด็นการจัดการทรัพยากร การจัดการน้ำ ความมั่นคงทางอาหาร เศรษฐกิจชุมชน
8	14 พฤษภาคม 2563	- การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยชุมชน ให้ทันเดือนมิถุนายน 2563 - สถานการณ์โรคโควิด -19 กับพันธกิจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น - การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยใหม่
9	5 มิถุนายน 2563	- ปิดโครงการวิจัยชุมชน จำนวน 14 โครงการพร้อมสรุปรายงานการเงิน RU ให้เสร็จทันในวันที่ 15 มิถุนายน - การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยปี 2563 ให้ทันในวันที่ 15 มิถุนายน และเข้าวงพิจารณาในวันที่ 22 มิถุนายน 2563 ผ่านโปรแกรม ZOOM

สาระสำคัญในการประชุมประจำเดือนของ NODE มีกรอบการประชุมดังนี้

1. แนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้สถานการณ์ปัญหาของน่านและภายใต้กรอบยุทธศาสตร์โหนด ยุทธศาสตร์ชาติ แผนฯ 12 แผนฯ 20 ปี และ SDG รวมถึงยุทธศาสตร์ของ สกสว. วช.
2. ยุทธศาสตร์การทำงานของโหนดน่าน และยุทธศาสตร์ของ สกสว. โดยเฉพาะการขับเคลื่อนงานด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ การลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ รวมถึงการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้านชุมชนและพื้นที่ คือ การนำกระบวนการ วิธีการ องค์ความรู้ การเปลี่ยนแปลง การเสริมพลังอันเป็นผลกระทบที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น พื้นที่ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์การขยายผลต่อชุมชน ท้องถิ่นและสังคมอื่น
3. การขับเคลื่อนงานเชิงประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและคามมั่นคงทางอาหาร การจัดการน้ำ เพื่อสร้างพื้นที่รูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่านและการต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบ และเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น
4. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ ภัยจากนโยบายรัฐ การท่องเที่ยว การจัดการน้ำ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ร่วมกับ กศน.จังหวัดน่าน รวมถึงการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ในประเด็นการทำงานเกี่ยวกับโครงการเยาวชน ซึ่งถือว่าเป็นการทำงานร่วมกันภายใต้ความเชื่อร่วมกันที่ว่า การทำงานกับเด็กเยาวชนถือการสร้างรากฐานให้กับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเด็กและเยาวชนถือเป็นหน่ออ่อนที่กำลังเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต รวมถึงการขับเคลื่อนโครงการ สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ร่วมกับฝ่ายชุมชนและพื้นที่ (ฝ่าย 4)
5. รายงานความก้าวหน้าของประเด็นงานที่รับผิดชอบ เช่น ทำอะไรบ้าง ผลเป็นอย่างไร และปัญหาอุปสรรคคืออะไร แนวทางแก้ไขที่คิดไว้คืออะไร และต้องการหนุนเสริมหรือความช่วยเหลือเรื่องใด เป็นต้น
6. รายงานภาพรวมการทำงานของ NODE โดยผู้ประสานงาน/แจ้งเรื่องที่ควรทราบ และแบ่งบทบาทการดำเนินงานและตัวชี้วัดการดำเนินงาน
7. กำหนดบทบาทการทำงาน กรณีงานเร่งด่วน หรือ งานOngoing เช่น ติดตามโครงการล่าช้า การเชื่อมประสานองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการดำเนินงาน ตามยุทธศาสตร์และยุทธการ “รวมพลังดอกไม้หลากหลาย” เป็นต้น
8. รายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานของโครงการวิจัยชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการประชุมร่วมกับทีมที่ปรึกษา
9. การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ผ่านช่องทางสื่อสารมวลชน ทั้งรายการโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ และเวทีระดับต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดและระดับประเทศ
10. รายงานการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ด้านชุมชนและพื้นที่
11. ทิศทางและการปรับตัวของโหนด ต่อการเปลี่ยนแปลงการทำงานของ สกสว.และฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เข้าร่วมกับกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อววน.) และ

สกว. / วช. ซึ่งเป็นสิ่งที่ทีมงานโหนดเป็นกังวลและอยากเห็นจุดยืนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่จะมีการขยับงานวิจัยเพื่อคนเล็กคนน้อย คนชายขอบอย่างไร และการทำงานร่วมกับ วช. จะมีทิศทางการขับเคลื่อนแบบไหนและจะเป็นการตอบโจทย์ของชุมชนอย่างแท้จริงหรือไม่

12. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กำลังก้าวเข้าสู่ทศวรรษที่ 3 สิ่งที่เป็นความท้าทายใหม่ จึงน่าจะเป็นการแสดงศักยภาพของ “วิธีคิด/วิธีการแบบ CBR” ในการจัดการกับปัญหาความเหลื่อมล้ำว่า CBR จะสามารถจัดการได้หรือไม่ ได้มากน้อยเพียงใด ได้อย่างไรหรือได้แบบไหน ได้ในระดับใด

13. นอกจากงานวิจัยจะตอบโจทย์ของชุมชนแล้ว ยังต้องตอบโจทย์ในระดับประเทศ หรือการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม รวมถึงการพิสูจน์ตัวเองว่า ไม่ว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะอยู่ในสังกัดในหน่วยงานต่างๆ แต่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะต้องมีความเป็นตัวของตัวเองและต้องมีการเชื่อมสัมพันธ์กับหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งในระดับพื้นที่วิจัยและระดับนโยบาย

14. การทำงานวิจัยหลังสถานการณ์โรคโควิด – 19 ถือเป็นประเด็นใหม่ที่ต้องมีการปรับปรุงกระบวนการทำงานแบบใหม่ “CBR New Normal” ทั้งในการพัฒนาข้อเสนอโครงการ การติดตามหนุนเสริม การเชื่อมประสานงานกับภาคีเครือข่ายต่างๆ เพราะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในทศวรรษที่ 3 จำเป็นต้องมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ภายใต้ประเด็นโจทย์วิจัยนั้นๆ

4.3 การสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่

ทิศทางการเคลื่อนงานของโหนดนาน ภายใต้โครงการ Ongoing ที่ได้วางยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานอยู่ 3 ส่วน คือ

1) ติดตามงานโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ให้สามารถปิดโครงการได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด

2) การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) อย่างน้อย 8 เรื่อง โดยมีเป้าหมายทั้งในด้านการพัฒนา การสื่อสาร การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นต้น

3) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ โดยเฉพาะ ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนจังหวัดน่าน (กศน.น่าน) พัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน (พอช.) สำนักงานชลประทาน จังหวัดน่าน สำนักงานพัฒนาที่ดิน จ.น่าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน มูลนิธิรักเมืองน่าน ประชาคมนาน เป็นต้น ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) เศรษฐกิจชุมชน และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรมการบูรณาการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่

โดยในเบื้องต้นมี กศน.จ.น่าน สำนักงานพัฒนาที่ดิน จ.น่าน โครงการชลประทานน่าน พอช.น่าน ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการทำงานขององค์กร โดยได้ประสานมายังโหนดนาน เพื่อไปให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และได้ลงพื้นที่เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการ ดังนี้

กศน.จังหวัดน่าน ได้มีการดำเนินการร่วมกัน ตั้งแต่ปี 2560 จนถึงปัจจุบัน (ปี 2563) โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ ซึ่งได้รับการสนับสนุนของ ผอ.กศน.จังหวัดน่าน ได้ลงพื้นที่ร่วมกับคณะครู กศน. อ.นาหมื่น อ.น่าน อ.เวียงสา อ.เมือง อ.แม่จริม อ.สันติสุข อ.บ้านหลวง อ.สองแคว อ.เชียงกลาง และ อ.เฉลิมพระเกียรติ ซึ่งปัจจุบันมีพื้นที่ดำเนินการวิจัยร่วมกับ กศน. จ.น่าน จำนวน 14 โครงการ

นอกจากนี้ยังได้มีการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ทั้งในเรื่องการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชน เครื่องมือ MIND MAP กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้กับบุคลากรของ กศน. จ.น่าน

พอช.น่าน ได้ลงพื้นที่อำเภอนาน้อย ในการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลน้ำตก ตำบลศรีสะเกษและตำบลบัวใหญ่ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปลูกพืชผักเกษตรอินทรีย์เพื่อทดแทนการปลูกข้าวโพด สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่หันหลังให้การปลูกพืชเชิงเดี่ยว

โครงการขยายผลโครงการหลวง อ.แม่จริม ได้ดำเนินงานร่วมกันภายใต้โครงการวิจัย แนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร บ้านบอน บ้านก้อ บ้านฝาย ต.แม่จริม อ.แม่จริม จ.น่าน ซึ่งการดำเนินงานวิจัยดังกล่าว ทางเจ้าหน้าที่โครงการขยายผลโครงการหลวง อ.แม่จริม ได้เข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมวิจัย และร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการ เช่น การจับ GPS การวัดปริมาณน้ำ การตรวจสอบคุณภาพน้ำ หรือการสำรวจฐานทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการร่วมกันดังกล่าวจะมีส่วนสำคัญที่ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์ และร่วมเรียนรู้ไปด้วยกัน ผ่านการปฏิบัติจริง โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือ การร่วมกันเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน ภายใต้การทำงานร่วมกันแบบบูรณาการในพื้นที่

สำนักงานชลประทานน่าน ได้ดำเนินการร่วมกันตั้งแต่ปี 2553 ภายใต้โครงการชลประทานเพื่อท้องถิ่น ซึ่งถึงแม้ปัจจุบันโครงการวิจัยร่วมดังกล่าว จะสิ้นสุดโครงการแล้ว แต่ได้มีการสรุปบทเรียนและถอดบทเรียนร่วมกัน และมีการประสานความร่วมมือกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งในด้านงานวิจัยและการพัฒนา รวมถึงการยกระดับการทำงานไปสู่เชิงนโยบายของโครงการชลประทานน่านต่อไป

ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) นอกจากนั้นยังได้มีการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกับฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ในประเด็นสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ภายใต้โครงการ แนวทางสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและกลไกเฝ้าระวังการทุจริตคอร์รัปชัน โดยชุมชนมีส่วนร่วม อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยมีพื้นที่เป้าหมายจำนวน 3 ตำบล คือ ตำบลดงพญา ตำบลภูฟ้า และตำบลบ่อเกลือใต้ ซึ่งในปี 2560

ได้มีการดำเนินงานในระยะที่ 1 โดยเป็นระยะของการสืบค้นข้อมูลสถานการณ์และผลกระทบที่มีผลต่อปัญหาคอร์รัปชันในพื้นที่ ส่วนในปีที่ 2 ประจำปีงบประมาณ 2562 ได้มีการขยับงานหรือยกระดับที่มีความชัดเจน ทั้งในส่วนของการรวบรวมการและเนื้อหา เพื่อเป็นการตอบโจทย์ชุมชนที่จะนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมใหม่ คือ วัฒนธรรมการต่อต้านคอร์รัปชันทุกรูปแบบ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนั้นในปีงบประมาณ 2562 ฝ่าย 4 ร่วมกับฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และมูลนิธิสยามกัมมาจล ยังได้มีการขับเคลื่อนงานเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน ร่วมกันอีกทางหนึ่ง

มูลนิธิสยามกัมมาจล การขยับการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเยาวชน จังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี 2557 - 2560 มีกลุ่มเยาวชนในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน 48 กลุ่ม เข้าร่วมโครงการ โดยกระจายอยู่เกือบทุกอำเภอของจังหวัดน่าน ส่วนในปี 2562 - 2563 มีน้องๆเยาวชนเข้าร่วมโครงการวิจัย จำนวน 10 โครงการ ในการขับเคลื่อนงานเยาวชนสู่ปีที่ 4 ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งโครงการที่ได้สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในส่วนของคนเจ้าหน้าที่โครงการ พี่เลี้ยงพื้นที่ กลุ่มน้องๆ เยาวชน รวมถึงชาวบ้านหน่วยงานในพื้นที่ที่ได้สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ภายใต้โจทย์เล็กๆตามพลังศักยภาพและความสามารถของน้องๆ แต่สิ่งที่สัมผัสได้ คือ พลังการเรียนรู้ร่วมกันของเยาวชนน่าน ที่อยากเห็นความรุ่งเรืองภายใต้คำว่ารากเหง้าชุมชนและสำนึกพลเมือง

รายการ ๑ ในพระราชดำริ ทางช่อง 9 อสมท. ได้มีการติดตามการดำเนินงานโครงการวิจัย ประเด็นการจัดการน้ำในพื้นที่อำเภอแม่อุ้ม ตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการ จนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยในปัจจุบัน ได้มีการเผยแพร่ทางโทรทัศน์ไปแล้ว จำนวน 6 ตอน

สถานีวิทยุโทรทัศน์ Thai PBS ได้มีการติดตามการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน และได้มีการบันทึกเทปรายการและได้เผยแพร่ทางโทรทัศน์ จำนวน 10 เรื่อง ทั้งประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ เศรษฐกิจชุมชน เกษตรสัมพันธ์ เป็นต้น

ฉะนั้นการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้ภาระงาน Ongoing จึงเป็นลักษณะของการต่อยอดงานวิจัยเดิมและในพื้นที่เดิมเพื่อสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการแก้ไขปัญหา และการยกระดับการทำงานภายใต้ประเด็นสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ โดยเฉพาะประเด็นการจัดการน้ำโดยชุมชน ซึ่งถือเป็นประเด็นร่วมของคนในพื้นที่ ซึ่งการดำเนินการที่ผ่านมา ยังเป็นการขับเคลื่อนในระดับหมู่บ้าน ทำให้ไม่มีพลังพอ รวมถึงเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนและนอกพื้นที่ และงานวิจัยที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดน่านในเชิงพื้นที่ ได้เน้นการทำงานที่เชื่อมโยงกับภาคีเครือข่าย เช่น กศน.จ.น่าน ชลประทานจังหวัดน่าน โครงการขยายผลโครงการหลวง ทั้งนี้ ในการดำเนินงานของโหนดน่าน ได้กำหนดตัวชี้วัดการทำงานไว้ 3 ส่วน คือ 1. เกิดคนในพื้นที่ ที่สามารถอธิบายวิเคราะห์ปัญหาของตนเองได้ นักวิจัยท้องถิ่นรู้จักหมู่บ้าน ชุมชน วิถีวัฒนธรรม อาชีพ ฐานทรัพยากรของตัวเองได้ 2. เกิดความรู้ท้องถิ่น (ภูมิ

ปัญหาด้านต่าง ๆ) ตามวัตถุประสงค์ และ 3 เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ มีพืชทดแทน มีอาชีพที่สัมพันธ์กับป่า เป็นต้น

การสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน จึงให้น้ำหนักในขั้นตอนของการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยที่จะตอบโจทย์ของชุมชนและเมืองน่าน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างพื้นที่ต้นแบบให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การจัดการน้ำ เกษตรกรรมยั่งยืน และความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะการขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด ยางพารา รวมถึงภัยคุกคามที่มาพร้อมกับกระแสการท่องเที่ยว และการขยับงานด้านพืชทดแทนข้าวโพด เช่น การปลูกพืชแบบผสมผสานหรือเกษตรประณีต เป็นต้น รวมถึงการประสานงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่านและภาคีเครือข่ายที่เข้ามาทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญในเรื่องของการสื่อสารในระดับต่าง ๆ ทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่ชุดความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้สังคมภายนอกได้รับรู้และถือเป็นการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์อีกทางหนึ่ง

4.4 การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย (Ongoing)

โครงการวิจัยที่อยู่ในช่วงของการติดตามของ NODE น่านในปีงบประมาณ 2561 -2562 มีจำนวนทั้งสิ้น 14 โครงการ สามารถจำแนกโครงการได้ดังต่อไปนี้

4.4.1 โครงการประจำปีงบประมาณ 2561 ปัจจุบันกำลังดำเนินการปิดโครงการ

จำนวน 7 โครงการ คือ

ที่	ชื่อโครงการ	สถานะโครงการ	ระดับความวิกฤต			การติดตาม
			มาก	กลาง	น้อย	
1	ระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านม่วงเห็ง ต.อ่ายนาโหลย อ.เวียงสา จ.น่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (อภิสิทธิ์)
2.	การสร้างคุณภาพน้ำประปาที่เหมาะสมกับการอุปโภคบริโภคของชุมชนบ้านนาซาว หมู่ 1 ตำบลนาซาว อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (ดวงพร)
3.	การค้นหาระบบการผลิตพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่บ้านป่าเปือย หมู่ที่ 4 ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (สุทธิดา)

ที่	ชื่อโครงการ	สถานะโครงการ	ระดับความวิกฤต			การติดตาม
			มาก	กลาง	น้อย	
4.	การจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์เผ่าลัวะ บ้านราษฎร์รัฐพัฒนา ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (สุทธิรา)
5.	การปรับปรุงคุณภาพเพื่อเพิ่มผลผลิตเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านหล่ายหนอง หมู่ 9 ตำบลสถาน อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (สุทธิรา)
6.	วิถีคนชายแดนและการปรับตัวสู่สังคมและเศรษฐกิจไร้พรมแดนของชุมชนบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (ดวงพร)
7.	การสร้างระบบการจัดการน้ำให้เพียงพอต่อภาคการเกษตร ของชุมชนลุ่มน้ำแม่จริม บ้านบอน บ้านฝาย บ้านก่อ หมู่ 1-3 ตำบลแม่จริม อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (อภิสิทธิ์)

4.4.2 โครงการประจำปีงบประมาณ 2562 จำนวน 7 โครงการ คือ

ที่	ชื่อโครงการ	สถานะโครงการ	ระดับความวิกฤต			การติดตาม
			มาก	กลาง	น้อย	
1	โครงการ การบริหารจัดการแหล่งน้ำห้วยจ๊วกและห้วยสาขา เพื่อการเกษตร โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน บ้านนายาง หมู่ 7 บ้านนาหวาย หมู่ 8 บ้านห้วยทุ่ง หมู่ 9 บ้านป่าคำ หมู่ 11ตำบลบ่อแก้ว อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (อภิสิทธิ์)
2.	โครงการ “แผนบูรณาการบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำห้วยสาส์ก – แม่สาคร เพื่อ	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (อภิสิทธิ์)

	การเกษตร อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน					
3.	โครงการฟื้นฟูตลาดชุมชนสู่การสร้างเศรษฐกิจฐานราก บ้านห้วยน้ำอุ่น หมู่ที่ 1 ตำบลอ่าวนาโหล อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (อภิสิทธิ์)
4.	โครงการ “การจัดทำแผนการจัดการลำน้ำมางแบบบูรณาการ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน”	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (สุทธิรา)
5.	โครงการ “การจัดการระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ละบ้านห้วยฟ่าน ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน”	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (สุทธิรา)
6.	โครงการ “การฟื้นฟูแหล่งน้ำต้นทุนลำน้ำแม่จริมและลำห้วยสาขาให้เพียงพอต่อการเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำแม่จริม ตำบลหนองแดงและตำบลหมอมือง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (ดวงพร)
7.	การเพิ่มช่องทางการตลาดสำหรับสินค้าเกษตรชุมชนบ้านผาหลัก หมู่ที่ 3 ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน	ปิดโครงการสมบูรณ์				โหนดน่าน (สุทธิรา)

4.4.3 ขั้นตอนการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.เดิม) งาน Ongoing

การติดตามสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน (งานOngoing) แบ่งการติดตามใน 2 ลักษณะ คือ

- 1) การติดตามโครงการวิจัยที่ล่าช้ากว่ากำหนด (โครงการล่าช้า)
- 2) การติดตามโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ (โครงการปกติ)

ซึ่งการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ทั้ง 2 ประเภท มีรายละเอียดและขั้นตอนการติดตาม ดังนี้

1. การติดตามโครงการล่าช้า

■ ลงพื้นที่หมู่บ้าน / ชุมชน เพื่อทำความเข้าใจกับทีมวิจัยและชาวบ้าน เพื่อชี้แจงผลการดำเนินงานของโครงการวิจัย ที่ไม่ได้เป็นไปตามเงื่อนไขและช่วงระยะเวลาในการดำเนิน

กิจกรรมโครงการวิจัย ทั้งนี้โครงการล่าช้ามีปัจจัยหลายๆ อย่างเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในเรื่องของการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการวิจัย ทีมวิจัย การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไม่เป็นตามกรอบแผนงานที่ได้วางไว้ การวางแผนการทำกิจกรรมไม่สอดคล้องกับปฏิทินทางการผลิต หรือช่วงระยะเวลาของคนในชุมชน รวมถึงความรับผิดชอบหน้าที่ของทีมวิจัย เป็นต้น ทำให้เกิดโครงการล่าช้า หากแต่ในปัจจุบันโครงการล่าช้าดังกล่าว ทางศูนย์ประสานงานวิจัย จ.น่าน ได้ลงพื้นที่ติดตามและสามารถปิดโครงการได้ โดยอาศัยความร่วมมือกันทั้ง 2 ฝ่าย โดยเล็งเห็นผลกระทบและผลที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน

■ ประชุมร่วมกับทีมวิจัย เพื่อสอบถามความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ทั้งข้อติดขัด ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ที่ไม่สามารถดำเนินงานได้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ โดยกระบวนการประชุมที่นั่น เป็นการพูดคุยถึงภาพรวมของปัญหาทั้งหมด และนำมาจัดเรียงลำดับของปัญหาว่าติดขัดในขั้นตอนใด ใครควรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาและร่วมกันดำเนินการแก้ไขในสิ่งที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การพูดคุยต้องอาศัยการพูดคุยที่เป็นเหตุเป็นผล เพราะในแต่ละพื้นที่ก็มีปัญหาที่แตกต่างกันออกไปตามเหตุและปัจจัย ดังนั้น สิ่งทีฟี่เลี้ยงต้องคำนึงก็คือการสร้างคามเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับทีมวิจัย ว่า เราสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ ขอเพียงทีมวิจัยมีความร่วมมือกันและเริ่มแก้ไขไปตามกรอบที่วางแผนไว้ร่วมกันและค่อยก้าวเดินไปที่ละขั้น ซึ่งสามารถที่แก้ไขได้ นอกจากนั้นการเติมเต็มกำลังใจให้กันและกันก็ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะในความเป็นจริงแล้วชาวบ้านหรือทีมวิจัยมีความรู้และความสามารถในการทำวิจัย หากแต่จะติดขัดในเรื่องของการเขียนรายงาน การสรุปประเด็น การคิดวิเคราะห์ตามหลักวิชาการ ซึ่งฟี่เลี้ยงต้องคอยเติมเต็มตรงจุดนี้ให้ได้ และคอยให้กำลังใจและพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย เพื่อให้เป็นผู้ที่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาหรือทำงานวิจัยจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้

■ หาทางออกร่วมกัน เพื่อให้โครงการวิจัยสามารถปิดโครงการวิจัยได้ รวมถึงความสมบูรณ์ของเนื้อหาการวิจัยและเอกสารการเงิน ที่สามารถตรวจสอบได้ นั่นคือเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของงานวิจัย เพราะงานวิจัยต้องอาศัยชุดข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้น ในช่วงระหว่างของการทำวิจัย ความสำเร็จและความล้มเหลว ถือเป็นบทเรียนสำคัญ ทั้งทีมวิจัยและฟี่เลี้ยง ที่จะต้องนำมาปรับใช้ในการดำเนินงานและการดำเนินชีวิต เพราะความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ไขได้ หากเริ่มต้นกระทำ

■ ลงมือปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างฟี่เลี้ยงและทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์และสามารถปิดโครงการได้ โดยอาศัยแผนปฏิบัติงานร่วมกันและดำเนินงานตามแผนงานที่ได้วางไว้

■ สรุปผลการศึกษาวิจัย และเป็นบทบาทหน้าที่ของฟี่เลี้ยง ที่คอยให้คำปรึกษา ในด้านการเขียนรายงานวิจัยและการทำเอกสารการเงิน ทั้งนี้เนื่องจากงานวิจัยเกือบทุกพื้นที่ จะมีปัญหาในเรื่องของการเก็บข้อมูล การสรุป การวิเคราะห์ข้อมูล และนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ แล้วมาเขียนเป็นรายงานตามกรอบที่กำหนดไว้ โดยปกติแล้วทีมวิจัยสามารถเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านข้อมูล การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แต่ไม่สามารถที่จะนำเอาข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นมาเขียนเป็นตัวหนังสือ ในรายงานวิจัยได้ ส่วนใหญ่จะพบปัญหาในกลุ่มทีมวิจัยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งไม่สามารถที่จะอ่านออกเขียนได้ แต่เป็นนักเล่าเรื่องได้ดี ดังนั้นการแก้ไข้ปัญหา จำเป็นที่จะต้องมีการพูดคุยและเล่าเรื่องราวต่าง

ๆ ของการทำวิจัย แล้วบันทึกคำพูดต่าง ๆ ลงในเครื่องบันทึกเทปและนำมาแกะ แล้วพิมพ์เป็นตัวหนังสือ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องอาศัยระยะเวลาสักนิดหนึ่ง แต่สิ่งที่ได้กลับคืนมา คือ ชุดความรู้ที่เป็นจริง และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านหรือทีมวิจัย ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมในทุกกิจกรรม ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงของการดำเนินงาน ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก ในการนำมาวิเคราะห์ แต่สิ่งที่สำคัญก็คือการค้นหาทีมวิจัย ที่จะมาเป็นผู้เก็บบันทึกข้อมูลและพัฒนาศักยภาพบุคคลนั้น ให้สามารถที่จะบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ได้และสามารถที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยได้

- ตรวจสอบความถูกต้องของรายงานวิจัย ตั้งแต่กระบวนการเก็บข้อมูล ผลการศึกษาวิจัย สรุป/อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งต้องสามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ และความถูกต้องของเอกสารการเงิน

- จัดพิมพ์รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พร้อมเอกสารการเงิน เพื่อนำเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- ถอดบทเรียนการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่และพี่เลี้ยงฯ ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มวิเคราะห์พื้นที่ การพัฒนาโจทย์วิจัย ช่วงดำเนินงานวิจัยและหลังเสร็จสิ้นงานวิจัย ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุปบทเรียนในการทำงาน ทั้งกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย การติดตามหนุนเสริม ตลอดจนปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จและไม่สำเร็จและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของพี่เลี้ยงและทีมวิจัย ที่จะได้นำไปปรับใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิต

- พัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุมชน ในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดกลุ่มข้อมูล และการเขียนรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การติดตามโครงการวิจัยปกติ

- ลงพื้นที่หมู่บ้าน / ชุมชน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมกับทีมวิจัย ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนงานที่ได้วางไว้

- ติดตามหนุนเสริมและให้กำลังใจ กับทีมงานวิจัยชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต้องเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งที่มีโอกาส เพราะจะได้ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาการของทีมวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของพี่เลี้ยงและทีมวิจัย ทั้งในเรื่องของการดำเนินงานวิจัยและการติดตามหนุนเสริม หากพบว่าโครงการกำลังประสบปัญหาและจะได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ ก่อนที่ปัญหาจะบานปลาย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการงานวิจัยและขอบเขตระยะเวลาตามที่กำหนดไว้

- ให้ความรู้ในเรื่องการออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลและการบันทึกข้อมูล
- จัดฝึกอบรมในด้านการเขียนรายงานวิจัยให้กับนักวิจัยชุมชน
- แนะนำการจัดการเอกสาร ทั้งเอกสารการเงินและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ติดตามรายงานความก้าวหน้าและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อให้เป็นไปตามกรอบระยะเวลาและกรอบงบประมาณ

- ในปีงบประมาณ 2562 ได้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานของ สกว. และฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เปลี่ยนเป็น สำนักงานคณะกรรมการ

ส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และไม่มีฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่ได้ย้ายไปอยู่ร่วมกับสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ทำให้โครงการวิจัยในปีงบประมาณ 2561 -2562 ที่กำลังดำเนินการอยู่ ต้องมีการเร่งปิดโครงการ เพื่อให้ทันในการส่งมอบงานใหม่ให้กับ วช. ทำให้การดำเนินงานมีความเร่งรีบ ประกอบกับในช่วงเดือนมกราคม 2563 เป็นต้นมา สถานการณ์การแพร่กระจายของโรคโควิด – 19 ทำให้การขับเคลื่อนงานในพื้นที่ยิ่งซับซ้อนไปอีก เนื่องจากไม่สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ได้อย่างเต็มรูปแบบ ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนการทำงานใหม่ เพื่อให้สามารถปิดโครงการได้และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งงานด้านประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล แต่ทั้งนี้จำเป็นต้องมีการขอขยายเวลาออกไป เพื่อให้งานบรรลุผล และสามารถดำเนินงานตามแผนกิจกรรมที่ได้ตั้งไว้ เพราะในช่วงระยะเวลาที่ 2 ถือเป็นช่วงที่จะต้องนำเอาชุดความรู้จากงานวิจัย ระยะที่ 1 มาทดลองปฏิบัติเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ทำให้ต้องมีการปรับแผนงานใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเกิดโรคระบาดและทันต่อการปิดโครงการที่มีไว้ในสัญญางานวิจัย

4.5 การร่วมเวทีการประชุมต่าง ๆ ของ NODE น่าน

การเข้าร่วมการประชุมต่าง ๆ ของ NODE เป็นบทบาทหนึ่งในการทำงานในพื้นที่ ซึ่งบทบาทของ NODE จะมีหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนความรู้นานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งการสนับสนุนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้เครื่องมือ CBR ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” สามารถสรุปผลการร่วมเวทีต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางแสดงการเข้าร่วมในกิจกรรมประชุม / เสวนา / เวที / อื่น ๆ ของ สกสว.และของภาคีทุกภาคส่วนของ Node น่าน ดังนี้

เดือน	รวม (ครั้ง)	จัดโดย สกสว.				จัดโดย ภาคีความร่วมมือต่าง ๆ			
		รวม	ประเทศ	ภาค	จังหวัด	รวม	ประเทศ	ภาค	จังหวัด
ตุลาคม	1	-	1	-	-			-	
พฤศจิกายน	2		1				1		
ธันวาคม	1			1					
มกราคม	1				1				
กุมภาพันธ์	1		1						
มีนาคม	2	-	1	1	-		-	-	
เมษายน									2
พฤษภาคม									3
มิถุนายน									2
รวม	15		3	2	8	1	1		7

การเข้าร่วมกิจกรรมเวทีต่าง ๆ ของ NODE น่าน เพื่อการจัดการความรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย ในช่วงตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2562 – มิถุนายน 2563) มีทั้งหมด 15 ครั้ง (เป็นเวทีที่นอกเหนือจากแผนงานปกติของ NODE) ซึ่งแยกตามรูปแบบของกิจกรรมเวที ดังนี้

1. เป็นเวทีที่จัดโดย สกสว. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กิจกรรมหลักๆ ได้แก่ เวทีประชุม RC ภาคเหนือ งานวางแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับประเทศ ทิศทางการก้าวเข้าสู่การทำงานกับ วช. และเวทีสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน จัดโดยฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) งานโครงการชลประทานเพื่อท้องถิ่น (การถอดบทเรียนการทำงาน ร่วมกับ สกสว. กปร.และกรมชลประทาน) เป็นต้น จำนวนทั้งสิ้น 8 ครั้ง

2. เข้าร่วมเวทีการประชุมของหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในระดับประเทศ เช่น เวทีพลังเยาวชน (Active citizen) จัดโดยมูลนิธิสยามกัมมาจล

4.6 สรุปผลการดำเนินงานภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน”

ภารกิจหลัก (ยุทธศาสตร์การ พุ่งเป้า)	ประเด็น ขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย (ภาคี)	กลุ่มเป้าหมายพื้นที่
• ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนา กลไกการขับเคลื่อน	การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) ความ มั่นคงทางด้าน อาหาร	ชาวบ้านในพื้นที่อำเภอแม่จริม อำเภอ เฉลิมพระเกียรติ อำเภอเวียงสา อำเภอ เมือง อำเภอสองแคว ภาคี กศน.น่าน พด. พอช.น่าน อปท.ในพื้นที่	ชาวบ้านในพื้นที่ อำเภอเฉลิมพระ เกียรติ อำเภอแม่จริม อำเภอเวียงสา อำเภอสองแคว อำเภอเมือง
• ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนา กลไกการขับเคลื่อน	การจัดการน้ำ	ชาวบ้านในพื้นที่ใน อ.แม่จริม อ.เมือง อ.เวียงสา อำเภอนาหมื่น ภาคี ชลประทานน่าน กศน.น่าน พอช.น่าน พด.น่าน	ชาวบ้าน / กลุ่ม เกษตรกรในพื้นที่ อำเภอเฉลิมพระ เกียรติ อำเภอแม่จริม อำเภอเวียงสา อำเภอเมือง อำเภอนาหมื่น
• ยุทธศาสตร์การพัฒนาศัก ยภาพความรู้ ในปีงบประมาณ 2562 พุ่งเป้าในการสร้างองค์ความรู้ และการขยายผลองค์ความรู้ที่ เกิดจากการจัดการทรัพยากร และการจัดการน้ำ และความ มั่นคงทางอาหาร ในพื้นที่อำเภอ บ่อเกลือ	- เรื่องการจัดการ ป่า - เรื่องการจัดการ น้ำ - เรื่องการจัดการ ฐานอาหารเพื่อ ความมั่นคงทาง	บุคลากรทางการศึกษาของ กศน.น่าน ทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับ หมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ ชลประทานน่าน พอช.น่าน	คณะครู กศน . จังหวัดน่าน รวม 15 อำเภอ และเจ้าหน้าที่ ชลประทานน่าน พอช. น่าน และ เจ้าหน้าที่โครงการ ขยายผลโครงการ หลวง

ภารกิจหลัก (ยุทธศาสตร์การ พุ่งเป้า)	ประเด็น ขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย (ภาคี)	กลุ่มเป้าหมายพื้นที่
	อาหาร		
• ยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากรและเครือข่าย ในปีงบประมาณ 2562 พุ่งเป้าในการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง	Install กระบวนการ CBR	- กศน.จังหวัดน่าน (ตั้งแต่ครูในพื้นที่จนถึง ผอ.กศน.อำเภอ ผอ.จังหวัด) - พอช.น่าน - อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (ที่ต้องระบุ เพื่อให้เห็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่ชัดเจนขึ้น) -	คณะครู กศน.จังหวัดน่าน
ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการขับเคลื่อน	- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	- พอช.น่าน - ชลประทานน่าน - กศน.น่าน	- พื้นที่ อ.เฉลิมพระเกียรติ อำเภอแม่จัน อำเภอเมือง อำเภอเวียงสา
ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการขับเคลื่อน	- กลไกเกษตรกรอินทรีย์/เศรษฐกิจฐานราก/เศรษฐกิจการค้าชายแดน (AEC)	- ปราชญ์ชาวบ้าน - เกษตรกร (กลุ่มเกษตรกรปลอดภัย / เกษตรกรกลุ่มอินทรีย์)	- พื้นที่ อำเภอ นาน้อย อำเภอบ้านหลวง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอสองแคว
ยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์ความรู้ ในปีงบประมาณ 2562 จะพุ่งเป้าในการสร้างองค์ความรู้และการขยายผลองค์ความรู้ที่เกิดจากโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ เป็นต้น	- ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการน้ำ เป็นต้น	- คณะครู กศน. จ.น่าน - อุทยานแห่งชาติดอยภูคา - อุทยานแห่งชาติขุนน่าน - เครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน - เครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำแม่จัน - เครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำมาง - เครือข่ายชุมชนห้วยสาเล็ง -สาคร	พื้นที่ อ.บ่อเกลือ 4 ตำบล คือ ต.ดงพญา ต.บ่อเกลือใต้ ต.บ่อเกลือเหนือ ต.ภูฟ้า พื้นที่อำเภอแม่จัน อำเภอเมือง และอำเภอเวียงสา
ยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากรและเครือข่าย ในปีงบประมาณ 2562 จะพุ่งเป้าในการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง	Install กระบวนการ CBR	- จนท. อบต.ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ/แม่จัน/เมือง/เวียงสา - จทน. อุทยานแห่งชาติขุนน่านและดอยภูคา เป็นต้น - เครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน - เครือข่ายครู กศน.ในพื้นที่ จ.น่าน ที่มีโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ พื้นที่อำเภอแม่จัน พื้นที่อำเภอเมือง พื้นที่อำเภอเวียงสา พื้นที่อำเภอสองแคว พื้นที่อำเภอบ้านหลวง พื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ พื้นที่อำเภอสันติสุข

ภารกิจหลัก (ยุทธศาสตร์การ พุ่งเป้า)	ประเด็น ขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย (ภาคี)	กลุ่มเป้าหมายพื้นที่
			พื้นที่อำเภอห่ม พื้นที่อำเภอน้อย พื้นที่อำเภอบ้าน หลวง

4.7. บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน”

4.7.1 ความคาดหวังต่อวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

การดำเนินงานของ NODE ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” ถือว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งในด้านมิติงานวิจัยและมิติการพัฒนาและไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่วางไว้ กล่าวคือ

มิติเชิงวิจัย วิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว. บทเรียนที่สำคัญในมิติเชิงวิจัยของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ถือว่าเป็นไปตามยุทธศาสตร์และเป้าหมายที่วางไว้ กล่าวคือ การก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติจริงในพื้นที่ ทั้งในส่วนของทีมงานโหนดและทีมวิจัยชาวบ้าน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ถือได้ว่าโหนดน่าน ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในด้านองค์ความรู้เชิงเนื้อหา และ การบริหารจัดการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การบริหารจัดการเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหาร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ และเศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจชายแดน (AEC) ซึ่งเห็นได้จากโจทย์ข้อเสนอโครงการ ที่ชุมชนให้ความสำคัญในเรื่องฐานทรัพยากรธรรมชาติ มาเป็นอันดับต้น ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่องานวิถีชีวิต วิธีการผลิตของคนในชุมชน เป็นอย่างมาก รวมถึงประเด็นอื่น ๆ ที่เป็นประเด็นร้อนและทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

นอกจากนั้นในปีงบประมาณ 2563 ภายใต้งาน Ongoing ยุทธศาสตร์โหนดน่าน ที่ต้องการขยายงานด้านภาคีเครือข่ายการทำงานในพื้นที่จังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการขับเคลื่อนในเชิงประเด็นเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ โดยตั้งแต่ปี 60 จนถึงปัจจุบัน (ปี 63) ได้มีการขยายงานร่วมกับ กศน.จังหวัดน่าน พอช.จ.น่าน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดน่าน โครงการขยายผลโครงการหลวง พื้นที่จังหวัดน่าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามยุทธศาสตร์และยุทธการรวมพลังดอกไม้หลากหลาย ซึ่งการขยายงานภาคีเครือข่ายดังกล่าว ได้มีส่วนช่วยเกิดกระบวนการทำงานร่วมกัน ทั้งในมิติงานวิจัยและงานพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติมเต็ม

ข้อมูล ชุดความรู้ของแต่ละเครือข่าย ทำให้การดำเนินงานเป็นไปแบบก้าวกระโดด และเป็นระบบตัวคูณมากขึ้น โดยมีประเด็นการทำงานร่วมกันในระดับพื้นที่ คือ ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ ความมั่นคงทางอาหาร เกษตรอินทรีย์และเศรษฐกิจฐานราก

รวมถึงยังมีการประสานความร่วมมือกับฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย4) ร่วมกับทีมงาน SIAM LAB จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมถึงภาคีการทำงานร่วมกันของอีกหลายๆ จังหวัด ภายใต้โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน โดยใช้พื้นที่งานวิจัยในอำเภอปอเกลิอ เป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินงานโครงการวิจัย ทำให้เกิดความหลากหลายในประเด็นวิจัยและกลุ่มเครือข่ายคนทำงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้ส่งผลดีต่อการดำเนินงานของโหนด ทั้งในมิติองค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพทีมงาน ตลอดจนการเชื่อมโยงเครือข่ายคนทำงานให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย ทั้งในด้านการวิจัยและงานพัฒนา โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การพัฒนาชุมชนเมืองน่าให้ไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน

นอกจากนั้นยังรวมถึงการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2557 - 2562 ซึ่งการทำงานโครงการดังกล่าว ได้ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ทั้งในช่วงต้นน้ำ การชวนน้องๆ ร่วมกันวิเคราะห์ชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอโครงการ ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งงานวิจัยหนึ่งที่เหมาะสมกับศักยภาพของน้องเยาวชน รวมถึงการเติมเต็มชุดความรู้ในช่วงกลางน้ำ เพื่อให้้องๆ ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง จนเกิดเป็นความรู้ของกลุ่มเยาวชน ตลอดจนการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้้องๆ เกิดทักษะในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงานเป็นทีม การมีส่วนร่วม การคิดวิเคราะห์ การบริหารจัดการทีม/โครงการ รวมถึงการสร้างสำนักพลเมืองให้เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนจังหวัดน่าน ขณะเดียวกันกลุ่มพี่เลี้ยงก็ได้เรียนรู้กระบวนการทำงาน ที่มีความหลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม ระดับช่วงวัย การใช้เครื่องมือให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ไม่เกิดขึ้นมาลอยๆ หากแต่เกิดจากระบวนการออกแบบการเรียนรู้ร่วมกันของทีมงาน ตลอดจนการเติมเต็มศักยภาพทั้งจากภายในและภายนอก ก่อให้เกิดชุดความรู้ในการทำงานของทีมงาน

รวมถึงติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.เดิม) ให้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนดและเกิดการนำเอาผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาส่งเสริมให้ชุมชนเกิดกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยท้องถิ่นกับองค์กรหรือภาคีต่างๆ เช่น กศน.จังหวัดน่าน พอช.จังหวัดน่าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่ที่ทีมงานวิจัย

ขณะเดียวกันงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และโทรทัศน์ เช่น รายการ ๑ ในพระราชดำริ ทางช่อง 9 อสมท. ช่อง THAI PBS ช่อง 5 ช่อง

3 ช่อง ETV รายการวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น ทำให้คนในพื้นที่และหน่วยงานในจังหวัด และในประเทศ ได้เห็นกระบวนการทำงานของคนในชุมชน ที่สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ โดยอาศัยชุดองค์ความรู้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้จากภายนอก เข้ามาผสมผสานกัน ก่อให้เกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ อย่างมีเหตุมีผล และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน และเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารโครงการวิจัยใหม่ จาก สกว.ฝ่ายวิจัย เพื่อท้องถิ่น สู่การขยายงานไปสู่ภายใต้การขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สิ่งหนึ่งที่จะต้องแสดงให้เห็นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นย้ำที่โจทย์ต้องมาจากชุมชน การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และมีการทดลองปฏิบัติการ สามารถสร้างการเรียนรู้ให้กับคนเล็กคนน้อยได้ และคนเหล่านั้นสามารถเข้าหาแหล่งทุนวิจัยได้ รวมถึงสามารถนำเอาชุดความรู้จากงานวิจัยไปสู่แนวทางการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำเป็นที่จะต้องอาศัยคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ หน่วยงานอื่นๆ เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในช่วงของงานวิจัย และหนุนเสริมต่อยอดที่นำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาร่วมกัน ซึ่งถือว่า วช. จะได้อีกโอกาสเห็นและเห็นว่าชาวบ้านทุกคนมีศักยภาพ มีความสามารถ หากแต่ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา กลุ่มคนเหล่านี้ยังขาดโอกาสและเข้าไม่ถึงแหล่งทุน กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นคำตอบที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานวิจัย เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ และเกิดการบริหารจัดการและการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ตอบโจทย์ของ สกสว. วช.และกระทรวงอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมได้เป็นอย่างดี เพราะชุดความรู้ที่ได้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดจากคนในชุมชนร่วมกันค้นหาคำตอบและลงมือแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ย่อมจะมีความมั่นคงและยั่งยืนได้

ด้านมิติเชิงพัฒนา ประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน ในการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการทำงาน เป็นลักษณะเล็กเชื่อมโยงใหญ่ ทั้งในในด้านคน ทรัพยากร งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งในเบื้องต้น ได้มีการเชื่อมงานระดับองค์กร เช่น กศน. น่าน พอช.น่าน โครงการชลประทานจังหวัดน่าน สำนักงานพัฒนาที่ดิน จ.น่าน กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานจัดการน้ำภาค 9 จังหวัดพิษณุโลก มูลนิธิสยามกัมมาจล และภาคีอื่นๆ โดยอาศัยการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อมงาน รวมถึงการประสานความร่วมมือหรือการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในพื้นที่จัดขึ้น ทั้งนี้เป็นการมองให้เห็นเป้าหมายเดียวกัน คือ เมืองน่านเข้มแข็งและยั่งยืน

ทั้งนี้เพื่อเป็นการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การถอดบทเรียน การสร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นเพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนากลไกการจัดการพื้นที่ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และแนวทางการการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดน่าน เพื่อหาแนวทางการพัฒนาโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่านให้มีคุณภาพเพื่อพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยท้องถิ่น

ในพื้นที่ จ.น่าน เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์งานวิจัย (RE) อย่างน้อยโครงการละ 1 เรื่อง รวมถึง สกว. ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เดิม) สกสว.ใหม่ ได้ให้ทุนสนับสนุน ให้นักวิจัยจากส่วนกลาง มาร่วมถอดบทเรียน โครงการวิจัยเด่นในพื้นที่ จังหวัดน่าน จำนวน 2 โครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยดงพญาโมเดล และ โครงการวิจัย การจัดการน้ำบ้านผาสุข เป็นต้น

ขณะเดียวกัน ในการดำเนินงานช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ก็พบปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง เช่น การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งยังมีหลายโครงการที่เป็นโครงการล่าช้า เนื่องจากมีปัจจัยหลายประการที่เป็น ปัญหาทำให้เกิดความล่าช้า เช่น โครงการวิจัยของชาวบ้านไม่สามารถดำเนินการได้ตามช่วงระยะเวลาที่ ระบุไว้ในสัญญา ซึ่งมีผลต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยในพื้นที่

นอกจากนั้นยังรวมถึงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานของ สกว.ส่วนกลาง ที่ จะต้องถูกยุบไปรวมกับกระทรวงใหม่ คือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ซึ่งยังไม่ มีความชัดเจนในนโยบายการทำงานในอนาคต หรือการทำงานใหม่ ภายใต้งานของสำนักงานการวิจัย แห่งชาติ (วช.) ถือว่าเป็นจุดพลิกของการทำงานของโหนด ว่าในอนาคตจะมีการขับเคลื่อนยังไ้ เพราะ กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือว่ามีประโยชน์อย่างมากกับกลุ่มคนเล็กคนน้อยในสังคมไทย หากไม่ มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เชื่อได้ว่าชุมชนก็คงกลายเป็นสังคม ชุมชน ที่ยังคงหมกมุ่นอยู่กับการรอ ความหวังจากนโยบายรัฐเพียงอย่างเดียว “คำว่า โง่ จน เจ็บ” ก็คงกลับมาอีกครั้ง ดังนั้น การติดตามฯ ทางปัญญาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับสังคมไทยในยุค 4.0 และกำลังจะก้าวเข้าสู่ ยุค 5.0 ในอีกไม่ ช้านี้

นอกจากนั้นภายใต้สถานการณ์วิกฤตด้านแพร่กระจายของโรคโควิด -19 ก็ถือเป็น ปัญหาอุปสรรคอย่างมากในการขับเคลื่อนงาน ทั้งในระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด ระดับภาคและ ระดับประเทศ ทำให้การลงพื้นที่วิจัยเพื่อติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงานค่อนข้างมีปัญหา ต้องมี การเฝ้าระวังและป้องกันตัวอย่างมาก ซึ่งในความเป็นจริง การติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงาน ต้อง มีการทำงานอย่างใกล้ชิดและมีความต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการทำงานและสามารถบรรลุ วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หากแต่ในปัจจุบัน การลงพื้นที่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนการทำงานใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ แต่ยังคงยึดโยงกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย เพื่อให้สามารถปิด โครงการได้และโครงการมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลต่อไป

4.7.2 ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นและข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานตามแผนกิจกรรมที่ได้วางไว้ พบว่ายังมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นอยู่บ้าง โดยมีรายละเอียดของปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละด้าน ดังนี้

1. การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย

การติดตามสนับสนุนการวิจัย ยังพบว่า มีปัญหาเรื่องของการติดตามโครงการเพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขระยะเวลา ซึ่งบางโครงการพบว่า การดำเนินงานยังมีความล่าช้า ซึ่งสาเหตุมาจากหลายประการด้วยกัน คือ

1. สถานการณ์ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 มีผลต่อการลงพื้นที่ ทั้งในด้านกระบวนการ เนื้อหาและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย จำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ทั้งในระดับพื้นที่และโครงสร้างการบริหารจัดการโครงการวิจัย โดยเฉพาะในช่วงระยะที่ 2 ถือเป็นช่วงการทดลองปฏิบัติการเพื่อให้ได้แนวทางการแก้ไขปัญหา หากแต่ไม่สามารถดำเนินการทดลองปฏิบัติการได้ คำตอบของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแต่ละประเด็นอาจจะได้คำตอบที่ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

2. ความพร้อมของทีมวิจัย ที่บางส่วนมีการกักตุน ไม่มีเวลาให้กับโครงการวิจัย เช่นในช่วงที่เริ่มดำเนินงานก็เข้ามาตามปกติ แต่บางโครงการทีมวิจัยก็หายไปหรือไปทำงานต่างจังหวัด ทำให้ไม่สามารถเข้ามาร่วมดำเนินงานวิจัยได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลบางประเด็นไม่สอดคล้องกับฤดูกาล เช่น การจัดเก็บข้อมูลในเรื่องของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่ไปเก็บข้อมูลในช่วงฤดูแล้ง ทำให้ข้อมูลในส่วนของพันธุ์พืชไม่ครบถ้วน

4. ความเกรงใจของทีมงานโหนดที่ต้องคอยติดตามความก้าวหน้าของโครงการวิจัย โดยเฉพาะโครงการวิจัยที่มีเจ้าหน้าที่ทางราชการเป็นผู้ดำเนินงาน ทำให้เกิดปัญหาโครงการล่าช้า ซึ่งถือว่ามีความเหมาะสม นอกจากนั้น ในส่วนของโครงการล่าช้า พี่เลี้ยงต้องลงพื้นที่ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกับทีมวิจัย เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและกรอบระยะเวลาในการทำงาน

แนวทางการปรับปรุง คือ ภายใต้อาณัติสถานการณ์การเกิดโรคระบาดโควิด -19 จำเป็นต้องมีการปรับปรุงแบบการติดตามหนุนเสริมพื้นที่โครงการวิจัย ด้วยการสื่อสารทางไลน์ และให้ทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ดำเนินการวิจัยด้วยความระมัดระวังและป้องกันตัวเอง อยู่ห่างกันในช่วงของการจัดเวที หรือหลีกเลี่ยงการจัดเวที โดยหารือกันภายในไลน์กลุ่ม นอกจากนั้น พี่เลี้ยงและหัวหน้าโครงการ ทีมวิจัยต้องมีการติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในส่วนของทีมวิจัยและแผนกิจกรรมที่ได้วางไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับระยะเวลาและบรรลุนิติวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ร่วมกัน รวมถึงการลดช่องว่างการทำงานระหว่างพี่เลี้ยงโหนดและทีมวิจัย รวมถึงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและพี่เลี้ยงโหนด ทั้งในด้านการทักษะการเป็นกระบวนการ การจับประเด็น ทักษะการจัดกระบวนการกลุ่มย่อย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการเขียนรายงานวิจัย รวมถึงการกระตุ้นหนุนเสริมทั้งในส่วนของพลังกลุ่มและการมองเป้าหมายร่วมกัน ทั้งในส่วนของความสำเร็จของงานวิจัย และการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ภายใต้อาณัติชุดความรู้ท้องถิ่น รวมถึงมีการปฏิบัติการร่วมกันอย่างจริงจังและมีความต่อเนื่อง

นอกจากนั้น การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานของพี่เลี้ยงโหนด ต้องมีความชัดเจน ทั้งในเรื่องกระบวนการบริหารจัดการโหนด การติดตามหนุนเสริมรายโครงการที่ได้รับมอบหมาย และ

รายงานการเงินโครงการวิจัยและรายงานการเงินโหนด ตลอดจนต้องพัฒนาศักยภาพทีมพี่เลี้ยงโหนด ให้มีความรู้ความสามารถ และเท่าทันต่อสถานการณ์ในพื้นที่ ทั้งในเรื่องประเด็นวิจัยและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้น ต้องรอบรู้ทั้งในด้านศาสตร์และศิลป์ในการทำงานร่วมกับชุมชน การเป็นนักเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับหน่วยงานองค์กร อย่างแท้จริง รวมถึงมีการจัดทำรายงานบันทึกการลงพื้นที่ของแต่ละคน เพื่อจะทำให้เห็นพัฒนาการในการทำงานของแต่ละคน และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

บทที่ 5

สรุป วิเคราะห์ ข้อเสนอแนะ

ทิศทางการเคลื่อนงานของโหนดน่าน ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” โดยมี วัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไป พัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว. 2. เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ภายใต้ งบประมาณปี 2561 – 2562 ให้สามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด จำนวน 14 โครงการ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด 3. เพื่อผลักดันให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย RE (การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์) จำนวน 8 เรื่อง

ดังนั้นในการขับเคลื่อนการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ในช่วง 9 เดือน (ตุลาคม 2562 – มิถุนายน 2563) จึงได้ดำเนินงานตามแผนงานที่ได้วางไว้ ทั้งในส่วน ของการดำเนินงานภายในโหนด การพัฒนาศักยภาพ การติดตามงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน รวมถึง การเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับ สกสว.(สกสว.เดิม) งานกลไกภาคเหนือ งานใหม่ที่ขับเคลื่อนที่ ทำงานกับสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) โดยมีผลการดำเนินงาน โดยสรุป ดังนี้

สรุปผลการดำเนินงาน

1. การพัฒนาศักยภาพทีมงาน NODE

1.1 การเรียนรู้ หรือการพัฒนาศักยภาพทีมงาน NODE ผ่านการปฏิบัติงานจริง โดยมี เป้าหมายสำคัญ ได้แก่

1) การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติอย่างแท้จริง เพื่อยกระดับความสามารถในการดำเนินงาน วิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) เริ่มตั้งแต่ การพัฒนาโครงการ การติดตามโครงการ ทั้งระบบ ซึ่งการปฏิบัติ ดังกล่าว จะนำไปสู่ความเข้าใจในกระบวนการทำงานอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน และจะเป็นผลให้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุกชิ้นมีคุณภาพ สามารถนำความรู้ไปจัดการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนได้อย่าง แท้จริง

2) การพัฒนาทักษะความสามารถในการบริหารจัดการสำนักงาน งานหลักที่เน้นคือ การจัดการระบบเอกสาร ข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้น ให้จัดเก็บเป็นระบบสามารถค้นหาและนำไปใช้ประโยชน์ ได้สะดวก รวดเร็ว ทั้งในระบบเอกสาร และระบบไฟล์ข้อมูล

3) การพัฒนาศักยภาพความสามารถด้านการจัดการความรู้ ทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อให้ประโยชน์ในการหนุนเสริมโครงการวิจัย งานเครือข่ายภาคประชาสังคม สามารถผลิตเอกสาร ความรู้จากการสรุปรายงานเชิงสังเคราะห์จากการประชุมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์

4) การพัฒนาขีดความสามารถในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานองค์กร ภาคี ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นงาน ไม่ว่าจะเป็นในระดับพื้นที่ หรือนอกพื้นที่ ทั้งหน่วยงานรัฐ หรือเอกชน เป็นการแสวงหาภาคีร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

5) การพัฒนาระบบการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ซึ่งในปีงบประมาณ 2561 - 62 มีจำนวนโครงการวิจัยที่ต้องติดตามหนุนเสริม จำนวน 14 โครงการ เพื่อให้ปิดได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งได้พัฒนาระบบการติดตาม ทั้งในด้านการจัดเวทีสัญจรเครือข่ายงานวิจัยในพื้นที่จังหวัด น่าน ทั้งนี้เพื่อให้ทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ ได้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ในการ ทำงานร่วมกัน รวมถึงเป็นการเติมเต็มกำลังใจในการทำงานไปพร้อมกันด้วย ขณะเดียวกันภายใต้ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 ทำให้การติดตามหนุนเสริมในพื้นที่ทำงานค่อนข้าง ลำบากเป็นอย่างมาก ทีมงานโหนดน่านจำเป็นต้องมีการจัดระบบการติดตามหนุนเสริมใหม่ ทั้งในส่วน ของการประชุมกลุ่มไลน์ การเว้นระยะห่างทางสังคม การปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดเวที ซึ่งต้องมีการเว้น ระยะห่าง การลดจำนวนกลุ่มผู้เข้าร่วมเวที เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันและเฝ้าระวังไม่ให้เกิดติด เชื้อหรือแพร่กระจายของเชื้อ ซึ่งที่จังหวัดน่านเองก็ถือว่ายังโชคดีที่ปัจจุบันยังไม่คนติดเชื้อมากนัก ทั้งนี้ ยังรวมถึงการให้ความรู้ในการเฝ้าระวังป้องกันให้กับทีมวิจัยอีกทางหนึ่ง

การสรุปงานของ NODE นั้น จะเป็นการประเมินผลการดำเนินงานในภาพรวมทั้งหมด และการทำงานของทีมงาน (เจ้าหน้าที่ 3 คน) ร่วมกับทีมหนุนเสริม ทีมที่ปรึกษา ทีมจากฝ่ายฯ และ ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อไม่ให้เกิดความล่าช้า และทำให้เกิดคุณภาพในการบริหารจัดการทั้งประเด็นงาน และ สำนักงาน ผลจากการดำเนินงานดังกล่าวในช่วง 9 เดือน ภายใต้ภารกิจปิดโครงการวิจัย Ongoing ทำให้สามารถปิดโครงการวิจัยได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

2. การเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายการทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน

กระบวนการทำงานเพื่อเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายการทำงานด้านต่าง ๆ ทั้งในส่วนของ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัยและการศึกษานอกระบบ (กศน.จังหวัด น่าน) เครือข่ายพัฒนาองค์กรชุมชนน่าน (พอช.น่าน) กรมพัฒนาที่ดิน โครงการชลประทานน่าน สำนักงานทรัพยากรน้ำ ภาค 9 โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือ การสร้างการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน ระหว่างโหนดน่านกับภาคีอื่น ๆ รวมถึงการมองเป้าหมายร่วมกันในการที่จะสร้างเมืองน่านให้น่าอยู่ และ ร่วมแรงร่วมใจกันในการแก้ไขปัญหาของเมืองน่าน โดยเฉพาะประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ การ จัดการน้ำ เศรษฐกิจฐานราก และการค้าชายแดน ซึ่งถือเป็นปัญหาหลักที่เมืองน่านกำลังเผชิญอยู่ และ มักตกเป็นเป้าที่องค์กรหรือหน่วยงานที่อยู่นอกเมืองน่านมองเข้ามา ซึ่งก่อให้เกิดโครงการต่าง ๆ ที่เข้า มาเพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของเมืองน่าน ซึ่งถือเป็นส่วนที่ดีและอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคน เมืองน่านก็อาจเป็นไปได้ ทั้งนี้บางโครงการก็ไม่ได้ตอบโจทย์ของคนเมืองน่าน

โดยในการจัดเวทีในแต่ละครั้ง ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ รวมถึงภาคีต่าง ๆ ที่ได้เข้าร่วมเวทีตลอด ซึ่งในแต่ละเวที ทีมวิจัยได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ตลอดจนได้เติมเต็มองค์ความรู้จากภาคี หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งไม่ใช่ในเรื่องของงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนในหลาย ๆ เรื่องราว ทั้งที่เป็นการใช้ชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ โรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ซึ่งถือเป็นปัญหาที่สำคัญที่ส่งผลกระทบทั้งต่อคนเมืองน่านและพื้นที่ลุ่มแม่น้ำน่าน และถูกมองว่าเป็นต้นเหตุสำคัญในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของน้ำท่วม ภัยแล้ง หมอกควัน ดินโคลนถล่ม หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นอกจากนั้นยังรวมถึงประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

ผลการจัดเวทีเชื่อมโยงเครือข่าย ทำให้เห็นว่า คนเมืองน่านกำลังตื่นตัวกับสถานการณ์ปัญหาของตนเองเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากภัยธรรมชาติและภัยที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น ทำให้เริ่มมีการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและหาทางออกร่วมกัน โดยไม่มุ่งหวังรอรับการแก้ไขปัญหาจากหน่วยงานรัฐเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป โดยเฉพาะการที่คนวิจัยได้มีโอกาสมาพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ทำให้เกิดปัญญาในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการได้แรงกำลังใจจากพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่คนเมืองน่าน ยังให้ความเคารพนับถือและเป็นกำลังใจ มาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีความผูกพันกับพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต ดังนั้นเมืองน่านจึงถือได้ว่า มีกลุ่มคนหลายกลุ่ม หลาย ๆ องค์กรที่จะมาช่วยกันขับเคลื่อนงานพัฒนาและร่วมกันแก้ไขปัญหา เพื่อให้เมืองน่านเป็นเมืองน่าอยู่ โดยอาศัยเวทีหลาย ๆ เวที ที่จะมาช่วยกันแสดงความคิดเห็นและร่วมกันผลักดัน ไปสู่แผนกิจกรรมเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของเมืองน่านร่วมกัน

3. การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย

3.1 โครงการวิจัยปกติ ที่อยู่ในช่วงของการติดตามของ NODE น่าน ในปี 2561 - 2562 ทั้งสิ้น มีจำนวน 14 โครงการ ประกอบด้วย

โครงการปี 2561 จำนวน 7 โครงการ คือ

1. โครงการ “การสร้างระบบการจัดการให้เพียงพอต่อภาคการเกษตรของชุมชนลุ่มน้ำแม่จริม บ้านบอน บ้านก้อ บ้านฝาย หมู่ 1 – 3 ตำบลแม่จริม อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”
2. โครงการ “ระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านม่วงเนิ้ง ต.อ่าวนาโหลย อ.เวียงสา จ.น่าน”
3. โครงการ “การสร้างมูลคณภาพน้ำประปาที่เหมาะสมกับการอุปโภคบริโภคของชุมชนบ้านนาชาว หมู่ 1 ตำบลนาชาว อำเภอเมือง จังหวัดน่าน”

4. โครงการ “การคั่นหาระบบการผลิตพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่บ้านป่าเป๋ย หมู่ 4 ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน”
5. โครงการ “การจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะบ้านราษฎร์รัฐพัฒนา ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน”
6. โครงการ “การปรับปรุงคุณภาพเพื่อเพิ่มผลผลิตเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านหล่ายหนอง หมู่ 9 ตำบลสถาน อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน”
7. โครงการ “วิถีคนชายแดนและการปรับตัวสู่สังคมและเศรษฐกิจไร้พรมแดนของชุมชนบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน”

โครงการวิจัยปี 2562 จำนวน 7 โครงการ คือ

1. โครงการ “การบริหารจัดการแหล่งน้ำห้วยจึกและห้วยสาขาเพื่อการเกษตร โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน บ้านยาง หมู่ที่ 7 บ้านนาหวาย หมู่ที่ 8 บ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 9 และบ้านป่าคำ หมู่ที่ 11 ตำบลป่อแก้ว อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน”
2. โครงการ “แผนบูรณาการบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำห้วยสาเล็ก – แม่สาคร เพื่อการเกษตร อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน”
3. โครงการฟื้นฟูตลาดชุมชนสู่การสร้างเศรษฐกิจฐานราก บ้านห้วยน้ำอุ่น หมู่ที่ 1 ตำบลอ่าวนาโหล อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน”
4. โครงการ “การจัดทำแผนการจัดการลำน้ำมางแบบบูรณาการ อำเภอป่อเกลือ จังหวัดน่าน”
5. โครงการ “การจัดการระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะบ้านห้วยฟ่าน ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน”
6. โครงการ “การฟื้นฟูแหล่งน้ำต้นทุนลำน้ำแม่จริมและลำห้วยสาขาให้เพียงพอต่อภาคการเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำแม่จริม ตำบลหนองแดงและตำบลหมอมือง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”
7. การเพิ่มช่องทางการตลาดสำหรับสินค้าเกษตรชุมชนบ้านผาหลัก หมู่ที่ 3 ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน”

กล่าวโดยสรุป โครงการวิจัยชุมชน จำนวน 14 โครงการ สามารถปิดโครงการวิจัยได้ทั้งหมด ภายใต้เงื่อนไขระยะเวลาที่กำหนดไว้

4. การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของ NODE

การเข้าร่วมการประชุมต่างๆ ของ NODE เป็นบทบาทหนึ่งในการทำงานในพื้นที่ ซึ่งบทบาทของ NODE จะมีหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนความรู้พื้นฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งการสนับสนุนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้เครื่องมือ CBR ภายใต้โครงการ ประสานงานภารกิจ Ongoing “การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยภารกิจ Ongoing ฝ่าวิวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน” สามารถสรุปผลการร่วมเวทีต่างๆ คือ

การเข้าร่วมกิจกรรมเวทีต่าง ๆ ของ NODE นาน เพื่อการจัดการความรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย (ตุลาคม 2562 – มิถุนายน 2563) มีทั้งหมด 15 ครั้ง (เป็นเวทีที่นอกเหนือจากแผนงานปกติของ NODE) ซึ่งแยกตามรูปแบบของกิจกรรมเวที ดังนี้

1. เป็นเวทีที่จัดโดย สกสว. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กิจกรรมหลักๆ ได้แก่ เวทีประชุม RC ภาคเหนือ งานวางแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับประเทศ ทิศทางการก้าวเข้าสู่การทำงานกับ วช. และเวทีสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน จัดโดยฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) เป็นต้น จำนวนทั้งสิ้น 8 ครั้ง
2. เข้าร่วมเวทีการประชุมของหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในระดับประเทศ เช่น เวทีพลังเยาวชน (Active citizen) จัดโดยมูลนิธิสยามกัมมาจล
3. เวทีการประชุมของหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในระดับจังหวัด จำนวน 7 ครั้ง

5. วิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบภารกิจของโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาการปฏิบัติงานตามหน้าที่และอำนาจของ สกสว.

การดำเนิน “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 – 2564 ได้วางยุทธศาสตร์และเป้าหมายในการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่จังหวัดน่านไว้ 3 ด้าน คือ 1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน 2. เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ กศน.น่าน พอช.น่าน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน สำนักงานพัฒนาที่ดิน จังหวัดน่าน รวมถึงภาคีเครือข่ายอื่นๆ 3. เชื่อมการทำงานกับการขับเคลื่อน Thailand 4.0 SDG ยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์จังหวัด

การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมา ภายใต้การสนับสนุนในด้านต่างๆจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่าวิวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นเรื่องที่ดีมาก ๆ ถึงแม้ปัจจุบัน (ปี 2563) จะมีการปรับเปลี่ยนองค์กรใหม่ ภายใต้ชื่อ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (สกว.) แต่ภายใต้วัตถุประสงค์ที่ว่าเพื่อส่งเสริม สนับสนุนและขับเคลื่อนระบบการวิจัยและ

นวัตกรรมของประเทศด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสหวิทยาการ เพื่อสร้างองค์ความรู้ พัฒนานโยบายสาธารณะ และสนับสนุนการนำผลงานวิจัยและนวัตกรรมไปใช้ในเชิงเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืน และถึงแม้ว่า สกสว.จะไม่ได้ดำเนินงานวิจัยเองเหมือนเช่นในอดีต หากแต่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ซึ่งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็ได้ถูกย้ายไปอยู่ร่มใหม่ภายใต้สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ(วช.) ซึ่งถือเป็นความท้าทายอีกรอบหนึ่ง ซึ่งที่ผ่านมา CBR ได้ส่งสมคุณค่าและความหมายให้กับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีความรู้และประสบการณ์กับการทำวิจัย ทั้งเป้าหมายและวิธีการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นของ CBR นั้น เป็นบทพิสูจน์ที่แสดงให้เห็นว่า CBR นั้นสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เห็นทางเลือก ทางรอดของชุมชนเพิ่มมากขึ้น

ที่ผ่านการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้สถานการณ์ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมของจังหวัดน่าน ภายใต้ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้น การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน จำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับพันธกิจของ สกสว.และวช. ทั้งในด้านกระบวนการและเนื้อหา ตลอดจนการเรียนรู้ทักษะในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดการเท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมถึงต้องตอบโจทย์ใหญ่ของกระทรวง โดยเฉพาะผลลัพธ์ที่ 4 (P4) คือ การพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะในด้านทรัพยากร การศึกษา อาชีพเศรษฐกิจ สุขภาพและสวัสดิการ รวมถึงด้านศิลปวัฒนธรรม โดยมองที่ผลผลิต คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาตนเองได้ สามารถจัดการตนเองได้ และนำเอาชุดความรู้ที่ได้จากกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไปแก้ไขปัญหาอื่นๆ ได้ ซึ่งถือเป็นพันธกิจที่ทำหายอย่างมาก ดังนั้น หัวใจของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือคาถา 4 ข้อของงาน CBR ในทศวรรษที่สาม จากเดิมที่มี 3 ข้อ จำเป็นต้องมีการปรับเพิ่มคือ 1. โจทย์วิจัยเป็นของชุมชน โดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน จนตกผลึกเป็นโจทย์วิจัยที่มีความชัดเจนคม ตอบสนองความอยากของคนในชุมชน ที่จะเข้ามาร่วมกันดำเนินการศึกษาค้นคว้า หาคำตอบร่วมกัน 2. ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการวิจัยเองและต้องเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนกระบวนการ 3. มีการปฏิบัติการทดลอง และ 4. มีภาคีนอกโครงการมาร่วมสร้างผลลัพธ์ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ รวมถึงร่วมสร้างความสำเร็จร่วมกัน

บทบาทการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน หรือพี่เลี้ยงโครงการ จำเป็นต้องหลายบทบาท ประกอบด้วย

1. บทบาทด้านงานวิจัย

1. การค้นหาพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจทั้งกับคนในชุมชนและตัวสถานการณ์ที่เกิดขึ้น
2. ค้นหาวิจัย ที่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ไปด้วยกัน ทั้งในด้านกระบวนการงานวิจัยและกระบวนการทำงานเป็นทีม รวมถึงมีจิตอาสาที่จะเข้ามามีส่วนสำคัญในการดำเนินงานวิจัย

3. พัฒนาจิตวิทยวิจัย ให้มีความขัดแหลมคม ทะลุทะลวงและเป็นปัญหาร่วมของคนในชุมชน ที่ชุมชนอยากแก้ไขหรืออยากเรียนรู้ร่วมกัน (เกาถูกที่คัน)
4. พัฒนาทักษะนักวิจัย ให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านกระบวนการวิจัย การคิดวิเคราะห์ การสร้างการยอมรับความเห็นต่าง ๆ การฝึกทักษะชีวิตและการทำงาน เป็นต้น

2. ด้านการพัฒนา

1. การวางแผนการทำงานร่วม ทั้งในส่วนของทีมงานโหนดและทีมวิจัยชาวบ้าน รวมถึงองค์กรภาคีต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการงานวิจัย
2. การให้คำปรึกษา/แนะนำ ทั้งในด้านงานวิจัยและด้านอื่น ๆ เรียนรู้เพื่อความเข้าใจตัวเองและผู้อื่น
3. ประสานรอยร้าว/ลดความขัดแย้ง ซึ่งในแต่ละช่วงของการดำเนินงานวิจัย เรา มักจะพบเจอสถานการณ์ความไม่เข้าใจกัน หรือการแบ่งฝ่ายเกิดขึ้นในชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่พี่เลี้ยงจะต้องมีทักษะในการประสานงานประสานประโยชน์ ประสานรอยร้าว เพื่อให้ความขัดแย้งลดลง และไม่ ควรที่จะเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต้องทำตัวเป็นอย่างเสมอ
4. สังเกตการณ์ทำงาน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พี่เลี้ยงจะต้องมีทักษะในการสังเกต และเฝ้าติดตามการทำงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้กระบวนการทำงานเป็นไปเป้าหมายและเงื่อนไขที่วางไว้ ด้วยกัน และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างทันที่
5. กำกับ-ติดตามกระบวนการทำงานอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง
6. สร้างกิจกรรมทางเลือกใหม่ ๆ เพื่อไม่ให้เกิดความจำเจ ไม่น่าเบื่อ รวมถึงต้องมี ทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ สร้างการเรียนรู้ให้ตอบสนองกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละช่วงวัย เพื่อให้การเรียนรู้มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น

3. ด้านการเรียนรู้

ทั้งทางด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วม การจัดกระบวนการเครือข่าย ส่งเสริมการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานองค์กร/ภาคี หนุนเสริม เติบโตศักยภาพคนทำงานและชุมชน รวมถึงจำเป็นที่จะต้องเติมเต็มองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็น และ สร้างการเรียนรู้ให้ภาคสาธารณะ สุดท้ายคือการสร้างกิจกรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และมีความหลากหลายเหมาะสมกับช่วงวัย

4. ด้านการประสานงานกับภาคีหุ้นส่วน

บทบาทพี่เลี้ยงโหนด สิ่งที่เป็นอย่างยิ่งเพื่อกระบวนการขับเคลื่อนงานให้เป็นไปตาม แผนงานและเป้าหมายที่วางไว้ การประสานงานจึงมีความจำเป็น ทั้งในด้านการประสานงานที่มิวิจัยกับ แหล่งทุนวิจัย ทีมวิจัยกับหน่วยงานภายนอก และชี้ช่องทางประสานงานให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ ร่วมกัน รวมถึงการขับเคลื่อนงานวิจัยต้องดึงภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วม เช่น ภาคีภาควิชาการ เพื่ อยกระดับความรู้ท้องถิ่นให้เชื่อมโยงกับความรู้วิชาการ หรือภาคีหน่วยงานรัฐเพื่อสร้างหรือพัฒนากลไก การจัดการความรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้าง เป็นต้น

5. ด้านการขยายผล

พี่เลี้ยงจะต้องมีส่วนสำคัญในการนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบจากงานวิจัยให้สาธารณะได้รับรู้ และร่วมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน รวมถึงการเป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้ ตลอดจนสร้างความเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ง่ายขึ้น

บทบาทต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในทศวรรษที่ 3 ภายใต้การขับเคลื่อนขององค์กรใหม่ ดังนั้นทิศทางการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยจำเป็นที่จะต้องมุ่งเป้าหมายในการตอบโจทย์ด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่การลดความเหลื่อมล้ำของคนในชุมชน โดยเฉพาะสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดน่าน เช่น การจัดการทรัพยากร สิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากร ที่ดิน แหล่งน้ำ ความมั่นคงทางอาหาร เศรษฐกิจชุมชน สุขภาพและสวัสดิการ การศึกษา เป็นต้น

กระบวนการขับเคลื่อนงาน จึงต้องเริ่มต้นในการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งมีความหลากหลายของสถานการณ์ ผลกระทบที่เกิดขึ้น ความเสี่ยง ตลอดจนประเภทของความรุนแรง โดยมีการทบทวนวรรณกรรมสถานการณ์ทั้งในระดับประเทศ ระดับพื้นที่และในเชิงประเด็น จากนั้นจึงนำตั้งเป็นคำถามวิจัยร่วมกัน ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อชุมชนพื้นที่บ้าง และใครควรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และจะเข้ามาร่วมอย่างไร กลุ่มเป้าหมายเป็นใคร ทั้งในระดับโครงการและชุมชน รวมถึง New partnership ในจังหวัดมีใครบ้าง รวมถึงผู้ใช้ประโยชน์จากโครงการ/ภาคีภายนอก(เหนือจังหวัด)

นอกจากนั้นจำเป็นต้องมีการสรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมา ที่ไหนได้ดำเนินงานผ่านวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถไปลดความเหลื่อมล้ำอย่างไรบ้าง ทวนเดิมของไหนคืออะไรบ้าง จากนั้นจึงนำมาออกแบบวางแผนกิจกรรมโครงการ สุดท้ายจึงเป็นการกำหนดตัวชี้วัดว่าจะวัดการลดความเหลื่อมล้ำอย่างไร ทั้งในด้านผลที่คาดว่าจะได้รับ หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุป การขับเคลื่อนกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ยังคงให้ความสำคัญในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) การปกป้องพื้นที่อาหาร การจัดการน้ำ ที่มีความเชื่อมโยงกับสถานการณ์ ต้นทุนความรู้ ต้นทุนพื้นที่ บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำของชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน ภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงานที่เชื่อมโยงภาคีต่าง ๆ ในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีตัวชี้วัดคือชุมชน และชุมชนร่วมกันออกแบบ นอกจากนั้นจะมีการขับเคลื่อนลงลึก และเชื่อมกระบวนการทำงาน ในการที่จะให้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีประสิทธิภาพและคุณภาพในหลายด้าน ทั้งในเรื่องของการพัฒนาโจทย์วิจัยให้มีความชัดเจน แลคมคม ตอบโจทย์สถานการณ์ของจังหวัดน่าน ถือเป็นการพัฒนาโจทย์วิจัยที่มีคุณภาพตั้งแต่ระดับต้นน้ำ และหารูปแบบการเชื่อมงานกับภาคีที่หลากหลายและตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ร่วมของหน่วยงาน (ทั้งจุดยืนและพื้นที่การทำงานร่วมตลอดจนมีภาคีการทำงาน

มากขึ้น ขณะเดียวกันจำเป็นที่จะต้องมีการยกระดับ พัฒนา เพิ่มคุณภาพ ทั้งในส่วนของทีมงาน นักวิจัย ชุมชน คนหนุ่มวิจัย และภาคีร่วม นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญในเรื่องของคุณภาพเนื้อหาของงานวิจัย ที่เป็นความรู้ที่เป็นของจริง ใช้งานได้จริง จนนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) ที่หลากหลายและใช้ได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับคำขวัญงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ว่า “สร้างสรรค์ปัญญา(พัฒนาตัวนักวิจัย) (เพื่อนำไป)พัฒนาท้องถิ่น” และตอบโจทย์ชุมชน ตอบโจทย์เชิงนโยบาย ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ สกสว. ยุทธศาสตร์ของ วช. และนำไปสู่ “นาน มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน คู่ป่าต้นน้ำ”